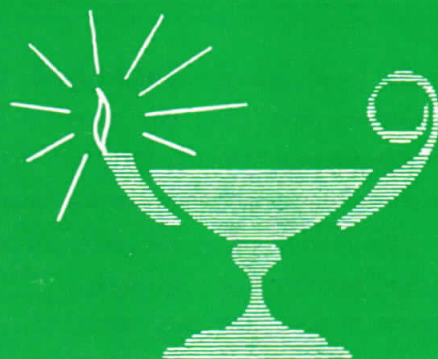

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ (Καθηγ. Γεωργίου Θ. Δασκαρόλη)	1
Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ (Δημ. Λιαρομμάτη)	3
ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (Καθηγ. Γ. Τζιαφέτα) ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ (Σ. Καψοκεφάλου)	16
Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ (Β. Αναστοπούλου)	22
ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΑΣ (Καθηγ. Ίωάν. Μαρκαντώνη)	28
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ (Καθηγ. Γ. Δασκαρόλη)	34
	39

ΕΤΟΣ 53ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1990

ΑΡΙΘ: 507

Πρὸς τοὺς κ. κ. Συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Καθὼς ἀρχίζει ἡ νέα χρονιά, ὑπενθυμίζουμε στοὺς φίλους, συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ των γιὰ τὸ 1990, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς συνεργάται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν «Ἀκτίνων» καὶ συντελοῦν στὴν ἀπρόσκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιδικοῦ σὲ τόσο ἀπαιτητικούς καιρούς.

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ διὰ τὸ 1990 δρχ. 600.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1990

Ἐσωτερικοῦ: Δρχ. 600. Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ U.S.A. 15.

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύ-
τση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἡμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀπο-
στέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς ἢ δι' ἀποστολῆς ἴσης ἀξίας
γραμματοσήμων.

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέ-
τουν τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς,
στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου
ὑπάρχουν.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 53ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1990

Άριθ. 507

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἡ «Χριστιανική Ἐνωσις Ἐπιστημόνων», τὴν 25 Νοεμβρίου 1989 ὡργάνωσε ἡμερίδα μὲ θέμα τὴν *Οἰκογένεια*.

Κατὰ τὴν ἡμερίδα, μετὰ ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ κ. Γεωργίου Δασκαρόλη, Καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεράκης, ὁ ὁποῖος συνόψισε καὶ τὰ συμπεράσματα, ὡμίλησαν, κατὰ σειράν, ὁ κ. Δημήτριος Διαφομάτης, Δικηγόρος μὲ θέμα «Ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια σὲ κρίση», ὁ κ. Γεώργιος Τζιαφέτας, Ἀναπλ. Καθηγητὴς τοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Δημογραφικῶν Μελετῶν (Ε. ΔΗ. Μ.) μὲ θέμα «Τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐλληνικὴ οἰκογένεια», ἡ κα Σ. Καφοκεφάλου, πτυχιούχος Α.Σ.Ο.Ε.Ε. μὲ θέμα «Προβληματισμοὶ τῆς σύγχρονης οἰκογένειας» καὶ ὁ κ. Β. Ἀναστόπουλος, Θεολόγος, τ. Ἀνκειάρχης μὲ θέμα «Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας καὶ οἱ σκοποὶ τῆς».

Κατὰ τὴν συζήτησιν προέβησαν εἰς ἐκτεταμένας παρεμβάσεις οἱ παρακολουθῶντες τὴν ἡμερίδα Καθηγηταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. κ. Ἰωάννης Μαρκαντώνης καὶ Γεώργιος Κρουσταλάκης.

Τὰς ὁμιλίας αὐτὰς δημοσιεύομε εἰς τὴν συνέχεια, ἐκτὸς τῆς ὁμιλίας τοῦ Καθηγ. κ. Κρουσταλάκη, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ στὸ ἐπόμενο τεύχος.

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς Γενικῆς Γραμματείας τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος 9.000 ἐλληνικὲς οἰκογένειες διελύθησαν μέσα σ' ἓνα ἔτος, τὸ 1987.

Κάθε διαζύγιο σημαίνει τουλάχιστον μιὰ ἀποτυχία, πολλές φορές μιὰ τραγωδία, τίς πιά πολλές φορές ἓνα δράμα. Ἐκεῖνο δὲ πού ἀνησυχεῖ καὶ προβληματίζει δὲν εἶναι τὸ διαζύγιο καθ' ἑαυτὸ, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπινὴ περιπέτεια πού κρύβεται πίσω ἀπὸ αὐτό. Ἡ διάσπασις τῆς πιδ δυνατῆς ἀνθρωπίνης ἐνότητος, πού μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων δύο προσώπων. Ἀποτυχία στὸ γάμο σημαίνει ἐκθεμελίωσι ἐνὸς σπιτιοῦ, γκρέμισμα τοῦ θερμοῦ

καὶ στοργικοῦ ἐκείνου περιβάλλοντος πού εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ὀρίμανσι τῶν παιδιῶν, τῶν νέων ἀνθρώπων, καὶ γιὰ τὴν ἀνθισι τῆς προσωπικότητος τῶν ὀρίμων ἀνθρώπων.

Τὸ ἄρθρ. 21 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔθνους. Ἀξίζει νὰ προσεχθοῦν οἱ λέξεις αὐτές. Ἐδῶ δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ διατηρήσεως ἐνὸς θησαυροῦ ἀπὸ τὴν μακροβίωνη παρουσία αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, ὅσονδῆποτε πολυτίμου. Οὔτε πρόκειται περὶ ἐνὸς διατηρητέου πολιτιστικοῦ φαινομένου, πού γιὰ λόγους, ἂν θέλετε, φολκλορικούς, θὰ ἀξίζε νὰ καταβληθῇ προσπάθεια προστασίας του καὶ

διασώσεώς του. Ο συνταγματικός νομοθέτης αντίλαμβάνεται την οικογένεια όχι μόνο ως θεμέλιο της συντηρήσεως του Έθνους, αλλά και ως θεμέλιο προαγωγής του Έθνους. Θεμέλιο ανάπτυξεως, προόδου, αφετηρία άνοδικής πορείας δικής μας, τών παιδιών μας, τών παιδιών τών παιδιών μας...

Είναι ένδιαφέρον να παρατηρήση κανείς ότι όσονδήποτε και εάν ή οικογένεια έπαυσε να εκπληρώνη ή περιορισμένα εκπληρώνη ώρισμένες λειτουργίες, όπως οι οικονομικές, ως μονάδα παραγωγής και καταναλώσεως, διατηρεί άμείωτη τή σημασία της για την ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας. Όπως δέχονται και αυτοί ακόμη που υπεστήριξαν θέσεις από τις πιο προωθημένες στην ανάμρφωση του οικογενειακού μας δικαίου τα τελευταία χρόνια, «οι παιδαγωγικές και ψυχικές λειτουργίες της οικογένειας αποτελούν την πεμπουσία της και διατηρούν τεράστια σημασία. Κατάργηση τών οικογενειακών αυτών λειτουργιών, συνολική ανάθεση της επιμέλειας τών παιδιών σε κοινωνικούς οργανισμούς και κατάλυση του συζυγικού δεσμού, οδηγούν στη μαζικοποίηση του ανθρώπου».

Σε αυτήν έδω όμως τή σύναξι δεν προσήλθαμε για να θυμηθούμε μόνο την προστασία που έπιτάσσει για την οικογένεια ο έλληνικός καταστατικός χάρτης, ούτε για να μιλήσουμε για τους έστω μεγάλους και ύψηλους σκοπούς, που πραγματοποιεί ο γάμος και ή οικογένεια για χάρι της κοι-

νωνίας και ειδικότερα για τὸ Ἑλληνικό Ἔθνος. Τὸ θέμα ἔχει και μιὰ ἄλλη διάσταση πὸ «νομιμοποιεῖ» τὴν ὀργάνωσι αὐτῆς τῆς ἡμερίδος, σὲ αὐτὸν ἔδω τὸ χῶρο.

Εἶναι ἐντυπωσιακὸ ὅτι ὁ Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ μαθηταὶ Του καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις δὲν ἐμίλησαν γιὰ καμμιά ἀνθρωπίνη σχέσι ὅπως γιὰ τὸ γάμο. Αὐτὴ ἡ σχέσις δὲν εἶναι ἀπλῶς κάτι πὸ τὸ προσέλαβε ἡ Ἐκκλησία σὰν ἓνα ἱστορικὸ «εἶναι». Εἶναι ἡ πιὸ διεισδυτικὴ στὴν ἀνθρωπίνη προσωπικότητα σχέσις. Εἶναι ὁ χῶρος ὅπου βιώνεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν αὐτόχρονα ἀσκητικὴ προσφορὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς ἔργον ὄχι ἐξανγκασμοῦ, ἀλλὰ ἐλευθερίας, στοργῆς, μοιράσματος τῆς ζωῆς, στὰ προβλήματα, στὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες, μὲ μιὰ λέξι ἀγάπης.

Ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων», ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη χρόνια τῆς ἰδρύσεώς της δὲν ἔπαυσε καὶ μὲ δημοσιεύματα καὶ μὲ ὁμιλίες καὶ διαλέξεις καὶ μὲ εἰδικὲς ὁμάδες καὶ ἐπιτροπὲς νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὶς δέσμες τῶν προβλημάτων, πὸ ἀφοροῦν τὸ γάμο καὶ τὴν οικογένεια, μὲ πλήρη συναίσθησι τῆς ἀξίας της, τῆς κρίσεως πὸ περνᾷ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, τῆς ἀνάγκης ἐνημερώσεως γιὰ τοὺς κινδύνους πὸ μᾶς ὀδηγεῖ ἡ ὑπονόμευσις της, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ζωογονηθῇ ἀπὸ τὴν ἀστείρευτη πηγὴ τῆς ὀρθοδόξου πνευματικῆς κληρονομίας ὀργάνωσε αὐτὴ τὴν ἡμερίδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ

Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

1. 'Ο γάμος και η οικογένεια περνάει στις μέρες μας μιὰ βαθειά και πολύπλευρη κρίση σε παγκόσμια κλίμακα. 'Ενδεικτικά της κρίσεως αυτής είναι τὰ στοιχεία που προκύπτουν απ' τις στατιστικές που γίνονται στα διάφορα μέρη του κόσμου.

Σύμφωνα με τὰ στοιχεία αυτά παρατηρείται γενικά: Μείωση του αριθμού των γάμων με παράλληλη αύξηση των εκτός γάμου συμβιώσεων, μεγάλη αύξηση του αριθμού των διαζυγίων, μείωση των γεννήσεων γενικά με ταυτόχρονη αύξηση των εκτός γάμου γεννήσεων, αύξηση της ηλικίας αυτών που έρχονται σε γάμο, αύξηση των ατόμων που ζουν μόνα τους, αύξηση των οικογενειών που αποτελούνται από ένα μόνο γονέα κλπ.

II. Πολλά είναι τὰ αίτια της κρίσεως αυτής, που μπορούν να ταξινομηθούν σε τρείς βασικές κατηγορίες :

1) Γενική κρίση των αξιών του πολιτισμού μας. Είναι μιὰ κρίση πνευματικού προσανατολισμού που άσκει διαλυτική επίδραση στους θεσμούς γενικά και ειδικότερα στην οικογένεια που αποτελεί μιὰ πολύ ευαίσθητη κοινωνική μονάδα.

2) Οί σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις και ειδικότερα η ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού. Δηλαδή: α) Με τη βιομηχανική ανάπτυξη έπέρχεται μιὰ έσωτερική μετανάστευση απ' τις άγροτικές στις αστικές περιοχές που επιφέρει στενότητα στέγης και άλλαγή των συνθηκών της ζωής. 'Η οικογένεια περιορίζεται στο έλάχιστο, στον πατέρα, στη μητέρα και σε ένα ή το πολύ σε δύο παιδιά. Δημιουργείται η λεγόμενη «πυρηνική οικογένεια» που αντικαθιστά την «έκτεταμένη οικογένεια» που έπικρατοσε παλαιότερα.δ

Με την άλλαγή αυτή στη δομή της

ή οικογένεια παύει να είναι παραγωγική μονάδα και το κάθε μέλος της άπασχολείται σε ξεχωριστή εργασία. Αυτό συνεπάγεται προσωπική και οικονομική άνεξαρτησία, χειραφέτηση των γυναικών και των νέων, χαλάρωση των στενών οικογενειακών δεσμών κι ακόμα άποξένωση από τις παραδόσεις, τὰ ήθη και τὰ έθιμα του τόπου της καταγωγής της οικογένειας.

β) Οί συνθήκες της σύγχρονης ζωής ώθουν τη γυναίκα στην έξωοικιακή εργασία. Στην Εύρώπη ο αριθμός των εργαζομένων γυναικών το 1982 άνερχόταν σε 43.000.000 και είχε σημειώσει αύξηση 20% τὰ 12 τελευταία χρόνια. Περίπου το μισό του πιο πάνω αριθμού άντιπροσωπεύει παντρεμένες γυναίκες.

'Η έξωοικιακή εργασία της γυναίκας επιφέρει άλλοίωση της παραδοσιακής κατανομής της εργασίας μέσα στην οικογένεια, σύμφωνα με το φύλο και προωθεί την ισότητα στις συζυγικές σχέσεις.

γ) 'Η έξωοικιακή εργασία της γυναίκας σε συνδυασμό με την τεχνική πρόοδο συντελεί ώστε ένας μεγάλος αριθμός λειτουργιών, όπως το φαγητό, το ντύσιμο, το πλύσιμο κλπ. να μην έξυπηρετούνται από την οικογένεια. 'Ακόμα η γυναίκα δέν θηλάζει το παιδί της, αλλά το διατρέφει με έτοιμες τροφές και δέν το μεγαλώνει ή ίδια αλλά το έμπιστεύεται στη φύλαξη τρίτων.

Με τον τρόπο αυτόν το κοινό τραπέζι εκλείπει, ο συναισθηματικός δεσμός έξασθενίζει, τὰ παιδιά στεροούνται τη μητρική φροντίδα και έθίζονται σ' έναν τρόπο ζωής διαφορετικό από αυτόν της οικογένειας.

'Απ' την άλλη πάλι μεριά η τεχνική πρόοδος βελτιώνει το θιστικό επίπεδο της οικογένειας και ιδιαίτερα την κατοικία και τον έξοπλισμό της. Το σπίτι αρχίζει να τραβάει τὰ μέλη, η γυναίκα

διευκολύνεται στις οικιακές εργασίες και διαθέτει περισσότερο χρόνο για την ξεκούραση και την ψυχαγωγία της, τέλος,

δ) Το Κράτος ύπαισέρχεται και αναλαμβάνει πολλές από τις λειτουργίες που είχε πρώτα η οικογένεια. Με την υποχρεωτική εκπαίδευση, την προσφορά υπηρεσιών στους γονείς (π.χ. παιδικοί σταθμοί) παρεμβαίνει στην άγωση και στην ανάπτυξη του παιδιού, πράγμα που αποτελεί πρόοδο, αλλά ενέχει και πολλούς κινδύνους.

3) Η ιδεολογική άμφισθήτηση τών θεσμών του γάμου και τής οικογένειας. Η άμφισθήτηση αυτή είναι ένα φαινόμενο παλιό και είναι γνωστή ή διαμάχη ανάμεσα στον Πλάτωνα και τον Άριστοτέλη για τὸ ἂν θὰ ἔπρεπε ἡ οἰκογένεια νὰ παραμείνει ὅπως ἔχει ἢ ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ διαλυθεῖ καὶ νὰ δώσει τὴ θέση τῆς σὲ μιὰ εὐρύτερη οἰκογένεια, τὴν Πολιτεία.

Γιὰ πρώτη ὄμως φορά στὴν ἱστορία ἡ άμφισθήτηση αὐτὴ πῆρε στὴν ἐποχὴ μας τόση ἔκταση καὶ ἐπηρέασε τόσο μεγάλες κατηγορίες ἀνθρώπων.

“Ας δοῦμε μερικές, ἀπ’ τὶς πιὸ βασικές, ἀπ’ τὶς άμφισθητήσεις αὐτές:

α) Ἡ ἀρχὴ τοῦ γάμου, λένε, σκοτώνει τὸν ἔρωτα καὶ τὸν κάνει καθῆκον.

β) Ὁ γάμος ἀκρωτηριάζει τὴ γυναίκα, γιατί τὴν περιορίζει στὴ ρουτίνα, μέσα στοὺς τέσσερις τοίχους τοῦ σπιτιοῦ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση τοῦ ἀντρα καὶ τῶν παιδιῶν καὶ τὴν περιορίζει στὴ μητρότητα καὶ τὴ σκλαβιά τῆς ἀναπαραγωγῆς.

“Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, οἱ άμφισθητήσεις αὐτές προέρχονται ἀπὸ τὸ φεμινιστικὸ χῶρο καὶ βασικά διατυπώνονται στὸ βιβλίο τῆς Σιμόν ντέ Μπωβουάρ «Τὸ δεύτερο φύλο». Βασικὴ ἰδέα τοῦ βιβλίου εἶναι πὼς «Ἡ εὐθύνη γιὰ τὸ ναυάγιο τοῦ γάμου δὲν βαρύνει τὰ άτομα... Ἡ ἀνωμαλία κρύβεται στὰ θεμέλια τοῦ θεσμοῦ».

γ) Ὁ γάμος δημιουργεῖ ἓνα καταπιεστικὸ σύστημα στὸ ὁποῖο κυριαρχεῖ ἡ ἐξουσία. Ἐχει μιὰ αὐταρχικὴ δομὴ

ποῦ ἐπεκτείνεται στὸ αὐταρχικὸ κράτος. Οἱ ἀστικές κοινωνίες ὀργανώνονται πάνω στὸ αὐταρχικὸ οἰκογενειακὸ πρότυπο.

Βασικὸς ὑποστηρικτὴς τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι ὁ Βίλχελμ Ράιχ, Αὐστριακὸς ψυχαναλυτὴς, ὁπαδὸς τοῦ Φρόυντ καὶ τοῦ Μάρξ, ποῦ ὑποστηρίζει πὼς ἡ κοινωνικὴ καταπίεση μεταβιβάζεται καὶ ἐνσωματώνεται στὸν ἀνθρώπο ἀπ’ τοὺς καταναγκαστικὸς κοινωνικοὺς θεσμοὺς τῆς οἰκογένειας, τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας.

δ) Ὁ γάμος περιορίζει ἀσφυκτικὰ τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία καὶ ἐμποδίζει τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας καὶ ἰδιαίτερα τῆς γυναίκας, ποῦ μόνο ἂν ἀποτινάξει τὸ ζυγὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸν ἀληθινὸ ἑαυτὸ τῆς. Ἡ κατηγορία αὐτὴ ἐκφράζεται στὸ θεατρικὸ ἔργο «Νόρα» ἢ «Τὸ σπῆτι τῆς κούκλας» τοῦ Νορβηγοῦ δραματικοῦ θεατρικοῦ συγγραφέα Ἐρρίκου Ἴψεν.

Εἶναι θάσιμες οἱ κατηγορίες αὐτές; “Ας κάνουμε μιὰ σύντομη κριτικὴ τους:

α) Σκοτώνει ὁ γάμος τὸν ἔρωτα; Γάμος καὶ ἔρωτας εἶναι δυὸ ἀσυμβίβαστες μεταξύ τους καταστάσεις;

Ὁ ἔρωτας μπορεῖ ν’ ἀποτελέσει μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν ἔγγαμη ζωὴ κι ὕστερα ἓνα ἀπὸ τὰ δημιουργικὰ στηρίγματα τῆς. Βέβαια, καθὼς προχωρεῖ ἡ ἔγγαμη ζωὴ, ἡ ἔρωτικὴ ἔλξη δὲν μπορεῖ νὰ παραμείνει ὅπως ἦταν στὴν ἀρχή, γιατί ἡ γοητεία τῆς ἐξιδανικεύσεως σιγά-σιγά χάνεται. Τότε ὄμως οἱ σύζυγοι θὰ πρέπει νὰ ἀγαπήσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα καὶ ὄχι ὅπως τὸν ἔπλασε τὸ νεανικὸ τους ὄνειρο. Ἀπ’ τὴ στιγμή ποῦ ὁ γάμος στεφανώνει τὸν ἔρωτα πρέπει ν’ ἀρχίζει ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ στήριξή του.

Δὲν εἶναι ὁ γάμος ποῦ σκοτώνει τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ μοιρολατρία τῶν συζύγων. Ὁ γάμος τὸν ἔρωτα τὸν ἀνεβάζει, τοῦ δίνει δύναμη καὶ διάρκεια, τὸν μετασηματίζει σὲ μιὰν ἀνώτερη πραγματικότητα ποῦ λέγεται ἀγάπη.

«Μιὰ συντροφικὴ ζωὴ ποῦ διαρκεῖ

για πολύ», γράφει ο Μπέρναρντ Ράσελ, αναφερόμενος στο γάμο, «κλείνει μέσα της τέτοιο περιεχόμενο που δεν το συναντάμε ούτε στις πρώτες μέρες του ξρώτα, όσο κι αν είναι μαγευτικές».

β) Περιορίζει ο γάμος τη γυναίκα στη ρουτίνα και την υποβάλλει στη σκλαβιά της μητρότητας;

Η ρουτίνα είναι ένα γενικό φαινόμενο που παρατηρείται σε όλες τις «εργασιακές» σχέσεις και όχι αποκλειστικά στην εργασία της γυναίκας μέσα στο σπίτι.

Ο άντρας εργάτης ή υπάλληλος υπόκειται κι αυτός στο νόμο της ρουτίνας, καθώς και στην εξάρτηση από τον εργοδότη, ίσως σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι η γυναίκα μέσα στο σπίτι. Βέβαια, η θέση της γυναίκας είναι δυσμενέστερη από την άποψη ότι δεν υπόκειται σε όρισμένο ωράριο εργασίας, πράγμα που πολλές φορές καταντάει αιχμαλωσία. Είναι όμως μια δυσάρεστη κατάσταση που αρχίζει σιγά-σιγά να αλλάζει, τόσο εξαιτίας της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας μέσα στο σπίτι, όσο και κυρίως από τη θαυμασία επικράτηση του πνεύματος της ισότητας και συντροφικότητας στις συζυγικές σχέσεις που κάνει τον άντρα να συμπαραστέκεται περισσότερο στις φροντίδες της γυναίκας του.

Υπάρχει όμως και η μητρότητα που θεωρείται από το φεμινισμό το κυριότερο έμπόδιο στο δρόμο της γυναικείας χειραφετήσεως. Θα πρέπει να την καταργήσουμε με το χάπι ή με την άμβλωση ή με την απαλλαγή της γυναίκας από το φορτίο της ανατροφής των παιδιών;

Η φυσική και ηθική τάξη έχει τάξει τη γυναίκα να είναι γεννήτρα και τροφός της καινούργιας ζωής και ακόμα βασικός παράγοντας της αγωγής του ανθρώπου και άρα της διαμορφώσεως του πολιτισμού. Στο διπλό της αυτό ρόλο κανένας δεν μπορεί να την υποκαταστήσει. Θα πρέπει λοιπόν το ρόλο της αυτό να πάψουμε να τον υποτιμάμε και να τον θάζουμε σε δευτε-

ρη μοίρα σε σχέση με την επαγγελματική ή άλλη σταδιοδρομία της γυναίκας.

Άλλο βέβαια το ζήτημα ότι στην επιτέλεση του ρόλου της αυτού ή γυναίκα θα πρέπει να έχει την απεριόριστη συμπαράσταση όλων μας ώστε να μπορέσει παράλληλα, έφόσον το επιθυμεί, να εργαστεί, να σπουδάσει ή να μετάσχει πιο ενεργά στην κοινωνική ζωή.

γ) Δημιουργεί ο γάμος ένα αυταρχικό καταπιεστικό σύστημα που επεκτείνεται και στην κρατική εξουσία; Αναμφισβήτητα έμφωλεύουν μέσα στην οικογένεια και η καταπίεση και η αυταρχική συμπεριφορά, ιδιαίτερα σε θάρος της γυναίκας και των παιδιών.

Αυτά όμως δεν είναι φαινόμενα, σύμφωτα με το θεσμό του γάμου, ούτε αποτελούν καθεστώς, ούτε ο γάμος από τη φύση του είναι ένας δεσποτικός θεσμός. Είναι άρνητικά φαινόμενα που παρατηρούνται σε πολλές οικογένειες σαν αποτέλεσμα της κακής συμπεριφοράς όρισμένων μελών τους, υπάρχον όμως και οι θετικές πλευρές του γάμου που δεσποζουν και όχι τα φαινόμενα αυτά.

Πώς όμως θα τα αντιμετώπισουμε το φαινόμενα αυτά; Με το να καταργήσουμε την οικογένεια; Τί κάνουμε όταν ένα σύστημα διακυβερνήσεως μιας χώρας αποδεικνύεται αποτυχημένο; Ζητάμε την κατάργηση του κράτους ή την αναθεώρηση του Συντάγματος; Ασφαλώς το δεύτερο γιατί το Κράτος αποτελεί μια αξία αναντικατάστατη και γι' αυτό ακατάλυτη. Το ίδιο συμβαίνει και με τους θεσμούς του γάμου και της οικογένειας που αποτελούν το θεμέλιο και τον ακρογωνιαίο λίθο του όλου κοινωνικού οικοδομήματος. Αν αφαιρέσουμε το θεμέλιο αυτό, τότε κινδυνεύειλόκληρο το οικοδόμημα αυτό, πάνω στο οποίο σηρίζεται η Πολιτεία, να καταρρεύσει. Είναι λοιπόν παράλογη ή στάση χυτών που στρέφονται κατά των θεσμών αυτών και ζητούν την

κατάργησή τους για τη θεραπεία τών κακώς, κατ' αυτούς, κειμένων.

δ) Περιορίζει, τέλος, ό γάμος την προσωπική έλευθερία και έμποδίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας τών συζύγων;

Η κατηγορία αυτή άπηχούσε στά τέλη του 19ου αιώνα τις ιδέες του άτομισμού και του φιλελευθερισμού και ήταν μιá αντίδραση κατά της άστικής οικόγενειας της έποχής εκείνης που είχε μιá αυστηρή έιραρχική συγκρότηση κάτω από τόν άνδρα ως άρχηγό, μέσα στην όποια ή προσωπικότητα της γυναίκας και του παιδιού συμπιγόνταν. Διακηρύσσοντας οι ιδέες αυτές πώς οι θεσμοί πρέπει να ύπηρετούν τόν άνθρωπο και όχι να τόν συντρίβουν συντέλεσαν άποφασιστικά στη μεταμόρφωση της οικόγενειας στη σύγχρονη μορφή της.

Σήμερα ή σύγχρονη θεώρηση του θεσμού έχει σαν στόχο της, όχι την έξυπνέτηση μιáς όποιασδήποτε σκοπιμότητας κοινωνικής ή οικόγενειακής, αλλά την προσωπικότητα και την κοινότητα ζωής τών συζύγων.

Παρά την θετική όμως αυτή προσφορά του άτομισμού που είχε σαν άποτέλεσμα την άπελευθέρωση της οικόγενειας από την καταπιεστική νοοτροπία που έπικρατούσε στο παρελθόν, σήμερα τό κίνημα αυτό δέν μπορεί να συμβάλει σε μιá παραπέρα θετική ανάπτυξη του θεσμού, γιατί από τη φύση του δέν συμβιβάζεται με μιá σχέση που προυποθέτει την ύπερνίκηση του άτομιστικού έγωιστικού πνεύματος.

III. Αυτόι που άμφισβητούν τούς θεσμούς του γάμου και της οικόγενειας, ως ρυθμισμένους από τό δίκαιο θεσμούς, εύνοούν ένα νέο τρόπο συμβίωσης άπαλλαγμένο από κάθε νομική δέσμευση και ύποχρέωση, τη λεγόμενη «έλευθερη» ή «έξώγαμη» συμβίωση. Με τό νέο αυτό τρόπο συμβίωσης, ύποστηρίζουν, πώς έκλείπουν αυτόματα όλα τά μειονεκτήματα του γάμου που άναφέρθηκαν παραπάνω.

Οί ιδέες αυτές είχαν μιá μάλλον πε-

ριορισμένη άπήχηση μέχρι σήμερα κι από αυτούς που τις υίοθετούν, λίγοι είναι εκείνοι που τό κάνουν από καθαρά ιδεολογικά κίνητρα. Έχει παρατηρηθεί όμως άπέναντι στην έλευθερη συμβίωση μιá «εύνοική» μεταστροφή στις ήθικοκοινωνικές αντίλήψεις και σαν φυσικό έπακόλουθο, στη νομοθεσία και στη νομολογία τών δικαστηρίων.

Η σχέση αυτή δέν θεωρείται πιά κοινωνικά άπόβλητη αλλά γενικά άνεκτή, έξακολουθεί όμως να γίνεται δεκτό σε όλα σχεδόν τά δίκαια, με έξαιρέση τις Σκανδιναβικές χώρες, πώς ή έλεύθερη συμβίωση δέν μπορεί να τίθεται σε ίση μοίρα κι ούτε μπορεί να έξελιχθεί σε παράλληλα ή όμοια προστατευόμενο θεσμό με αυτόν του γάμου.

Γιατί όμως οι σύγχρονες κοινωνίες έξακολουθούν να έμπιστεύονται τό θεσμό του γάμου, αφήνοντας την έλευθερη συμβίωση στο περιθώριο;

Η έλευθερη συμβίωση έχει δυό βασικά μειονεκτήματα:

α) Δημιουργεί ένα έντονο αίσθημα άνασφάλειας και άβεβαιότητας που ύπονομεύει από την άρχή τη σχέση και την οδηγεί στην άποτυχία.

β) Η εύκολία διαλύσεως της σχέσεως άποθαίνει πάντα σε θάρος του άσθενέστερου μέρους και ιδιαίτερα σε θάρος τών γυναικών και τών παιδιών.

Αντίθετα ό γάμος σε σύγκριση με την έλευθερη συμβίωση:

α) Δημιουργεί στους συζύγους τό αίσθημα της ασφάλειας και της σιγουριάς και σ' αυτό συντελεί και ή έπίσημη δέσμευση που άναλαμβάνεται με τη δημόσια τελετή του γάμου.

β) Η δέσμευση αυτή που συνεπάγεται πολλές ήθικες φύσεως ύποχρεώσεις (για συνόικηση, άμοιβαία άρωγή και συμπαράσταση, τήρηση της συζυγικής πίστεως, άνατροφή και έπιμέλεια τών παιδιών) άναβιβάζει τη σχέση από καθαρά βιοτική ή αίσθηματική σε κατεξοχήν ήθικη που γεμίζει τούς συζύγους και τούς δίνει τό αίσθημα της αξιοπρέπειας.

γ) Τό αίσθημα της ασφάλειας και

της μονιμότητας συμβάλλει στη διατήρηση της ψυχικής ισορροπίας και στην ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων των τών συζύγων και δημιουργεί ένα ιδεώδες περιβάλλον για την ανάπτυξη του ανθρώπου που έρχεται στη ζωή.

δ) Το αίσθημα αυτό της ασφάλειας έδραιώνεται και κατοχυρώνεται από τη ρύθμιση που παρέχει η έννομη τάξη στην έγγαμη συμβίωση, ή οποία έννομη τάξη δημιουργεί ένα νομικά ρυθμισμένο θεσμό, στον οποίο προσχωρούν με τη θέλησή τους αυτοί που επιθυμούν τη σύσταση οικογένειας.

Άλλά και γενικότερα και όχι μόνο σε σύγκριση με την ελεύθερη συμβίωση ο γάμος, όταν εξελίσσεται ομαλά, έχει και πολλές θετικές πλευρές:

α) Συνδέει τις γενεές μεταξύ τους και μεταλαμπαδεύει τις παραδόσεις και τις αξίες του πολιτισμού στις έπερχόμενες γενεές.

β) Εύνοεί την άβιαστη και ελεύθερη ανάπτυξη της ανθρώπινης συνειδήσεως και προσωπικότητας.

γ) Αναπτύσσει τις κοινωνικές αρετές του ανθρώπου και τον βοηθάει στην ομαλή κοινωνική του προσαρμογή και πρόοδο.

δ) Δίνει διέξοδο στη φυσική όρμη του ανθρώπου για την απόκτηση παιδιών και τη δημιουργία οικογένειας και συμβάλλει και στην αύξηση της γεννητικότητας.

IV. Στην πολεμική κατά του γάμου γενικά δεν έμεινε έξω ο χριστιανικός γάμος.

Ο Χριστιανισμός κατηγορήθηκε πώς:

α) Υποτίμησε το γάμο και τον έπηρέασε με τον άσκητισμό.

β) Υπόταξε τη γυναίκα στον άντρα και συντέλεσε στην καταπίεσή της και

γ) Υποδούλωσε τη γυναίκα στη σκλαβιά της αναπαραγωγής.

A) Κατά την πρώτη κατηγορία που έκτοξεύει ο Μπ. Ράσελ στο βιβλίο του «Γάμος και Ήθική», «Ο Χριστιανισμός και ειδικότερα ο Άπ. Παύλος

είσήγαγε μια έντελως νέα αντίληψη περί γάμου, σύμφωνα με την οποία ο γάμος έχει για κύριο σκοπό του, όχι την τεκνογονία, αλλά την άποφυγή του άμαρτήματος της πορνείας».

Είναι θάσιμη ή κατηγορία αυτή;

Η Γένεση θεμελιώνει το γάμο σαν κανόνα της ανθρώπινης ζωής και τονίζει τη μοναδική σπουδαιότητα που έχει η σχέση αυτή (B 18, 24).

Ο Κύριος περιβάλλει τον κανόνα αυτόν με το θείο Του κύρος, όπως προκύπτει τόσο από τους λόγους Του (Ματθ. ιθ' 3 έπ.) όσο και από την παρουσία Του στο γάμο της Κανά (Ίωάν. Β' 1 έπ.) και καταδικάζει κάθε αντίθετη ενέργεια που άποσκοπεί στην κατάλυσή του.

Ο Άπόστολος Παύλος στο ζ κεφάλαιο της Α' προς Κορινθίους επιστολής του γράφει: «Περί δέ ων έγγραψατέ μοι καλόν άνθρωπω γυναικός μη άπτεσθαι' δια δέ τας πορνείας έκαστος την έαυτού γυναίκα έχέτω και έκαστη τον ίδιον άνδρα έχέτω...

Μη άποστερείτε άλλήλους, ει μη τι εκ συμφώνου, προς καιρόν, ίνα σχολάζητε τη ηστεία και τη προσευχη και πάλιν άπ' το αυτό συνέρησθε ίνα μη πειράξη ύμäs ο σατανάς δια την άκρασίαν ύμών... θέλω πάντας ανθρώπους είναι ως και έμαυτον άλλ' εκαστος ίδιον χάρισμα έχει εκ Θεού, δs μέν ούτως, δs δέ ούτως. Λέγω δέ τοίς αγάμοις και ταίς χήραις καλόν αυτοίς έστιν έάν μείωσιν ως καγώ, ει δέ ούκ έγκρατεύονται γαμησάτωσαν' κρείσσον γάρ γαμησαι η πυρούσθαι».

Κατά τον Παύλο και οι δύο δρόμοι, του γάμου και της αγαμίας (παρθενίας) είναι έξ ίσου άποδεκτοι, ανάλογα με το χάρισμα που έχει δώσει ο Θεός στον καθένα. («Έκαστος ίδιον χάρισμα έχει εκ Θεού, δs μέν ούτως, δs δέ ούτως»). Σε ό,τι άφορα τις συζυγικές σχέσεις ο κανόνας είναι «έπι το αυτό πάλιν συνέρησθε». Η άποχη πρέ-

πει νά γίνεται «ἐκ συμφώνου» καί «πρός καιρόν», ἀλλιῶς ὑπάρχει κίνδυνος γιά τή συζυγική ἐνότητα.

Ἡ πνευματική ζωή καί οἱ συζυγικές σχέσεις δέν εἶναι ἀσυμβίβαστες μεταξύ τους. «Ὁ γάμος γαρ ἐστίν καί μίξις σωμάτων» καί «οὐ γαρ ἡ μίξις πονηρόν». Πονηρόν εἶναι ἡ πορνεία καί ἡ μοιχεία.

Δέν εἶναι ἐπομένως θάσιμη ἡ κατηγορία αὐτή κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔτσι ὅπως ἀπόλυτα διατυπώθηκε ἀπό τόν Μπ. Ράσσελ γιατί οὔτε ἀπό τή Γένεση, οὔτε ἀπό τήν ὅλη διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἀλλ' οὔτε καί ἀπό τήν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή τοῦ Ἁπ. Παύλου, ὅπως αὐτή ἐρμηνεύθηκε σωστά ἀπό τοὺς Πατέρες τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, συνάγονται ἡ υἰοθετοῦνται παρόμοιες ὑποτιμητικές ἢ ἀσκητικές θέσεις γιά τὸ γάμο.

Εἶναι ὅμως θάσιμη σέ ὅτι ἀφορᾷ τις θέσεις πού υἰοθέτησαν μερικοὶ καί τήν ἐφαρμογή πού ἔτυχαν πολλές φορές στήν πράξη οἱ ὑψηλές ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ γιά τὸ γάμο, κυρίως κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἀσκητικῶν ἀντιλήψεων καί τοῦ μοναχικοῦ πνεύματος πού ἀποτελοῦν ἀνασχετικό παράγοντα, ὅταν προσπαθοῦν νά ἐπιβάλλουν στό γάμο κριτήρια πού ἰσχύουν σ' ἕναν ἐντελῶς διαφορετικό τρόπο ζωῆς.

Γιά τὸ ἀσκητικό ἰδεῶδες ὁ πνευματικός ἀγώνας νοεῖται κυρίως ὡς ἀγώνας κατὰ τοῦ πειρασμοῦ πού χρησιμοποιοῖ τὴ σάρκα σάν ὄργανο γιά νά ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ πνεῦμα καί τὴ θέωση.

Ἀκόμα δέν εἶναι θάσιμη καί ἡ κατηγορία πῶς τάχα ὁ Ἁπ. Παῦλος περιορίζει τήν ἀξία τοῦ γάμου μόνο στήν ἀποφυγή τοῦ ἀμαρτήματος τῆς πορνείας καί δὲ θρῖσκει κανένα ἄλλο θετικό στοιχεῖο στό γάμο.

Ὁ Ἁπ. Παῦλος, στό ζ' κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του, τονίζει πράγματι τήν πλευρὰ αὐτῆ τοῦ γάμου, αὐτὸ ὅμως τὸ κάνει γιά νά πείσει τοὺς Κορινθίους πῶς ὁ γάμος θὰ τοὺς προφυλάξει πιὸ ἀποτελεσμα-

τικά ἀπὸ τὴν πορνεία πού ἦταν ἰδιαίτερα διαδεδομένη στήν Κόρινθο ἡ ὁποία ὄχι μόνο ἦταν τὸ πιὸ κακόφημο λιμάνι τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἀλλὰ καί εἶχε θεοποιήσει τὴν πορνεία, θεωρώντας τις πόρνες «ἱερόδουλες» δηλ. διακόνισσες στό ναὸ τῆς ἱερῆς προστάτιδας τῆς Κορίνθου.

Ἄλλωστε στήν ἐπιστολή αὐτὴ ὁ Παῦλος δέν ἐκθέτει μιὰ πλήρη θεωρία περὶ γάμου, οὔτε ἀναφέρεται στις ἄλλες θετικές πλευρὲς του τις ὁποῖες καί δέν ἀποκλείει. Πῶς ὅμως νά καταλογίσουμε μιὰ τέτοια ὑποτιμητικὴ γιά τὸ γάμο στάση στὸν Ἁπ. Παῦλο πού με τὰ ὄσα γράφει στό ε' κεφάλαιο τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς του ἀναβιβάζει τὸ γάμο στό ἐπίπεδο θεϊκοῦ μυστηρίου;

Β) Σύμφωνα με τὴ δευτέρη κατηγορία πού ἐκτοξεύει ἡ Σίμων ντὲ Μπωβουάρ στό βιβλίο τῆς «Τὸ Δεύτερο Φύλο», «Κατὰ τὸ μῦθο τῆς Γενέσεως, ἡ Εὐὰ δέν δημιουργήθηκε τὴν ἴδια στιγμή με τὸν ἄντρα, προέρχεται ἀπὸ τὸ πλευρό του, ὁ Θεὸς δέν τῆς ἔδωσε ἕνα δικό της προορισμό ἀλλὰ τὴν προόρισε γιά τὸν ἄντρα. Ὁ σύντροφός της ἦταν ἡ καταγωγή καί ὁ προορισμός της. Ἦταν τὸ συμπλήρωμά του με τὴν ἔννοια τοῦ ὑποδεέστερου».

Αὐτὴ τὴν κατώτερη θέση τῆς γυναίκας μέσα στό γάμο ἔρχεται νά κατοχυρώσει με τὴν ὑποταγή τῆς γυναίκας στὸν ἄντρα ὁ Ἁπ. Παῦλος, σύμφωνα με ὄσα γράφει στήν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή του.

Πόσο εἶναι θάσιμη ἡ κατηγορία αὐτή;

Κατὰ τὴ Γένεση, ὁ Θεὸς ἔπλασε καί τὰ δύο φύλα ὅμοια, ὁμοίωμα «κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καί καθ' ὁμοίωσιν» (Α', 26, 27). Ὁμόφωνη στό σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ γνώμη ὄλων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως γράφει ὁ Γρηγόριος Νύσσης «Οὐκ ἔχρην μόνον τὸν ἄνδρα εἰκόνα λέγεσθαι ἀλλὰ καί τὴ γυναῖκα. Γυναικὸς γάρ καί ἄνδρος εἰς ὁ τόπος καί ὁ χαρακτήρ καί ἡ ὁμοίωσις μία. Καί ἡ γυνὴ ἔχει τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενῆσθαι ὡς καί ὁ ἀνὴρ. Ὅμοίως ὁμοί-

μοι αἱ φύσεις, ἴσαι αἱ ἀρεταί, ἄθλα ἴσα, ἢ καταδίκη ὁμοία».

Ἄκόμα ὁ Θεός ἔδωσε καὶ στὰ δύο φύλα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἕνα κοινὸ γήινο προορισμό, νὰ κατακτήσουν τὴ γῆ καὶ νὰ τὴν ἐποικήσουν μὲ τοὺς ἀπογόνους τους, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἕνα κοινὸ μεταφυσικὸ προορισμό, νὰ ὁμοιωθοῦν πρὸς τὸ Θεό.

Καὶ τὰ δύο φύλα δημιουργήθηκαν μὲ ξεχωριστὴ δημιουργικὴ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο.

Γιατί; Γιὰ νὰ μὴ φτιαχτοῦν δυὸ ἴδιες ἀκριβῶς ἀτομικότητες, μὲ ἀνταγωνιστικὲς τάσεις μεταξύ τους, ἀλλὰ δυὸ ὑπάρξεις πού τείνουν στὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀλληλοσυμπλήρωση.

Ἡ ἔκφραση τοῦ Θεοῦ «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον (ἄχι τὸν Ἀδάμ) μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» (ὅμοιον μὲ αὐτόν) ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο φύλα, γιατί τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας καὶ τῆς συμπαραστάσεως τοῦ ἄλλου.

Ἄλλωστε, ἀφοῦ τὰ δύο φύλα «προσκολληθήσονται εἰς σάρκα μίαν» εἶναι φανερὸ πὼς καὶ τὰ δύο γίνονται συστατικὰ ἐνὸς ἐνιαίου ὄλου, χωρὶς καμιά διάκριση μεταξύ τους. Καὶ τὰ δύο φύλα βρίσκονται στὴν ἴδια μοίρα.

Ὁ Κύριος ἀπευθίνει τὸ κήρυμά Του καὶ πραγματοποιεῖ τὶς θαυματουργικὲς Του θεραπείες καὶ τὰ θαύματά Του τόσο στοὺς ἄντρες ὅσο καὶ στὶς γυναῖκες χωρὶς καμιά διάκριση, δείχνοντας μάλιστα σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις μιὰ ἰδιαίτερη εὐνοια καὶ ἀγάπη στὶς γυναῖκες.

Ἡ παρθένος Μαρία ἀποκαθιστᾷ τὴν ἠθικὴ προσωπικότητα τῆς γυναίκας. Στὸ πρόσωπό της ἡ γυναίκα ξαναβρίσκει τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια πού εἶχε στὴν ἀρχὴ τῆς Δημιουργίας.

Ὁ ἀπ. Παῦλος στὶς ἐπιστολές του Α' πρὸς Κορινθίους καὶ Α' πρὸς Τιμόθεον προβαίνει γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ὀρισμένες διακρίσεις. Ἀνακηρύσσει τὸν ἄντρα «εἰκόνα καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ «κεφαλὴ» τῆς γυναίκας καὶ ἐπιτάσσει τὴν γυναίκα πού εἶναι «δόξα τοῦ ἀνδρός»

νὰ ὑποτάσσεται σ' αὐτὸν καὶ νὰ τὸν «φοβεῖται». Βάζει ἀκόμα ὀρισμένους περιορισμοὺς καὶ ἀπαγορεύσεις στὴ γυναικὰ κυρίως κατὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὴ θ. Λατρεία. Ἐχοντας ὅμως συνείδηση πὼς ἡ ὑποταγὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ καταπίεση τῆς γυναικας μέσα στο γάμο εἰσάγει σὲ ἀντιστάθμισμα τὴν ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνδρα πρὸς αὐτήν.

Ἡ ἀγάπη αὐτὴ (καὶ ξέρομε τί ἀνεξάντλητο πλοῦτο νοημάτων ἐκφράζει ἢ λέξη αὐτὴ γιὰ τὸν Παῦλο) ἐμποδίζει τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ὑποταγῆς καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ αὐτὴν κάθε δουλικὸ στοιχεῖο.

«Εἶδες μέτρον ὑπακοῆς; Ἄκουσον καὶ μέτρον ἀγάπης» γράφει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. «Βούλει σοι τὴν γυναίκα ὑπακούειν ὡς τῷ Χριστῷ τὴν Ἐκκλησίαν; Προνόει καὶ αὐτὸς αὐτῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας: κὰν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῆς δοῦναι δεῖ, κὰν κατακοπῆναι μυριάκις, κὰν ὀτιοῦν ὑπομείναι καὶ παθεῖν μὴ παραιτήση. Ὡσπερ οὖν (ὁ Χριστὸς)... τῇ πολλῇ ἡγάγε κηδεμονίᾳ, οὐκ ἀπειλαῖς, οὐδὲ ὕβρεις, οὐδὲ φόβω, οὐδὲ ἐτέρου τινὶ τοιοῦτα· οὕτω καὶ σὺ πρὸς τὴν γυναίκα ἔχε τὴν σὴν... τὴν τοῦ θίου κοινωνόν, τὴν παίδων μητέρα, τὴν πάσης εὐφροσύνης ὑπόθεσιν, οὐ φόβω καὶ ἀπειλαῖς δεῖ καταδεσμεῖν, ἀλλ' ἀγάπῃ καὶ διαθέσει. Ποία γὰρ συζυγία ὅταν ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα τρέμῃ; ποίας δὲ αὐτὸς ἀπολαύσεται ἡδονῆς ὡς δούλῃ συνοικῶν τῇ γυναικὶ καὶ οὐχ ὡς ἐλευθέρᾳ; Κὰν πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὀνειδίσης· οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε.»

Πολλὲς ἐξηγήσεις δόθηκαν γιὰ τοὺς λόγους πού ἔκαναν τὸν Παῦλο νὰ εἰσαγάγει στὸ γάμο τὴν ὑποταγὴ τῆς γυναικας. Ὅτι εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὴν ἐβραϊκὴ παράδοση ἢ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἀνατρέψει τὴ δομὴ τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας ἢ ὅτι τὸ ἔκανε ἀπλῶς, πρᾶγμα πού εἶναι καὶ τὸ πιὸ σωστὸ, γιὰ λόγους εὐταξίας καὶ καλῆς διακυβερνήσεως τῆς οἰκογένειας.

Πολλοί δικαιολογούν την καθιέρωση τῆς ὑποταγῆς μὲ τὸ ἐπιχείρημα πὼς αὐτὸ ἦταν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν παρακοή, ὅταν ὁ Θεὸς ἀπαγγέλοντας τὴν τιμωρίαν του κατὰ τῶν πρωτοπλάστων εἶπε εἰδικώτερα στὴν Εὐά ὅτι «πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἢ ἀποστροφή σου (δηλ. θὰ ἐξαρτᾶσαι πάντοτε ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου) καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει» (Γεν. γ' 16).

Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει θέση τουλάχιστον στὸ χριστιανικὸ γάμο. Γιατὶ ἡ καταπίεση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴ σκληρὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἄντρα ποὺ ἐπακολούθησε σὰν πραγματοποίηση τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται σὰν ξεπεσμός καὶ σὰν παρέκλιση ἀπὸ τὴν ἰσότημη θέση ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὴ γυναίκα πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση καὶ ὄχι σὰν ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον θεμελίωση τῆς ὑποταγῆς τῆς.

“Ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος «Σὺ θλόπε τὴν πρώτην ἰσονομίαν, μὴ τὴν τελευταίαν διαίρεσιν. Μὴ τὸν τοῦ κρατήσαντος νόμον ἀλλὰ τοῦ κτίσαντος».

Δὲν εἶναι θάσιμη λοιπὸν ἡ κατηγορία πὼς ὁ Χριστιανισμὸς ὑπόταξε τὴ γυναίκα στὸν ἄντρα καὶ συνετέλεσε στὴν καταπίεσή τῆς, πρῶτα-πρῶτα γιατί ἡ καταπίεση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὸν ἄντρα εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ ἐμφανίζεται πολὺ προτοῦ ἐμφανιστεῖ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τῆς ὑποδουλώσεώς του στὰ πάθη του.

Ἐντίθετα, ὅπως βλέπουμε ἀπὸ τὴ Γένεση, ἡ γυναίκα πλάστηκε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἰσότημη μὲ τὸν ἄντρα καὶ ὁ Κύριος ἐπιβεβαίωσε τὴν ἰσοτιμία αὐτὴ μὲ τὴ χωρὶς καμιά διάκριση ἀντιμετώπιση τοῦ ἄντρα καὶ τῆς γυναίκας.

Ὁ Παῦλος μπορεῖ γιὰ λόγους εὐταξίας νὰ θέλησε νὰ ἐπιβάλλει τὴν ὑποταγὴ τῆς γυναίκας στὸν ἄντρα, παράλληλα ὅμως θέλησε νὰ ἐξουδετερώσει κάθε κίνδυνο ἐκμεταλλεύσεως τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς, μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ στοιχείου τῆς μέχρις αὐτοθυσίας ἀγάπης

γιὰ τὴ γυναίκα του στὴ συμπεριφορὰ τοῦ συζύγου τῆς.

Τέλος δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε καὶ τὴν τεράστια προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐξύψωση τῆς θέσεως τῆς γυναίκας στὸν κόσμον.

Δὲν θάϊταν ὅμως σωστὸ νὰ μὴν ὁμολογήσουμε πὼς, παρὰ τὸ γεγονὸς πὼς δὲν μποροῦμε νὰ καταλογίσουμε στὸ Χριστιανισμὸ τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν καταπίεση τῆς γυναίκας, ὅμως κατὰ καιροὺς ἐπεκράτησαν ἀντιλήψεις μειωτικὲς γιὰ τὴ γυναίκα, ἀσυμβίβαστες μὲ τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ ἀμαυρώσανε τὴν ἀκτινοβολία τοῦ χριστιανικοῦ γάμου.

Γ) Σύμφωνα μὲ τὴν τρίτη καὶ τελευταία κατηγορία ὁ Χριστιανισμὸς ὑποδούλωσε τὴ γυναίκα μὲ τὸ γάμο στὴ σκλαβιά τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἐπιβάλλοντας σ' αὐτὴν τὴν ὑποχρέωση τῆς συνεχῆς καὶ ἀπεριόριστης τεκνογονίας πρᾶγμα ποὺ κάνει τὸ γάμο ζυγὸ καταθλιπτικὸ καὶ δυσβάστακτο γιὰ τὴ γυναίκα.

Τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εὐνοεῖ ἰδιαίτερα τὴν τεκνογονία ποὺ τὴ θεωρεῖ ἓναν ἀπ' τοὺς μεγάλους σκοποὺς τοῦ γάμου εἶναι ἀναμφισβήτητο.

Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητο καὶ τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐπιβάλλει στοὺς συζύγους τὴν ὑποχρέωση τῆς χωρὶς περιορισμὸ τεκνογονίας μὲ τὸ νὰ ἀποκλείει κάθε ἐνέργειά τους ποὺ τείνει στὸν περιορισμὸ ἢ τὸν προγραμματισμὸ τῶν γεννήσεων;

Στὸ ζήτημα αὐτὸ ἐπικρατεῖ μεγάλη διάσταση ἀπόψεων ποὺ μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ στὰ ἀκόλουθα σημεία.

Αὐτοὶ ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀποψη τῆς χωρὶς κανένα περιορισμὸ τεκνογονίας προβάλλουν ὅτι ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ συνάγεται:

α) Ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴ Γένεση μὲ τὴν ἐντολὴ πρὸς τοὺς πρωτόπλαστοὺς «ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» (Α' 28) καὶ μὲ τὴν ἀπαγόρευση τῆς παρεμποδίσεως τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς ποὺ προκύ-

πτει από τη θανάτωση του Αυνάν (Δευτ. ε, 5-10).

β) Από την παράδοση της Ἐκκλησίας καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ἐπιφανῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Κλήμη τοῦ Ἀλεξανδρέα καὶ Αὐγουστίνου καὶ ἀπὸ τὴ θέση πού υἰοθέτησαν ὀρισμένες Ἐκκλησίες, ὅπως ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἀπὸ τὸν Ὁρθόδοξο χῶρο ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία.

γ) Ἀπὸ τὸν «πρωτεύοντα» σκοπὸ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου πού εἶναι ἡ τεκνογονία καὶ ὁ πολλαπλασιασμός καὶ ἡ διαίωνιση τοῦ ἀνθρώπινου γένους καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ τάξη τῶν πραγμάτων πού τείνει στὴν πραγμάτωση τοῦ πῶ πάνω σκοποῦ.

Κατὰ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, τὸ μόνο ἐπιτρεπόμενο μέσο γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἢ τὴν ἀραίωση τῆς τεκνογονίας καὶ αὐτὸ σὲ ἐξαιρετικὰ δύσκολες καταστάσεις, εἶναι ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ πλήρης ἀποχὴ τῶν συζύγων ἀπὸ τὶς γενετήσιες σχέσεις. Ὅποιαδήποτε ἄλλη ρυθμιστικὴ ἐπέμβαση ἀπαγορεύεται καὶ οἱ σύζυγοι ὀφείλουν νὰ δέχονται ὅσα παιδιὰ τοὺς δώσει ὁ Θεός.

Οἱ ἀντιτιθέμενοι στὶς παραπάνω ἀπόψεις ἀντιπροβάλλουν ὅτι:

α) Ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτόπλαστοὺς «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» δὲν εἶναι νόμος αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος, ὅπως ὑποστηρίζεται, ἀλλὰ εἶχε σάν σκοπὸ τὸν ἐποικισμό τῆς ἔρμηγης τότε γῆς.

β) Ἡ περίπτωση τοῦ Αὐνάν συναρτᾶται μὲ τὴν ἄρνηση συμμορφώσεως τοῦ πρὸς τὴν ἐπιταγὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Ἄν ὁ Αὐνάν συμμορφωνόταν πρὸς τὴν ἐπιταγὴ αὐτὴ καὶ ἀποκτοῦσε μὲ τὴ γυναίκα τοῦ πεθαμένου ἀδελφοῦ του τὴ θάμαρ ἓνα ἢ περισσότερα παιδιὰ, θὰ ἦταν ἔνοχος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἐὰν ἀπέφευγε νὰ ἀποκτήσει καὶ ἄλλα παιδιὰ;

γ) Σὲ ὀλόκληρη τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἄλλη, λένε, συγκεκριμένη ἀναφορὰ στὸ θέμα αὐτό. Οὔτε ὁ Κύριος, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, λένε τίποτα σχετικὰ καὶ ὁ ἀπ. Παῦ-

λος ἀναφέρεται στὴν τεκνογονία κατὰ τρόπο τελείως δευτερεύοντα.

Ἀκόμα τίποτε δὲν ἀναφέρουν σχετικὰ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες πού ἐθέσπισαν οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι καταδικάζουν ρητὰ τὴν ἀμβλωση καὶ τὴν ἔκθεση τῶν νηπίων.

δ) Στὴ στάση τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν ἐμφανίζονται σημαντικὲς ἀποκλίσεις.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία πού εἶναι ἡ πῶ αὐστηρή, ἐπιτρέπει τὶς γενετήσιες σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὶς μὴ γόνιμες περιόδους.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἔχει πάρει θέση ὑπὲρ τοῦ προγραμματισμοῦ τῶν γεννήσεων.

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο δὲν ἔχει πάρει θέση καὶ ἀφίνει σιωπηρὰ τὸ ζήτημα στὴ διάκριση τῶν συζύγων, ὕστερα ἀπὸ συμβουλὴ τοῦ πνευματικοῦ τους.

Στὴ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ὑποστηρίζονται ἀντιτιθέμενες ἀπόψεις.

ε) Μέσα στοὺς κόλπους ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μερικοὶ θεολόγοι καὶ ἐπιστήμονες τάσσονται ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι τὸ ζήτημα αὐτὸ πρέπει νὰ ἀφθεῖ στὴ συνείδηση τῶν συζύγων πού θὰ πρέπει νὰ ἐνεργοῦν μὲ συναίσθηση τοῦ χριστιανικοῦ χρέους καὶ πίστη στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

στ) Μερικοὶ ἐρμηνευτὲς δὲν φαίνεται νὰ θεωροῦν ὅτι ἡ τεκνογονία ἀποτελεῖ τὸν μόνο ἢ τὸν πρῶτο σκοπὸ τοῦ γάμου καὶ

ζ) Σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ φυσικὴ τάξη τῶν πραγμάτων ὁ ἀλόγιστος πολλαπλασιασμός τοῦ εἶδους προσιδιάζει στὰ ζῶα πού εἶναι ὑποταγμένα στὶς φυσικὲς τους ἀνάγκες.

η) Οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς παραπάνω ἀπόψεως τονίζουν πὼς ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἀποχῆς καὶ τῆς ἐγκράτειας σάν «ἀντισυλληπτικῆς μεθόδου» μπορεῖ νὰ ἀποθεῖ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴ συνοχὴ τοῦ γάμου, ὅταν δὲν γίνεται «πρὸς καιρὸν» καὶ «ἐκ συμφώνου» ὅπως συμβουλεύει ὁ Παῦλος.

Μὲ βάση τὰ ὅσα εἰπώθηκαν παραπά-

νω ή συγκεκριμένη κατηγορία θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ θάσιμη μόνο στις ἐλάχιστες ἐκεῖνες περιπτώσεις πού ὀρισμένα ζευγάρια προχωροῦν στήν πολυτεκνία χωρίς τή θέλησή τους καί χωρίς νά ἀποδέχονται ἐσωτερικά τὸ γεγονός αὐτό.

Στή μεγάλη κατηγορία τῶν περιπτώσεων, τὰ ζευγάρια πού ἀπό θρησκευτικούς λόγους προχωροῦν στήν πολυτεκνία, τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ θαθεῖα συναίσθηση τοῦ ἔργου αὐτοῦ καί πίστη πὼς ἔτσι ἐνεργοῦν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πίστη πού τοὺς δίνει τή δύναμη νά ἀναλαμβάνουν καί νά φέρνουν εἰς πέρας μὲ χαρὰ τὸ ἔργο αὐτό.

V. Οἱ κατήγοροι τοῦ χριστιανικοῦ γάμου προτείνουν τὴν «ἀπομυθοποίηση» τοῦ σημερινοῦ γάμου δηλ. τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ κάθε θρησκευτικὸ στοιχεῖο καί τὴν ἀντιμετώπισή του σάν καθαρὴ σύμβαση ἀστικοῦ δικαίου.

Ὁ νέος τύπος τοῦ γάμου πού θά πρέπει, κατ' αὐτούς, νά ἀντικαταστήσει τὸ χριστιανικὸ γάμο, θά πρέπει νά εἶναι ὁ πολιτικὸς γάμος. Εἶναι ἕνας τύπος γάμου πῶς φιλελεύθερος γιατί περιορίζει στὸ ἐλάχιστο τὰ νομικά καί πραγματικά κωλύματα πού ἐμποδίζουν τὴ συναψὴ ἢ τὴ λύση του καί ἐπιτρέπει στὰ ἄτομα νά προχωρήσουν σὲ πῶς ἀνθρώπινες σχέσεις.

Ἄς ρίξουμε μιὰ προσεκτικώτερη ματιὰ στὸν πολιτικὸ γάμο:

α) Εἶναι κι αὐτός, ὅπως κάθε γάμος, μιὰ ἰδιότυπη σύμβαση στήν ὁποία δεσπάζει τὸ ἠθικὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τὸ κατέστησε κυρίαρχο στὸ γάμο θασικά ὁ Χριστιανισμός. Ἀπομυθοποιώντας τὸ γάμο οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ πολιτικοῦ γάμου δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νά ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸ γάμο τὸ πνευματικὸ καί ἠθικὸ του περιεχόμενο δηλ. ἀκριβῶς τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πού συγκροτεῖ καί στηρίζει τὸ γάμο.

β) Ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι ἕνας γάμος μονοδιάστατος, μὲ μιὰ μόνο διάσταση, τὴν ὀριζόντια. Ὁ χριστιανισμὸς προσθέτει μιὰ ἄλλη διάσταση, τὴν κάθετη. Ἡ συγκλήρωσις τοῦ θίου παντός

δὲν εἶναι μόνο «ἀνθρωπίνου», ἀλλὰ καί «θείου» δικαίου κοινωνία. Μόνο ἡ ὀριζόντια διάσταση δημιουργεῖ μιὰ σχέση ψυχικά φτωχὴ, ἀδύνατη καί εὐθραυστη. Ἡ καλὴ προαίρεση ἐξαντλεῖται σύντομα ὅπως τὸ κρασί στὸ γάμο τῆς Κανά. Μόνο ἡ ἐπέμβαση τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νά συντελέσει, ὥστε «ὁ καλὸς οἶνος» δηλ. ἡ ἀγάπη νά διατηρηθεῖ «ἕως ἄρτι».

γ) Ἡ θεώρηση τοῦ γάμου ὡς ἀπλῆς δικαιοπραξίας καί ἡ κατάργηση ὅλων τῶν προστατευτικῶν τοῦ γάμου ἀπαγορεύσεων καί περιορισμῶν πού ἔθετε ὁ Χριστιανισμὸς, ὅπως π.χ. τὸ κώλυμα τῆς διαφορᾶς θρησκευματος πού ἐμπόδιζε τὸ γάμο Χριστιανοῦ μὲ ἀλλόθρησκο καί ἀπέβλεπε στὴ διαφύλαξη τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητας τῆς οἰκογένειας, ὑπονομεύει τὴ μονιμότητα τῆς σχέσεως καί ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸ χαρακτηριστὴρα τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς «ἐνώσεως σὲ ἰσόθια κοινωνία θίου».

Ἀκόμα ἡ δυνατότητα πού παρέχει ὁ πολιτικὸς γάμος γιὰ τέλεση ἀπεριόριστου ἀριθμοῦ γάμων ὀδηγεῖ στὴ λεγόμενη «διαδοχικὴ πολυγαμία» καί στὸν κατευξελισμὸ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀνάγοντας τὸ γάμο σὲ ἱερὸ μυστήριον τὸν ἐξυψώνει στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καί του χαρίζει ἕνα πλούσιο πνευματικὸ περιχόμενον πού τὸν στηρίζει ἀδιάκοπα.

Ἡ Θεολογία βλέπει τὸ γάμο σάν ἀπεικόνιση: α) Τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος πού σ' αὐτὸ πραγματοποιεῖται ἡ ἀγαπητικὴ ἔνωση τῶν τριῶν προσώπων χωρίς κανένα ἀπὸ αὐτὰ νά ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο καί νά χάνει τὴν ὑποστατικὴ του ἰδιαιτερότητα καί β) τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, γιὰ νά ὑποδηλώσει τὴ μέχρις αὐτοθυσίας ἀγάπη πού πρέπει νά συνδέει τοὺς συζύγους μεταξύ τους.

Τὴν πῶς πάνω μοναδικὴ στὸν κόσμον ἀγάπη ἔρχεται ὁ ἀπ. Παῦλος νά ἀναλύσει στὸ περίφημο ΙΓ' κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του καί νά τὴν καταστήσει θασικὸ καί θεμελιώδες στοιχεῖο τοῦ χριστιανικοῦ γάμου μὲ τὸ

Ε' κεφάλαιο της προς Ἐφεσίους ἐπιστολής του.

Στὸν πλοῦτο τῆς ἀγάπης ποῦ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ χριστιανικοῦ γάμου ἔρχεται νὰ προστεθεῖ καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἀρετῶν ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, τὶς Ἐπιστολὲς καὶ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὶς εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι ὁ χριστιανικὸς γάμος ἀναδεικνύεται σὲ μιὰ πολυδιάστατη σχέση, μὲ πλούσιο θεολογικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο, μιὰ σχέση ζεστὴ καὶ ζωντανή ποῦ τὴν περιβάλλει ἡ θερμὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἱεροτελεστίας καὶ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ποῦ δὲν ἐπιδέχεται καμιά σύγκριση μὲ τὴν ψυχρὴ, τυπικὴ καὶ κενὴ περιεχομένου δικαιοπραξία τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

VI. Μετὰ τὴ σύντομη ἐπισκόπηση ποῦ προηγήθηκε, τόσο τῶν στοιχείων ἐκείνων ποῦ συνιστοῦν καὶ προκαλοῦν τὴν κρίση στὸ σύγχρονο γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια, ὅσο καὶ τῶν νέου τύπου συμβιώσεων ποῦ προτείνονται σὲ ἀντικατάσταση εἴτε τοῦ γάμου γενικὰ μὲ τὴν ἐλεύθερη συμβίωση, εἴτε τοῦ χριστιανικοῦ γάμου ἐιδικώτερα μὲ τὸν πολιτικὸ γάμο, κι ἀκόμα, μετὰ τὴ συστηματικὴ ἀνασκευὴ τῶν σχετικῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν ἐπικαλουμένων πλεονεκτημάτων τῶν προτεινομένων λύσεων χρειάζεται νὰ στρέψουμε τὸ βλέμμα μας στὸ μέλλον γιὰ νὰ δοῦμε τί χρειάζεται νὰ γίνῃ ἀπὸ ὅλους ἐμᾶς, τὴν Πολιτεία καὶ τὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων ποῦ ὑπάρχουν καὶ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν κρίση.

Τὸ πρῶτο ποῦ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἀπ' ὅλους μας εἶναι νὰ συνειδητοποιήσουμε αὐτὸ ποῦ γράφει τὸ Σύνταγμα στὸ ἄρθρο 21 ὅτι «Ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔθνους».

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ θέσουμε τὴν οἰκογένεια ψηλὰ στὴν ἱεραρχία τῶν κοινωνικῶν ἀξιών καὶ νὰ τῆς δώσουμε τὴν πρωταρχικὴ σημασία ποῦ τῆς πρέπει. Ἀπὸ αὐτὸ θγαίνει πὼς θὰ πρέπει: α)

νὰ ἀποδοκιμάζουμε κάθε ἐνέργεια ποῦ τείνει στὴ νόθευση, ὑπονόμευση ἢ διάλυση τῆς καὶ β) νὰ κάνουμε ὅ,τι μπορούμε γιὰ νὰ τὴν στηρίξουμε καὶ γιὰ νὰ τὴν ἐνισχύσουμε.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια ποῦ εἶπε ἡ Ἀγγλίδα πρωθυπουργὸς Μάργκαρετ Θάτσερ μιλώντας τὸν περασμένο χρόνο στὸ Συνέδριο Συντηρητικῶν γυναικῶν στὸ Λονδίνο: «Γιὰ μιὰ καλύτερη Ἀγγλία, εἶπε, πρέπει νὰ δυναμώσουμε τὴν οἰκογένεια. Ἄν δὲν τὸ κατορθώσουμε θὰ προκύψουν κοινωνικὰ προβλήματα ποῦ καμμιὰ κυβέρνηση δὲν θὰ μπορεῖ νὰ τὰ λύσει...» καὶ κατέληξε: «Ἡ οἰκογένεια εἶναι νηπιαγωγεῖο, σχολεῖο, νοσοκομεῖο, τόπος ψυχαγωγίας καὶ ἀναπαύσεως. Περικλείει ὁλόκληρη τὴν κοινωνία. Διαμορφώνει τὸ χαρακτήρα μας καὶ τὸ πιστεύω μας. Εἶναι ἡ προετοιμασία μας γιὰ τὴ ζωὴ...».

Τὸ δεύτερο ποῦ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἀπ' ὅλους μας εἶναι νὰ συνειδητοποιήσουμε πὼς, ὅπως ἡ οἰκογένεια εἶναι «τὸ θεμέλιο τοῦ ἔθνους», ἔτσι καὶ οἱ πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες εἶναι «τὸ θεμέλιο τῆς οἰκογένειας». Ἡ λεγόμενη «ἀπομυθοποίηση» τοῦ γάμου ποῦ ἀποβλέπει στὴν ἀποκοπὴ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας ἀπ' τὶς πνευματικὲς τοὺς ρίζες ὀδηγεῖ τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὸ μαρασμό.

Ἀντίθετα ἡ ἀνόρθωση τῶν θεσμῶν αὐτῶν χρειάζεται νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀναστήλωση μέσα σ' αὐτοὺς τῶν πνευματικῶν χριστιανικῶν ἀξιών.

Ἀπὸ τὴν Πολιτεία πάλι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς θὰ πρέπει πρώτιστα νὰ ἐκδηλωθεῖ μὲ τὴν πρόωθηση ἐνὸς γενικοῦ ἠθικοῦ κλίματος ποῦ ἀπ' τὴν μιὰ μεριὰ θὰ εὐνοεῖ τὴν ἐμπέδωση τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ θὰ βοηθᾶ τὸ κράτος στὴν προσπάθειά του γιὰ τὴν περιστολὴ διαφόρων ἀντικοινωνικῶν ἐκδηλώσεων ποῦ ἐνεργοῦν ἀποσυνθετικά, ὅπως ἡ πορνογραφία, ἡ βία, ὁ ἀμοραλισμὸς κλπ.

Παράλληλα ή Πολιτεία, με κατευντήρια άρχη τὸ άρθρο 21 τοῦ Συντάγματος, θά πρέπει νά ἐπιδοθεῖ στή σωστή ρύθμιση τῶν πραγμάτων τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας καί στή μέ κάθε τρόπο προστασία καί ἐνίσχυσή τους, γιατί ὅπως γράφει ὁ Πυθαγόρας «Ἄρχη ἐστίν ἡ περί τῶν οἰκῶν δικαία διάθεσις τῆς ὅλης ἐν ταῖς πόλεσιν εὐταξίας· ἀπό γάρ τῶν οἰκῶν αἱ πόλεις συνίστανται».

Στή σωστή αὐτή ρύθμιση ἡ Πολιτεία θά πρέπει νά προβεῖ μέ ἀνάλογη πρὸς τὴ σπουδαιότητα τῶν θεσμῶν αὐτῶν εὐθύνη καί σοβαρότητα, σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας καί ὄχι μέ κομματικά κριτήρια ἢ τίς «προοδευτικές» ἀντιλήψεις διαφόρων ομάδων πιέσεως.

Ἐνα ἀπ' τὰ πιὸ λεπτά ζητήματα εἶναι ἡ ἐξισορρόπηση τῆς δεσμεύσεως πού ἀναλαμβάνουν οἱ σύζυγοι μέ τὴν προσχώρησή τους στήν ἔννομη σχέση τοῦ γάμου, μέ τὸ δικαίωμά τους νά ἀποδεσμεύονται κάτω ἀπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις ἀπὸ τὸ γάμο μέ τὸ διαζύγιο. Ἡ δέσμευση αὐτὴ τῶν συζύγων δὲν θά πρέπει νά εἶναι οὔτε τόσο καταθλιπτική, ὥστε νά συνθλίβει τὸ ἄτομο, οὔτε πάλι τόσο χαλαρὴ πού νά ἐνθαρρύνει τὴ διάλυση τοῦ γάμου.

Τὸ διαζύγιο πάντως δὲν θά πρέπει νά εἶναι μιὰ εὐκόλη ὑπόθεση, ὥστε οἱ σύζυγοι νά συναισθάνονται τὴν σοβαρότητα τῆς πράξεώς τους καί συγχρόνως τὴν ἀποδοκιμασία ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας κάθε πράξεώς τους πού τείνει στή διάσπαση τοῦ γάμου.

Ἡ Πολιτεία ὁμως δὲν θά πρέπει νά περιορίζεται μόνο στή σωστή ρύθμιση τοῦ διαζυγίου ἀλλὰ θά πρέπει νά θεσπίσει κι ἕνα σύνολο νομοθετικῶν μέτρων πού θά ἐνεργοποιοῦνται κατὰ τὸ στάδιο πού προηγεῖται τοῦ διαζυγίου καί θά τείνουν στήν ἀποτροπὴ τῆς λύσεως τοῦ γάμου.

Ἄκόμα ἡ Πολιτεία θά πρέπει νά λαμβάνει μέτρα κοινωνικῆς προστασίας τῆς οἰκογένειας ὅπως παροχές, ἐπιδοτήσεις,

ἐκπτώσεις, μέτρα προστασίας τῆς μητρότητας κλπ.

Τέλος καί ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ καί θά πρέπει νά συμβάλει θετικά καί οὐσιαστικά στὸ δυνάμωμα τῆς χριστιανικῆς οἰκογένειας.

α) Μὲ τὸ νά βοηθήσει τοὺς πιστοὺς νά βιώσουν ἐνσυνείδητα τὸ μυστήριο τοῦ γάμου τους. Αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιτακτικὸ στὶς μέρες μας πού ὁ γάμος δὲν λειτουργεῖ πιὰ σὰν ἱεραρχικὴ ἀλλὰ σὰν ἀμοιβαία ἰσοτίμη σχέση, πράγμα πού κάνει τὴ συμβίωση ἰδιαίτερα εὐαίσθητη καί γι' αὐτὸ προϋποθέτει μεγαλύτερο πνευματικὸ ἐξοπλισμὸ τῶν συζύγων.

β) Μὲ τὸ νά ἀσχοληθεῖ σοβαρὰ καί σὲ βάθος, μέ ἀγάπη καί φιλανθρωπία, μέ τὰ ἠθικὰ κυρίως προβλήματα πού ἀπασχολοῦν ἔντονα τοὺς συζύγους ὅπως τὸ πρόβλημα τῆς πολυτεκνίας καί τῶν συζυγικῶν σχέσεων, καθὼς καί τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῆς γυναίκας καί κυρίως τῆς ἐργαζόμενης γυναίκας μέσα στήν οἰκογένεια.

γ) Μὲ τὸ νά συμπαρασταθεῖ πιὸ ἐνεργὰ στὰ νέα ζευγάρια, στοὺς συζύγους πού ἀντιμετωπίζουν ζήτημα σχέσεων μεταξὺ τους ἢ μέ τὰ παιδιά τους κλπ.

Ἡ συμπαραστάση αὐτὴ θά πρέπει νά ὀργανωθεῖ καί νά διεξάγεται συστηματικά, στὶς μεγάλες τουλάχιστον πόλεις, ἀπὸ μορφωμένους καί εἰδικὰ κατάρτισμένους ἱερεῖς πού νά ἐργάζονται μέ ἀφοσίωση στὸ ἔργο τους αὐτό.

Λέγοντας ὁμως Ἐκκλησία δὲν θά πρέπει νά ἐννοοῦμε μόνο τὴ διοικοῦσα Ἐκκλησία ἀλλὰ καί τὸ πλήρωμα αὐτῆς πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, μέλη τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν καί τοὺς χριστιανοὺς ἐπιστήμονες, διανοομένους κλπ.

Ὅλοι αὐτοὶ πρέπει νά συμβάλουν ἐνεργὰ στὸ ἀνέβασμα τῆς χριστιανικῆς οἰκογένειας.

Οἱ χριστιανοὶ σύζυγοι μέ τὸ νά βιώσουν οὐσιαστικά τὸ μυστήριο τοῦ γάμου τους, δίνοντας μιὰ πνευματικὴ διά-

σταση στη σχέση τους και μιὰ ζωντανή μαρτυρία τῆς ὁμορφιάς τοῦ χριστιανικοῦ γάμου στὸν κόσμο.

Ὁ χριστιανικὸς γάμος δὲν ἐπιτρέπεται ποτὲ νὰ εἶναι ἕνας «κενὸς» γάμος ποὺ διαπνέεται ἀπὸ μιὰ «δημοσιοῦπαλληλικὴ νοοτροπία» οὔτε ἕνας «πολιτικὸς γάμος» μὲ χριστιανικὸ ἔνδυμα.

Συγχρόνως πρέπει νὰ κινητοποιηθοῦν καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐπιστήμονες καὶ εἰδικοί μὲ σκοπὸ νὰ μελετήσουν τὰ προβλήματα καὶ νὰ προτείνουν λύσεις, προ-άγοντας ἔτσι ἐνεργὰ τὶς ἀξίες τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας. Ἦδη ἔχουμε παραδείγματα τέτοιων συστηματικῶν προσπαθειῶν μὲ ἐπιστήμονες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Χριστια-

νικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων, ὅπως «Τὸ Ἰνστιτοῦτο Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς» τοῦ ἀείμνηστου Ἀρίστου Ἀσπιώτη καὶ ἡ «Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Δημογραφικῶν Μελετῶν» τῆς ὁποίας ἀντιπρόεδρος καὶ κινητήριος δύναμη εἶναι ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου κ. Γεώργιος Τζιαφέτας.

Ἄς εὐχηθοῦμε ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσὴ Ἐπιστημόνων νὰ μπορέσει νὰ συμβάλει περισσότερο στὸ σπουδαῖο αὐτὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ στήριξη καὶ προαγωγή τῶν μεγάλων αὐτῶν θεσμῶν καὶ ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὅπως εἶναι ὁ χριστιανικὸς γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ

Δικηγόρος

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Το δημογραφικό πρόβλημα της Χώρας.

Το δημογραφικό πρόβλημα της Χώρας συνοψίζεται σε μία φράση. Η Ελλάδα γέρασε τόσο πολύ, που δεν μπορεί να κάνει παιδιά. Η ταχύτητα μάλιστα των εξελίξεων είναι τέτοια που η Χώρα μας, αυτή τη στιγμή, έχει το θλιβερό προνόμιο να είναι πρώτη, σε παγκόσμια κλίμακα, στο ρυθμό αύξησης της γηράσκησης και μείωσης της γεννητικότητας.

Η Ελλάδα είχε ήδη ένα δημογραφικά ώριμο πληθυσμό το 1951. Σύμφωνα με τα στοιχεία της πρώτης μεταπολεμικής απογραφής, τα 7.633 χιλ. άτομα κατανέμονταν κατά 28,8% στο κλιμάκιο ηλικιών 0 - 14 ετών, 6,5% στο κλιμάκιο των ηλικιών άνω των 65 ετών και τα υπόλοιπα, στα παραγωγικά κλιμάκια των ηλικιών.

Ο πληθυσμός αυτός στήριξε την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας στη διάρκεια της τριακονταετίας 1951 - 80, ενώ υπέστη μια ισχυρή αφαίμαξη, λόγω της έξωτερικης μεταναστεύσεως και συγχρόνως, μια μεγάλη αλλαγή της δομής του, λόγω του κύματος της αστυφιλίας προς τα αστικά κέντρα της Χώρας.

Η μεταναστευτική διαρροή που υπέστη η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου (1955-74) ανέρχεται, ως καθαρό έλλειμμα, σε 374 χιλ. άτομα από αγροτικές κυρίως περιοχές. Να σημειωθεί ότι το σύνολο σχεδόν των ατόμων που μετανάστευσαν ανήκουν στα νέα και τα παραγωγικά κλιμάκια των ηλικιών, ενώ όσα επανήλθαν ανήκαν στα παραγωγικά κλιμάκια των μεγάλων ηλικιών ή των γεροντικών. Θα πρέπει να αναφερθεί επίσης ότι η Ελλάδα, αναλογικά προς τον πληθυσμό της, διεκδίκησε την απόλυτη προ-

τεραιότητα απωλειών (3%) από όλες τις χώρες έκροης μεταναστών της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας.

Σε σύγκριση με τα δεδομένα της απογραφής του 1951, ο πληθυσμός της Χώρας εμφανίζεται καταλυτικά άνακατανημένος με την απογραφή του 1981. Έτσι, με τα νέα δεδομένα της απογραφής, μόνο 20,9% του πληθυσμού ανήκε στα νεανικά κλιμάκια των ηλικιών 0 - 14 ετών, ενώ το ποσοστό του γεροντικού πληθυσμού ήταν 13,4% των 9.737 χιλ. συνολικά κατοίκων. Έξάλλου ο αγροτικός πληθυσμός από 47,5% το 1951 μειώθηκε στο 30,3% το 1981, ενώ ο αστικός από 37,7% αυξήθηκε στο 58,1%.

Ο αγροτικός πληθυσμός της Χώρας υπήρξε η δημογραφική «δεξαμενή» της, όπως προσφύως χαρακτηρίστηκε, από την οποία άντλήθηκε, κατεξοχήν, ο νεανικός πληθυσμός, που ένισχυσε τις δημογραφικά υποβαθμισμένες αστικές περιοχές της Χώρας. Ενώ το 1950 ο συντελεστής όλικης γονιμότητας των αστικών περιοχών ήταν 1,79 παιδιά ανά γυναίκα και των αγροτικών 3,17, το 1980 ήταν 2,15 και 2,20 αντίστοιχα. Τα στοιχεία αυτά δίνουν το μέτρο της επιδράσεως της αστικοποίησης και της μεταναστεύσεως του πληθυσμού, τόσο στην αλλαγή της δομής του, όσο και στις συνυφασμένες αλλαγές της φυσικής του κινήσεως που κυοφόρησαν τις σοβαρότατες δημογραφικές αλλαγές της επόμενης επταετίας (1981-87).

Ενώ καθόλη τη διάρκεια της τριακονταετίας (1951-80) το πλήθος των γεννήσεων παρέμεινε σχεδόν σταθερό σε απόλυτο μέγεθος (148 χιλ. γεννήσεις ετησίως), μετά το 1980 άρχισε να μειώνεται σταθερά, φθάνοντας το 1988 τις 103 χιλ., μόλις κατά 8 χιλ. περισσότε-

ρο από το συνολικό πλήθος των θανάτων. Το πρώτο τρίμηνο του 1987 και λόγω συγκυριακών καταστάσεων, για πρώτη φορά στη δημογραφική ιστορία της Χώρας, οι θάνατοι ξεπέρασαν συνολικά τις γεννήσεις. Έτσι, ενώ, μετά το 1981, θεωρείται ότι αρχίζει η δεύτερη μεταπολεμική δημογραφική περίοδος της Χώρας, όπου η γονιμότητα μειώθηκε κάτω από το όριο των 2,1 παιδιών ανά γυναίκα, που είναι αναγκαίο για την αντικατάσταση των γενεών, μετά το 1987, θεωρείται ότι αρχίζει η τρίτη δημογραφική περίοδος, όπου η γονιμότητα έφθασε σε πολύ χαμηλά επίπεδα (1,5 παιδιά ανά γυναίκα) με αναμενόμενη μείωση του πληθυσμού, με έντονο μάλιστα ρυθμό σε όρισμένες εθνικά κρίσιμες περιοχές (Νησιά του Αιγαίου και Ίονιου).

Η συνολική προοπτική της Χώρας είναι απαισιόδοξη, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα στοιχεία της φυσικής κίνησης του πληθυσμού. Ακόμα και αν παραμείνει η γονιμότητα του πληθυσμού στο επίπεδο του 1985 (1,66 παιδιά ανά γυναίκα), μετά από μια μικρά περίοδο σταθερότητας (περίπου μέχρι το 1995), ο πληθυσμός της Χώρας θα αρχίσει να μειώνεται, φθάνοντας, μετά από δύο γενεές το 2050, να απωλέσει 2 περίπου εκατ. άτομα. Να σκεφθεί κανείς ότι τα γειτονικά κράτη έχουν θετική πληθυσμιακή μεταβολή, ιδιαίτερα δε η Τουρκία, με ρυθμό 2% περίπου ετησίως που δίνει 1,1 εκατ. άτομα αύξηση ετησίως.

Με τα σημερινά δεδομένα φαίνεται ότι η εξωτερική μετανάστευση δεν θα ασκήσει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του πληθυσμού. Αντίθετα, η έσωτερική μετανάστευση θα επιτείνει τη συσσώρευση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα, ενώ θα σημειωθεί μια υπέρμετρη αύξηση άλλοδαπών, κυρίως από τη Β. Αφρική και την Ασία που εισέρχονται παράνομα στη Χώρα. Να σκεφθεί κανείς ότι κατά τη διάρκεια της πενταετίας 1979-84 δίνεται από τα στοιχεία της ταξιδιωτικής κίνησης της ΕΣΥΕ ένα πλεόνασμα εισελθόντων άλλοδαπών, έναντι

των εξελθόντων, της τάξεως των 729 χιλ. ατόμων.

Τέλος, παράλληλα με τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να αναφερθούν και ορισμένα επί μέρους στοιχεία για τον αριθμό παιδιών, τη γαμηλιότητα και τη διαζυγίότητα του πληθυσμού.

Η μείωση της γονιμότητας των Ελληνίδων διακρίνεται κυρίως στο τρίτο και στα επόμενα παιδιά, όπου η μείωση μετά το τέταρτο φθάνει και το 80%. Οι πολύτεκνες οικογένειες σήμερα είναι περίπου 1,5%, ενώ προπολεμικά έφθαναν το 30% του συνόλου των οικογενειών, παρότι ως πολύτεκνες αναγνωρίζονταν οι οικογένειες με πέντε τουλάχιστον παιδιά.

Η μείωση της γαμηλιότητας συμβαδίζει τα τελευταία χρόνια με τη μείωση της γονιμότητας, φθάνοντας το 1986 τους 58,9 χιλ. γάμους, στο μικρότερο αριθμό που σημειώθηκε ποτέ, καθόλη τη διάρκεια της ύπαρξεως της ΕΣΥΕ, παρότι δεν ήταν δίσεκτο έτος. Παράλληλα σημειώθηκε κατακόρυφη αύξηση των διαζυγίων και από 8 στους 100 γάμους το 1980 έφθασαν τα 15 το 1986.

Το μόνο θετικό στις εξελίξεις είναι η παραμονή των εξωγάμων στο ποσοστό του 2% στο σύνολο των γεννήσεων, σε αντίθεση με τις εξελίξεις στις χώρες της Δ. Ευρώπης, όπου το ποσοστό των εξωγάμων έφθασε και το 40% (π.χ. Δανία).

2. Έπιπτώσεις.

Η γήρανση του πληθυσμού της Χώρας, με τον πολύ υψηλό ρυθμό μεταβολής της, θα έχει καταλυτική επίδραση στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της, επιτείνοντας συγχρόνως τα εθνικά της προβλήματα. Ένα μέτρο των μεταβολών έχει άμεσως κάποιος, αν λάβει υπόψη ότι, ενώ το 1950 σε 15 άτομα παραγωγικής ηλικίας αντιστοιχούσε ένας ηλικιωμένος άνω των 65 ετών και σήμερα αντιστοιχεί περίπου 7 στον 1, σε δύο περίπου γενεές στα 3 άτομα το ένα θα είναι άνω των 65 ετών.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς δομῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἐπηρεάζει ἄμεσα τὴ σχέση τῶν ἐργαζομένων —συνταξιούχων ἢ γενικότερα τῶν οἰκονομικὰ ἐνεργῶν καὶ μὴ ἐνεργῶν ἀτόμων, μὲ ὄλα τὰ συνεπακόλουθα προβλήματα τῶν Ἀσφαλιστικῶν Ταμείων. Οἱ δαπάνες υγείας, π.χ., αὐξάνονται ὄχι μόνο λόγω τῆς αὐξανόμενης ἀναλογίας τῶν ἡλικιωμένων, ἀλλὰ καὶ λόγω τῆς πολλαπλάσιας δαπάνης ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονη ἡγειονομικὴ περίθαλψη τῶν ἡλικιωμένων, προπαντὸς τῶν 80 ἐτῶν καὶ ἄνω, σὲ σύγκρισή μετὶ τῆς δαπάνης ποὺ διατίθενται γιὰ τὶς φροντίδες τῶν παιδιῶν. Πρόσφατες μετρήσεις δίνουν περίπου 7 φορές παραπάνω δαπάνες περιθάλψεως στοὺς ἡλικιωμένους ἄνω τῶν 75 ἐτῶν ὡς πρὸς τὸ συνολικὸ μέσο ὄρο κατὰ ἄτομο, ἐνῶ γιὰ τοὺς νέους κάτω τῶν 15 ἐτῶν ἀνέρχονται περίπου στοὺς 1/3 τοῦ μέσου ὄρου. Νὰ σημειωθεῖ, ἐπιπροσθέτως, ὅτι οἱ δαπάνες νοσηλείας τῶν ἡλικιωμένων θαρύνουν κατὰ κανόνα τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό, ἐνῶ τῶν νέων προστίθενται στὶς οἰκογενειακὲς δαπάνες.

Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ αὐξηση τῆς γηράνσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χώρας προῆλθε, κατὰ τὸ μέγιστο ποσοστὸ, ἀπὸ τὴ μείωση τῆς γονιμότητας τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐξηση τοῦ βιολογικοῦ χρόνου ἐπιβιώσεως. Ἡ παρατηρηθεῖσα μάλιστα αὐξηση τῆς προσδοκωμένης ζωῆς τῶν Ἑλλήνων κατὰ 10 ἔτη, κατὰ τὴν τριακονταετὴ μεταπολεμικὴ περίοδο (1951-80), προῆλθε κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴ μείωση τῆς θρεφτικῆς θνησιμότητας, ποὺ παρότι μειώθηκε θεαματικά, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὑψηλότερη (14%) ἀπὸ ὄλα σχεδὸν τὰ ἀναπτυγμένα κράτη τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἀνεργία προκαλεῖ τὴ μείωση τῆς γονιμότητας, εἶναι μᾶλλον ἀνεστραμμένο. Ἦδη ἀπὸ τὴ μεγάλη μείωση τῆς γονιμότητας τὰ τελευταῖα 8 χρόνια θὰ ὠδηγηθεῖ ἄμεσα τὸ 1/3 περίπου τῶν δασκάλων (10 χιλ. περίπου) στὴν ἀνεργία, λόγω ἐλλείψεως παιδιῶν. Νὰ ἀναλογιστεῖ κανεὶς ὅτι τὸ

πρόβλημα εἶναι συνυφασμένο μὲ τὴν ποιότητα τῆς παρεχομένης ἐκπαιδεύσεως, καθὼς στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς θὰ πρέπει νὰ γίνῃ ἀναγκαστικὰ χωροταξικὴ ἀνακατανομὴ τῶν σχολείων καὶ μεταφορὰ πολλῶν παιδιῶν, ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ ὀλιγοθέσια σχολεῖα μὲ τὰ γνωστὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα.

Προφανῶς ἡ αὐξηση τῆς ἀνεργίας καὶ ὁ αὐξημένος ρυθμὸς μειώσεως τῆς καταναλώσεως προϊόντων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ διατροφή καὶ μόρφωση τῶν παιδιῶν, ὀδηγοῦν σὲ μείωση τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος καὶ σὲ ἓνα φαῦλο κύκλο συνεχοῦς ὑποβαθμίσεως τῆς οἰκονομίας, λόγω τῆς ταχυτάτης πληθυσμιακῆς συρρικνώσεως εἰδικῶν καταναλωτικῶν ὁμάδων. Οἱ οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις ἴσως κριθοῦν μικρότερης σημασίας ἀν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἀλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Ἡ αὐξηση τῆς γηράνσεως θὰ ὀδηγήσῃ σὲ μίαν ὑπερεκπροσώπηση τῶν γερόντων σὲ ὄλες τὶς θεατρίδες τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς μὲ ὄλα τὰ συμπαραμαρτοῦντα φαινόμενα ποὺ δὲν διακρίνονται φυσικὰ γιὰ τὴν προοδευτικότητά τους. Εἶναι δεδομένο πλὴν ὅτι οἱ συνταξιούχοι καὶ οἱ εὐρισκόμενοι σὲ προσυνταξιοδοτικὸ καθεστῶς, (ἄτομα ἄνω τῶν 50 ἐτῶν), μετὰ τὸ ἔτος 2000 θὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος. Ἀμέσως, λοιπὸν, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: ποιά Κυβέρνηση θὰ τολμήσῃ νὰ λάβῃ μέτρα κατὰ τῆς νέας προνομιούχου τάξεως καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκονομικὰ ἐνεργῶν ἀτόμων; Ἔτσι, φαίνεται ὅτι τὸ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἄδικο σήμερα σύστημα εἰς βάρος τῶν οἰκογενειῶν μὲ παιδιά, ὅσον ἀφορᾷ, π.χ., τὴν φορολογία, τὶς ἀμοιβὲς τῶν ἐργαζομένων γονέων, τὴν κοινωνικὴ περίθαλψη κλπ., μᾶλλον θὰ ὑπερακοντισθεῖ ἀπὸ τὶς δημογραφικὲς ἐξελίξεις καὶ θὰ εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ ἀλλάξῃ μελλοντικά.

Ἦδη τὸ ὄλο κοινωνικὸ πλέγμα προωθεῖ τὴν ἀποδυνάμωση τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν μὲ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαζυγίων, τὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν, τὴν ἀποκοπὴ ἀπὸ τοὺς παπ-

ποῦδες με τὸν ἐγκλεισμό στους οἴκους εὐηρίας καὶ γενικότερα ἀπὸ τὴν ὑπερμετρὴ ἀνάπτυξη τῆς «ἐγὼκεντρικῆς» συμπεριφορᾶς.

Παράλληλα ἡ διάδοση τῶν κοινωνικῶν ἀσθeneiῶν (ναρκωτικά, ἐγκληματικότητα κλπ.) ὁδηγεῖ σὲ ἓνα φαῦλο κύκλο υποβαθμίσεως τῆς κοινωνίας με ὀριακὸ σημεῖο τὸν τελικὸ της θάνατο.

Τέλος, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ μείωση τῆς φυσικῆς ἀκμῆς τῆς Χώρας θὰ δημιουργήσῃ σοβαρὰ ἐθνικὰ προβλήματα στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Χώρας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ σοβαρὴ μείωση τῶν στρατευσίμων κλάσεων δημιουργεῖ ἐπικίνδυνα κενὰ στὶς Ἐνοπλεις Δυνάμεις. Ἡ αἰτούμενη μείωση τῆς θητείας εἶναι πλέον ἀνέφικτη με τὰ σημερινὰ δημογραφικὰ δεδομένα καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν ἄλλοι τρόποι ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος.

3. Ἡ αἰτιογένεια τοῦ προβλήματος.

Ἡ αἰτιογένεια τοῦ φαινομένου περιγράφεται συνοπτικὰ ἀπὸ τὸν Πολύβιο (Ἱστορία, βιβλίον XXXVII, 4) με ἓνα κείμενο ποῦ ἐγράφη τὸ 165 π.Χ. "Ἄν καὶ τὸ κείμενο αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν πρώτη ἱστορικὰ δημογραφικὴ κρίση τῆς Ἑλλάδας, ἐν τούτοις εἶναι ἀποκαλυπτικὸ τῆς γενεσιουργοῦ διαδικασίας ποῦ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσῃ σὲ μοιραῖες καταστάσεις ἓνα λαό. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ πρωτότυπο τοῦ κειμένου.

«Ἐπέσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἱ τε πόλεις ἐξηρημώθησαν καὶ ἀφορίαν εἶναι συνέβαινε, καίπερ οὔτε πολέμων συνεχῶν ἐσχηκότεων ἡμᾶς οὔτε λοιμικῶν περιστάσεων. Εἴ τις οὖν περὶ τούτου συνεβούλευεν εἰς θεοὺς πέμπειν ἐρησομένους τι ποτ' ἂν ἦ λέγοντες ἢ πράττοντες πλείονες γιγνόμεθα καὶ κάλλιον οἰκοίημεν τὰς πόλεις ἄρ' οὐ μάταιος ἂν ἐφαίνετο, τῆς αἰτίας προφανοῦς ὑπαρχούσης καὶ τῆς διορθώσεως ἐν ἡμῖν κειμένης; Τῶν γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἀλαζονίαν καὶ φιλο-

χρημοσύνην, ἔτι δὲ ραθυμίαν ἐκτεταμένων, καὶ βουλομένων μῆτε γαμεῖν μῆτ' ἐὰν γήμωσι, τὰ γινόμενα τέκνα τρέφειν, ἀλλὰ μόλις ἐν τῶν πλείστων ἢ δύο χάριν τοῦ πλουσίου τούτους καταλιπεῖν καὶ σπαταλώντας θρέψαι, ταχέως ἔλαθεν τὸ κακὸν αὐξηθέν».

Δυστυχῶς, ἡ ἱστορία ἐπαναλήφθηκε καὶ κατὰ τὴν ὑστερὴν Βυζαντινὴ περίοδο με τὰ γνωστὰ θλιβερὰ ἐπακόλουθα, ἐνῶ τὸ φαινόμενο ἐπανέρχεται σήμερα, ὅπου, παρὰ τὶς ἀλλαγές τοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς τῶν λαῶν, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει με αὐξανόμενη μάλιστα ἔνταση σὲ σχέση με τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Ἄν τὴν ποσοτικὴ αὐτὴ διαφορά συνεπικουρήσῃ καὶ ἡ ποιοτικὴ υποβάθμιση τοῦ λαοῦ, τότε δὲν θὰ εἶναι μακριὰ ἡ στιγμή τῆς πνευματικῆς καὶ φυσικῆς ὑποτέλειας.

Εἰδικὰ γιὰ τὴ σημερινὴ κατάσταση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ διεθνή βιβλιογραφία (R. Pressat, N. Πολύζος), ἀλλὰ καὶ τὶς ἐμπειρικὲς παρατηρήσεις τόσο στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, τὸ πλέγμα τῶν κοινωνικῶν γεγονότων, ποῦ συνδυάζεται με τὴν ἀστικοποίηση, φαίνεται ὅτι συμβάλλει πρωταρχικὰ στὴ μείωση τῆς γονιμότητας τοῦ πληθυσμοῦ. Ἔτσι θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν οἱ ἀκόλουθοι παράγοντες:

α) ἡ ἐγκατάλειψη τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ περιβάλλοντος.

β) τὸ ἀστικὸ περιβάλλον καὶ οἱ συνθηκὲς στεγασέως ποῦ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάπτυξη πολυμελῶν οἰκογενειῶν.

γ) οἱ εὐνοϊκότερες συνθηκὲς γιὰ τὴν ἀπασχόληση τῆς γυναίκας ἐκτὸς τῆς οἰκίας σὲ ἐπαγγέλματα ποῦ ἐλάχιστα εὐνοοῦν τὴν ἀπόκτηση παιδιῶν.

δ) ἡ ἐπικράτηση νέων προτύπων ζωῆς, ἰδιαίτερα στὶς πόλεις, ὅπου προέχει ἡ ἱκανοποίηση καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

ε) ἡ εὐκολότερη διάδοση καὶ χρῆση ἀντισυλληπτικῶν μέσων στὶς πόλεις, ἰδίως με τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νέων νομικῶν ρυθμίσεων,

στ) ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀασφάλεια πολλῶν νέων ζευγαριῶν στὰ

άστικά κέντρα, με κύριο παράγοντα την άνεργία, σε αντιδιαστολή με την μόνιμη άπασχόληση στον αγροτικό χώρο.

Η άπασχόληση της γυναίκας αποδεικνύεται τουλάχιστον από τα εμπειρικά δεδομένα (έρευνα του ΕΚΚΕ) ότι αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν τη γεννητικότητα. Νά σημειωθεί ότι η άπασχόληση συνδυάζεται συνήθως με την ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου, το οποίο απαιτεί, ως γνωστόν, μακροχρόνιες σπουδές.

Δυστυχώς, η πολιτεία δεν έλαβε μέχρι τώρα μέτρα για την ικανοποίηση της θηλήσεως των γυναικών εκείνων που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά, αλλά δεν μπορούν. Και τούτο παρά την επίκληση εκ μέρους της Πολιτείας των αποφάσεων των διεθνών συνεδρίων για τον πληθυσμό (Βουκουρέστι 1975. Μεξικό 1985).

Έτσι, φαίνεται, ότι η έλλειψη ενός έκτεταμένου συστήματος βρεφονηπιακών σταθμών αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα για τον περιορισμό της γεννητικότητας. Έπι πλέον δε η πλημμελής λειτουργία, τόσο στην προσφορά υπηρεσιών όσο και στο ώραριο λειτουργίας καταστά, σε πολλές περιπτώσεις, πολλούς από τους λειτουργούντες σταθμούς άνεργούς.

Ένω από το ένα μέρος η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας δημιούργησε ένα αίσθημα ασφάλειας στα ζευγάρια για την απόκτηση παιδιών και οδήγησε κατά κάποιο τρόπο στη μείωση της γεννητικότητας, οί νέες συνθήκες διαβίωσης δημιούργησαν νέα κοινωνικά πρότυπα και νέα ιδεολογία για τη ζωή, με μιά έντονη προκατάληψη κατά της πολυμελούς οικογένειας, με μιά υπεράναπτυξη της έγωπαθούς συμπεριφοράς. Έτσι, θεωρείται δεδομένη η αποδυνάμωση των οικογενειακών δεσμών και η χαλάρωση των θρησκευτικών πεποιθήσεων που ένεργούσαν ανασταλτικά στη χρήση άντισυλληπτικών μέσων και γενικότερα στην κακώς έννοουμένη χειρα-

φέτηση της γυναίκας. Σήμερα προέχει η ψυχαγωγία και η ίκανοποίηση των έγωκεντρικών τάσεων.

Η μεγάλη ανάπτυξη των μέσων μαζικής ένημερώσεως επέτεινε τη διάδοση των νέων κοινωνικών προτύπων, τη μεγάλη ένθάρρυνση της άντιγεννητικής πρακτικής και ιδίως την παραπληροφόρηση σχετικά με την αίτιογένεια του δημογραφικού πρόβληματος. Έτσι, σήμερα το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας συγγέεται, σκόπιμα ή από άγνοια με το δημογραφικό πρόβλημα των χωρών του τρίτου κόσμου και ακόμα των μουσουλμανικών χωρών.

Θά πρέπει να άναφερθεί, έπίσης, ότι όρισμένες ψυχοσωματικές ασθένειες, που δημιουργούν άνικανότητα και άρνηση τεκνοποιίας, προέρχονται από τις κατεξοχήν κοινωνικές ασθένειες, όπως είναι η μεγάλη διάδοση των ναρκωτικών.

Έλος, στα πλαίσια των κοινωνικών αίτιων θά πρέπει να άναφερθούν και οί νομικές ρυθμίσεις που θεσμοθετήθηκαν τα τελευταία χρόνια με το σκεπτικό της φιλελευθεροποιήσεως του άστικού κώδικα. Δυστυχώς, ένω ίκανοποιήθηκαν τα αίτήματα των γυναικών που για διαφόρους λόγους δεν θέλουν να αποκτήσουν παιδιά, δεν ίκανοποιήθηκαν τα άνάλογα αίτήματα αυτών που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά. Σε όρισμένες μάλιστα περιπτώσεις τα μέτρα ήταν έτεροβαρή ύπερ των πρώτων (π.χ. η στράτευση των παιδιών των διαζευγμένων μητέρων, θιβλίο κοινοκτημοσύνης κλπ.).

4. Συμπεράσματα και προτάσεις.

Το δημογραφικό πρόβλημα της Χώρας είναι, καταρχήν, πρόβλημα έπιγνώσεως. Δέν γνωρίζει ό υπεύθυνος πολίτης της Χώρας το μέγεθος του προβλήματος, την αίτιογένεια, αλλά και τις έπιπτώσεις που έπιφέρει η άξυνσή του. Δυστυχώς, η άγνοια συνοδεύεται από μιá έκτεταμένη εύσυνείδητη ή άσυνεί-

δητη παραπληροφόρηση που έχει την άφετηρία σε όρισμένα κέντρα έξουσίας.

Για την επίλυση του δευτάτου οικονομικού προβλήματος της Χώρας στις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου έφευρέθηκε, κυριολεκτικά, ο εύκολος δρόμος της μεταναστεύσεως. Με το ίδιο σκεπτικό όρισμένοι οικονομολόγοι αντιτείνουν ότι είναι θαρύ και δυσεύρετο τό ποσό για την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος, παραθλέποντας την συνήθη οικονομική συνολική ανάλυση κόστους - όφέλους που συνηγορεί σαφώς υπέρ της οικονομικής παρεμβάσεως.

Τό πρόβλημα, θέβαια, έχει σαφώς ευρύτερες διαστάσεις από τὰ στενά οικονομικά πλαίσια. Είναι πρόβλημα ύπαρξιακό που άπτεται ιδεολογικών και προπάντων θρησκευτικών πεποιθήσεων. Είναι θέση για την άρνηση ή την άποδοχή της ζωής. Είναι σύγκριση μεταξύ της «έγωπαθούς» συμπεριφοράς και της κοινωνικής προσφοράς.

Δέν είναι τυχαίο γεγονός ότι σήμερα στη Χώρα μας οί νέες πολύτεκνες οικογένειες, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, δημιουργούνται από ύψηλο πνευματικού επίπεδου ζευγάρια που είχαν ισχυρή πνευματική σχέση με την Έκκλησία. Όπως, επίσης, δέν είναι τυχαίο γεγονός ότι στις λεγόμενες «φεμινιστικές» κινήσεις ήγονται άτομα που διακρίνονται για τις αντίθρησκευτικές πεποιθήσεις.

Με τις σημερινές σύγχρονες αντίληψεις δέν είναι δυνατόν να άπαιτηθεί ή άπόκτηση παιδιών. Θα άποκτήσουν παιδιά μόνον όσοι έπιθυμούν και προπάντων όσοι νοιώθουν ίκανοί να τὰ άποκτήσουν και να τὰ αναθρέψουν. Η ύπευθυνότητα θεωρείται έκ τών ών ούκ άνευ.

Τέλος, ή διατύπωση άπόψεων ότι οί μονογονικές οικογένειες θα λύσουν τό δημογραφικό πρόβλημα ή ότι άποτελούν τό σύγχρονο πρότυπο άναπαραγωγής του άνθρωπίνου γένους, μάλλον εκφεύγουν από τό πεδίο της λογικής, δ-

ταν είναι γνωστά τὰ προβλήματα που έχουν τέτοιου είδους οικογένειες. Είναι ένα γεγονός που όδήγησε τις κυβερνήσεις τών σκανδιναβικών χωρών να λάβουν σύντονα και ισχυρά μέτρα τωνώσεως του θεσμού της οικογένειας.

Πέραν, όμως, από αυτά ύπάρχει και ή θέση της εύνομούμενης πολιτείας που είναι άρμόδια για την ύπεύθυνη ένημέρωση τών πολιτών, προπάντων δέ για την άρση τών κοινωνικών άδικιών. Δέν είναι δυνατόν να επικαλείται κατά τό δοκοούν τὰ συμπεράσματα τών παγκοσμίων συνεδρίων του πληθυσμού στο Βουκουρέστι τό 1975 και τό Μεξικό τό 1985, χωρίς να παίρνει μέτρα υπέρ τών ζευγαριών που θέλουν να κάνουν παιδιά, αλλά δέν μπορούν.

Δέν είναι δυνατόν να έπιτρέπει τη διαίώνιση της κοινωνικής άδικίας σε θάρος τών πολυτέκνων οικογενειών που άναλαμβάνουν έξ ίδιων την άνατροφή τών παιδιών τους, όταν γνωρίζει ότι τὰ παιδιά αυτά θα έργαστούν αύριο για την περίθαλψη τών γερόντων και τών άνικάνων και θα συντηρούν τὰ Άσφαλιστικά Ταμεία με τις εισφορές τους.

Έτσι τεκμηριώνεται, τελικά, ή άπαιτούμενη ένημέρωση της κοινής γνώμης, ώστε ή συμπεριφορά της να συμβαδίσει όχι μόνο με τὰ πνευματικά της ενδιαφέροντα αλλά και τὰ στενά οικονομικά της συμφέροντα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΖΙΑΦΕΤΑΣ

Άναπλ. Καθηγητής Ε. Μ. Πολυτεχνείου
Άντιπρόεδρος Έταιρείας Δημογραφικών
Μελετών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΚΚΕ, "Έρευνα στα πλαίσια του World Fertility Survey, Άθήνα 1984.
2. ΚΕΠΕ, Προγράμματα Οικονομικής Άναπτύξεως 1973-83, 1983-87, 1988-92.
3. Ν. Πολύζος, Δημογραφική Πρόκληση, έκδ. «ΕΞΑΝΤΑΣ», Άθήνα 1981.
4. Pressat R., Κοινωνική Δημογραφία (μετάφραση από τὰ γαλλικά), έκδοση ΕΚΚΕ, Άθήνα, 1977.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

α) *Ἡ οἰκογένεια ὡς φορέας ἀξιῶν.*
— *Ἀρνητικοὶ καὶ θετικοὶ παράγοντες ἀναπτύξεώς της* — *Προτάσεις.*

Ὡς διαχρονικός θεσμός ἡ οἰκογένεια στὴν πορεία τῆς ἐξελιξέως της ἀλλὰ καὶ στὴν καθημερινή αὐτοπραγμάτωσή της ἀντιμετωπίζει προβλήματα τὰ ὁποῖα ποικίλουν, ἀνάλογα μὲ τοὺς ἐσωγενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς παράγοντες πού ἐκάστοτε τὴν ἐπηρεάζουν καὶ τὴ διαμορφώνουν.

Ὅμως ἡ οἰκογένεια, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διαθέτει ἀνεξάντλητα δυναμικὰ στοιχεῖα ἀνανεώσεως, προσφοράς καὶ δημιουργίας γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, κατορθώνει παρὰ τὴς ἀντιξοότητες νὰ διατηρῆ πρωταρχικὴ θέση καὶ ἀνυπέρβλητὴ ἀξία γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Ἀπὸ κάθε πλευρὰ διαπιστώνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς, γιὰτὶ εἶναι ὁ φορέας τῶν ἀξιῶν πού καταξιώνουν τὸν ἄνθρωπο ὡς φυσικὴ καὶ πνευματικὴ ὄντοτητα.

Μέσα στὴ μικρὴ ἀνθρώπινη κοινότητα πού μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὄλο καὶ πιὸ πολὺ συρρικνώνεται, ἀναπτύσσονται καὶ διαμορφώνονται οἱ πιὸ ὑπέροχες ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ συντελοῦνται οἱ πιὸ θαυεῖες ἀλληλεπιδράσεις μεταξὺ τῶν μελῶν της (μεταξὺ συζύγων, γονέων καὶ παιδιῶν — ἀνάμεσα στὰ ἀδελφία).

Στὶς μοναδικές αὐτές σχέσεις βιώνονται καὶ οἱ πιὸ ὑψηλές ἀνθρώπινες ἀξίες πού ἀποτελοῦν τὸν καταλύτη τοῦ ἀνθρώπινου ἐγκεντρισμοῦ καὶ τὴ θάσι γιὰ τὴν περαιτέρω κοινωνικοποίησι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔνταξί του ὡς δημιουργικοῦ μέλους στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Τὸ ἐρώτημα, ὡστόσο, πού τίθεται γιὰ κάθε οἰκογένεια προκειμένου νὰ λειτουργήσῃ θετικὰ ὡς κοινότης γνήσιων

διαπροσωπικῶν σχέσεων εἶναι πῶς ἱεραρχεῖ τις ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ ποιῆς ἀπὸ αὐτές ἀποτελοῦν γι' αὐτὴν τὸ «μέγα καλὸ καὶ πρῶτο» κατὰ τὴν φράσι τοῦ Σολωμοῦ.

Ἀποδέχεται ὡς ὑπερτάτῃ ἀξία, ὡς καθαυτὸ πηγὴ τῶν ἀξιῶν τὴν πίστι καὶ τὴν εὐσέβεια πού ἐξυψώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐμπνέει ὄλα ὅσα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων θεωρήθηκαν ὡς ὑπέρτατα ἀγαθὰ;

Ἄν ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ὁμορφιά κι ἡ ἀγάπη ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀξίες διὰ τὴν συντήρησι κι ἀνανέωσι τοῦ πολιτισμοῦ, τότε ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερο παράγοντα πραγματώσεώς του.

Αὐτές τις ἀξίες ἡ παράδοσι αὐτοῦ τοῦ τόπου τις βιώνει στὸ γάμο ὡς μυστήριον σὲ στενὴ σχέση μὲ τὸν ταμία τῆς χάριτος πού εἶναι ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας ἡ ὁποία μὲ τὴ λατρευτικὴ καὶ μυστηριακὴ ζωὴ της βοηθεῖ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας στὴν ὑπέρθωσι τοῦ ἐγῶ, στὴν βίωσι τῆς ἀγάπης, τῆς ἀνοχῆς, τῆς συγχωρητικότητος, τῆς προσφοράς, τῆς ἀλληλοβοηθείας — δηλαδὴ τῶν στοιχείων πού καθιστοῦν τὴν οἰκογενειακὴ ἐστία ἀναντικατάστατη στὸ ἔργο τῆς δημιουργίας καὶ διαπλάσεως ν ἐ ν ἄ ν θ ρ ὡ π ω ν. Γιὰ νὰ μπορεῖ ἡ οἰκογένεια νὰ ἐπιτελῇ τὸν ἀναντικατάστατο ρόλο της χρειάζεται νὰ τὴν ἀπαλλάξουμε ἀπὸ κάθε ἀρνητικὸ στοιχεῖο πού ἐμποδίζει τὸ ἔργο της καὶ ταυτόχρονα μὲ θετικὲς ἐνέργειες νὰ τὴν ἀνακουφίσουμε, νὰ τὴν στηρίξουμε καὶ νὰ τὴν βοηθήσουμε.

Παράγοντες πού ἐπηρεάζουν ἀρνητικὰ τὴν ἀνάπτυξι τῆς οἰκογένειας.

α) Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν διαφορῶν κομμάτων, τὰ προγράμματά

τους και τὰ ἔργα πού μᾶς ἔδωσαν ὡς κυβερνήσεις εἶναι πτωχὰ καὶ ἀντιφατικά ὡς πρὸς τὸν θεσμό, τὴν στήριξη καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκογένειας.

Δὲν ὑπάρχουν μέτρα πού νὰ τὰ αἰσθάνονται ὡς πραγματικὴ βοήθεια εἴτε τὰ νέα ζευγάρια εἴτε οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδιῶν εἴτε οἱ πολύτεκνοι.

Τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα στὴν τυπικὴ τετραμελῆ οἰκογένεια μὲ δύο παιδιά εἶναι τὸ 25% τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος. Στὴν οἰκογένεια μὲ 4 παιδιά τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα μειώνεται σὲ 16,6%, δηλαδή πέφτει στὰ 2/3 τοῦ προηγουμένου. Καὶ ἂν τὰ παιδιά εἶναι ἕξη τότε τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα πέφτει στὸ 12,5%, δηλαδή στὸ ἕμισυ τῆς 4μελοῦς. Οἱ ὑπάρχουσες φοροαλλαγές τοῦ εἰσοδήματος εἶναι πολὺ μικρές καὶ διατηροῦν τὴν περιγραφεῖσαν μείωση τοῦ ἐπιπέδου εὐημερίας.

Καὶ ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὰ τόσο ἀπλὰ μαθηματικά, γνωρίζουν πολὺ καλὰ στὴν πράξι τὴν ὑποβάθμισι τοῦ βιοτικοῦ τους ἐπιπέδου καὶ γι' αὐτὸ φοβοῦνται νὰ προχωρήσουν γιὰ περισσότερα παιδιά. Γιὰ νὰ λέγωμε τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους, οἱ προσαυξήσεις μισθῶν ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπιδόματα ἐκ τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων καὶ οἱ φοροαλλαγές εἶναι τόσες, ὥστε δὲν συνιστοῦν κίνητρο διὰ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν.

Ἐπάρχουν καὶ ἄδικες ἐπιβαρύνσεις εἰς θάρος τῶν πολυτέκνων. Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὰ τιμολόγια τῶν ΔΕΗ, ΟΤΕ καὶ ΕΥΔΑΠ ἔχουν τιμὴ μονάδος αὐξανομένη ἀνάλογα μὲ τὴν κατανάλωσι.

Διὰ τὸν ἴδιο βαθμὸ ὑπηρεσιῶν ἀνά μέλος οἰκογένειας, μὲ ἄλλα λόγια διὰ τὴν ἴδιαν ἀνά μέλος οἰκογένειας κατανάλωσι ρεύματος-νεροῦ, τηλεφωνημάτων ὁ τελικὸς λογαριασμὸς τῆς πολυμελοῦς οἰκογένειας εἶναι αὐξημένος, διότι λογαριάζεται μὲ τὴν ὑψηλὴ ἀνά μονάδα τιμὴ. Χωρὶς νὰ ὑπερκαταναλώνη ἢ νὰ σπαταλᾷ ὁ πολύτεκνος πληρώνει ἀκριβότερα τὶς ὑπηρεσίες πού τοῦ παρέχονται. Ἔτσι ἡ Πολιτεία τιμωρεῖ τὸν πολύτεκνον ἀντὶ νὰ τὸν ἀνακουφίξει.

Εἶναι ἀκόμη γνωστὸ ὅτι οἱ ἔμμεσοι φόροι εἶναι ὑπερτριπλάσιοι ἀπὸ τοὺς ἄμεσους. Οἱ πολύτεκνοι μὲ τὸ νὰ ἀναλίσκουν σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ εἰσόδημά τους διὰ τὴ συντήρησι καὶ ἀνάπτυξη τῆς οἰκογένειας τους (διατροφή-ἐνδυσις) τελικῶς καταβάλλουν παρὰ πολλοὺς ἔμμεσους φόρους.

β) Τὰ φεμινιστικὰ μας κινήματα δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ἀποκλίσεως, δὲν βοηθοῦν μὲ τὶς θέσεις πού προωθοῦν γιὰ τὴν ἐξίσωσι τῆς γυναίκας στὴν οἰκογένεια. Θεωροῦν καὶ διακηρύσσουν ὅτι ἡ παρουσία τῆς συζύγου καὶ μητέρας ἐντὸς τῆς οἰκογένειας τῆς ἀποτελεῖ δέσμευσι, ὑποτίμησι, σκλαβιά, ὑποβάθμισι τῆς προσωπικότητός της.

Τὴν θέλουν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι παραγωγικὸ δυναμικὸ καὶ ὄχι παιδοποιητικὴ μηχανή, ἔτσι μᾶς εἶπαν σὲ ὅλους τοὺς τόνους.

Αὐτὴ ἡ ἐξώθησις τῆς γυναίκας, τὶς πιὸ πολὲς φορὲς χωρὶς οὐσιαστικὴ ἀνάγκη καὶ χωρὶς προηγούμενη μορφωτικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ προετοιμασία, ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της, ἦταν καὶ εἶναι αἰτία πολλῶν κακῶν γιὰ τὴ ζωὴ τῆς οἰκογένειας.

Δὲν ἀναφέρομαι στὶς γυναῖκες πού ἐργάζονται πρὶν φτιάξουν οἰκογένεια καὶ συνεχίζουν μετὰ λόγω πραγματικῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπιλέγουν ὑπεύθυνα κάθε φορὰ τὴ στάσι τους.

Γιὰ τὴν ἴδια τὴν γυναῖκα εἶναι μία διάσπασις καὶ μία ὑπερβολικὴ κούρασις μὲ δυσμενεῖς συνέπειες στὴ συμπεριφορὰ της πρὸς τὸν σύζυγο καὶ τὰ παιδιά της. Οἰκονομικὰ ἐξανεμίζεται τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας της ἔσοδο σὲ αὐξημένα προσωπικά της ἔξοδα καὶ σὲ ἀμοιβές τρίτων προσώπων πού ἀσχολοῦνται μὲ τὰ παιδιά της καὶ τὸ σπίτι της.

Ὅταν τὰ παιδιά εἶναι κάτω τῶν τριῶν χρόνων ἢ μὴ συνεχῆς παρουσία ἐνὸς προσώπου καὶ πρωτίστως τῆς μητέρας δημιουργεῖ ἀνασφάλεια καὶ σοβαρὰ προβλήματα ὁμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικοποιήσεως τοῦ παιδιοῦ πού εὐκολα ἐπηρεάζονται ἀργότερα ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικούς.

Ἡ παρακολούθησις τῆς σχολικῆς ζω-

ης τῶν μεγαλύτερων παιδιῶν, ἡ ἐπαφή μὲ τὸ σχολεῖο, ἡ ὑποδοχή τοῦ παιδιοῦ τὴν ὥρα ποῦ ἐπιστρέφει, ὁ ἄνετος διάλογος μαζί του ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια, εἶναι ρόλοι καὶ ἀποστολὴ τῆς σύγχρονης μητέρας ποῦ δυσκολότατα μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθῇ ἀπὸ ἄλλο πρόσωπο.

Στις σχέσεις τοῦ ζεύγους ὑπάρχει ἔντασις λόγω τῆς ἀπουσίας καὶ τῆς ὑπερβολικῆς κοπώσεως τῆς συζύγου.

Δὲν ὑπάρχει ἄνεσις ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὴν ψυχικὴ διάθεσι γιὰ τὴν βίωσι ζεστῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν συζύγων καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.

γ) Ἡ σύγχρονη ἐποχὴ χαρακτηρίζεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ ἓνα διάχυτο καὶ ἔντονα ἀρνητικὸ κλίμα γιὰ τὴν οἰκογένεια. Ἴσως βέβαια αὐτὸ νὰ οφείλεται στὴ γενικώτερη ὑποβάθμισι τῶν θεσμῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν καὶ στὴν ἐνίσχυσι τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ καὶ τοῦ καταναλωτισμοῦ.

Καὶ ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας εἶναι τόσο εὐάλωτος ἀπ' αὐτὲς τὶς τάσεις, ὥστε νὰ γινόμαστε μάρτυρες μιᾶς διαρκοῦς φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως τῆς σύγχρονης οἰκογένειας. Εἶναι ψυχολογικὰ δεδομένο ὅτι ἡ οἰκογένεια λειτουργεῖ καὶ ἀνθεὶ μόνον στὸ κλίμα τῆς κοινότητος καὶ τῆς συνεργασίας —ὄλοι γιὰ τὸν ἓνα καὶ ὁ ἓνας γιὰ ὄλους— τῆς ἀλληλοπροσφορᾶς καὶ τῆς ἀγάπης. Κάθε ἐπομένως ἐπιρροή αὐτοῦ τοῦ κλίματος τοῦ ἀτομισμού παγώνει τὸ εὐκρατο κλίμα τῆς οἰκογένειας.

Ἔτσι ζοῦμε τὴν ἀπουσία τοῦ πνεύματος τῆς θυσίας, τοῦ καθήκοντος, τοῦ χρέους, ἐνῶ ἀντιθέτως κάνουν ἔντονη τὴν παρουσία τους ὁ ἐγωκεντρισμὸς, ὁ αὐταρχισμὸς, ἡ ἀποξένωσις, ὁ παραλογισμὸς στὶς ἀπαιτήσεις, ἡ ἀνταγωνιστικότης, συμπτώματα τὰ ὁποῖα τραυματίζουν τὸ πνεῦμα τῆς κοινότητος, τῆς ὁμάδας, τοῦ κοινοῦ καὶ ἀδιαίρετου ποῦ ἀποτελοῦν βασικὰ δομικὰ καὶ συνεκτικὰ στοιχεῖα τῆς οἰκογένειας.

δ) Ἡ σύγχρονη ὕλιστικὴ θεώρησις τῆς ζωῆς καὶ τὸ ὕλιστικὸ πνεῦμα ἐπι-

ρεάζει καὶ διαμορφώνει τὴ ζωὴ τῆς οἰκογένειας.

Οἱ περισσότεροι γονεῖς καταλαμβάνονται ἀπὸ μία ἀκατάσχετη φροντίδα ποῦ φτάνει μέχρι τὸ ἄγχος γιὰ τὴν ἀπόκτησι ὑλικῶν ἀγαθῶν. Στόχος —νὰ ἔχουμε, νὰ αὐξήσουμε νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ κινητὰ καὶ ἀκίνητα, σὲ οικονομικὴ δύναμι καὶ προβολή.

Βέβαια τὸ κίνητρο συχνὰ εἶναι ὑπερατομικὸ —νὰ μὴ λείψῃ τίποτε ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶρα ποῦ εἶναι μικρὰ καὶ νὰ ἔχουν γιὰ σπουδὲς καὶ τὴν ἀποκατάστασί τους, ὅταν μεγαλώσουν. Καὶ χάριν τοῦ «ἔχειν» θυσιάζεται τὸ «εἶναι» τῶν ἰδίων τῶν γονέων καὶ τῶν παιδιῶν. Τὸ «εἶναι» τὸ ὁποῖο σημαίνει τὸ νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ ἄνθρωπος ὡς πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ προσωπικότητα καὶ ὡς φορέας τῆς ἐσωτερικῆς ποιότητος ζωῆς. Αὐτὸ τὸ «εἶναι» εἶναι ἀντίθετο συχνὰ μὲ τὸ ἔχειν ποῦ σημαίνει τὴν ἐξαντλητικὴ δραστηριοποίησι τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόκτησι ὑλικῶν ἀγαθῶν. Πολλὲς φορὲς μὲσα σὲ αὐτὴν τὴν προσπάθεια αὐξήσεως τοῦ ἔχειν θυσιάζουμε οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τοῦ εἶναι μας, ὅπως ἐντιμότητα, ἦθος, τὸ πιστεῦω μας καὶ τὶς ἀρχές μας. Θυσιάζεται ἀκόμη καὶ ἡ εἰρηνικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς γιὰτὶ ὄλα τὰ μέλη ἀγωνίζονται νὰ ἀποκτήσουν καὶ νὰ προβάλουν πρὸς τὰ ἔξω τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιτυχημένου, ἀφοῦ κατέχουν τὸ Α ἢ τὸ Β ἀγαθὸ π.χ. ἓνα πολυτελὲς καὶ ἀκριβὸ αὐτοκίνητο. Μία ἄμεση συνέπεια αὐτῆς τῆς νοοτροπίας εἶναι: λίγα παιδιὰ γιὰ νὰ μὴ τοὺς λείψῃ τίποτε! Δηλαδή γιὰ νὰ μὴν ἔχουν κανένα κίνητρο!

ε) Διαθρωτικὲς ἐπιδράσεις τῶν μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ ψυχαγωγίας. Ὅλη αὐτὴ τὴ βαριά γιὰ τὴν οἰκογένεια ἀτμόσφαιρα ἔχει τρομερὰ ἐπιτείνει ἢ καταλυτικὴν παρουσία τῆς τηλεοράσεως ἐντὸς τῆς ἐστίας μας. Τώρα μάλιστα μὲ τὴν δορυφορικὴ καὶ τὴν ἐλεύθερη τηλεόρασι τὰ προγράμματα εἶναι ἐπὶ 24ώρου βάσεως καὶ καμμιά σκέψις δὲν ὑπάρχει γιὰ ποιότητα καὶ καταλληλότητα προγραμμάτων. Δὲν ὑπάρ-

χει κατωτερότης, ἀνηθικότης, διαστροφή, ἐκδικητικότης, θία, ἀνταγωνισμὸς καὶ ὅ,τι ἄλλο κακὸ πού νά μὴν προβλήθηκε σὰν στοιχεῖο τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Ἡ γυναίκα πάντοτε σύμβολο τοῦ σῆξ καὶ ἀντικείμενο ἐπιθυμίας ὄχι μόνο στὰ κινηματογραφικὰ ἔργα καὶ τὰ σήριαλ ἀλλὰ καὶ στὶς διαφημίσεις.

Σπάνια βλέπουμε τὴν γυναίκα νὰ προβάλλεται στοὺς οὐσιαστικούς ρόλους τῆς μέσα στὴν οἰκογένεια καὶ στὴν ἀναντικατάστατη προσφορά τῆς ὡς συζύγου καὶ μητέρας —ἀνασκουμπωμένη, κουρασμένη ναί, ἀλλὰ γοητευτική, γιατί τὸ θλέμμα τῆς λάμπει ἀπὸ ἱκανοποίησι γιατί ἀντανεκλά ἀπὸ εὐτυχία ὄσων ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτὴν.

Ὅστε εἶδαμε ποτὲ τὴ χαρούμενη παρουσία τῶν παιδιῶν πού δὲν εἶναι θάρος ἀλλὰ δυναμικὴ ἐπένδυση κόπου καὶ θυσίας πιστῶν καὶ δυναμικῶν γονέων.

στ) Ἡ συρρίκνωσις τῆς οἰκογένειας. Γιὰ τὴν δημογραφικὴ γήρανσι ἀκούσαμε τὸν εἰδικὸ καὶ τοὺς ἀδιάφυστους ἀριθμούς. Τὸ πόσο ἔχουν συμβάλλει σ' αὐτὴ τὴ συρρίκνωσι σχεδὸν ὅλες οἱ γυναικεῖς ὀργανώσεις, πλὴν ἐλαχίστων, πού ἔχουν στοιχεῖο ζωῆς τὸ ἑλληνορθόδοξο θίωμα, φαίνεται ἀπὸ τὸν σκληρὸ ἀγῶνα πού ἔκαναν γιὰ τὴν νομιμοποίησι χωρὶς καμμία προϋπόθεσι τῶν ἀμβλώσεων. "Ἀλλῶστε μέσ' τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ ἐντάσσεται καὶ ἡ ἀμβλώσις. Σ' αὐτὴ τὴ συρρίκνωσι συνέβαλαν καὶ ἄλλοι δυσμενεῖς παράγοντες, ὅπως ἡ ἀστικοποίησι, τὰ κουτιὰ τῶν πολυκατοικιῶν, ἡ ἔλλειψις ζωτικῶν χώρου, ἡ ἀπουσία τοῦ παπποῦ καὶ κυρίως τῆς γιαγιάς.

Οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις στὴ συρρίκνωμένη οἰκογένεια εἶναι φτωχῆς.

Θετικὲς διαπιστώσεις.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο ἀρνητικὲς οἱ διαπιστώσεις. Ὁ δυναμισμὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ κυττάρου κρατᾷ καὶ ἀνανεώνει πολλὰ θετικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν συνέχεια τῆς ζωῆς.

α) Οἱ γάμοι σήμερα συνάπτονται ἔγ-

καιρα μὲ ἐλεύθερη καὶ προσωπικὴ γνώμη καὶ συναίνεσι τῶν νέων.

"Ἐχουν ἐλαχιστοποιηθῆ οἱ γάμοι σκοπιμότητος, κατ' ἐντολὴ καὶ ἐπιθυμία τῶν γονέων —ὄχι γιατί πρέπει ἢ συμφέρει ἀλλὰ γιατί ἡ ἀγάπη τοὺς δένει.

β) Δὲν ἀμφισβητεῖται πλέον καὶ νομικὰ ἡ ἰσότιμη συμπόρευσι τῶν συζύγων.

γ) Ἡ αὐτονομία τῶν νέων ζευγαριῶν. Προσπαθοῦν νὰ ἔχουν τουλάχιστον στὴν ἀρχὴ δικὸν τους διαμέρισμα —ὄχι συγκατοίκησις μετὸς γονεῖς μέχρι νὰ δέσῃ καὶ νὰ ὠριμάσῃ ἡ κοινὴ τους πορεία χωρὶς ἄστοχες ἐπεμβάσεις.

δ) Πολλὰ ζευγάρια συμπτύχθηκαν ἀπὸ νέους πού ἔχουν ζωντανὴ σχέση μετὴν Ἐκκλησίαν. Ὁλόκληρη ἡ οἰκογένεια δέχεται τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασι αὐτῆς τῆς σχέσεως μετὰ πολλὰς θετικὰς πρεοκτάσεις.

ε) Ἡ νέα γυναίκα σπουδάζει, προετοιμάζεται, ἐργάζεται, ἀνεβαίνει, φτάνει ψηλά. Εἶναι μία κατάκτησις γιὰ τὸν μισθὸ σχεδὸν πληθυσμὸ τῆς χώρας μας. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διερευνηθῆ σὰν θέμα γιὰ νὰ μείνῃ θετικὴ κατάκτησις.

στ) Ὅσο νεώτερα εἶναι τὰ ζευγάρια τόσο ἐνεργότερη εἶναι ἡ παρουσία τοῦ συζύγου στὸ σπίτι καὶ στὰ παιδιά. Ἡ ἀλλαγὴ ἀντιλήψεων στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία ὡς πρὸς τὸν ρόλον τοῦ ἀνδρα ὡς συζύγου καὶ γονέως προχωρεῖ.

ζ) Παρὰ τὴν προπαγάνδα καὶ τὸν ἀνοικτὸ πόλεμον ἐναντίον τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου οἱ νέοι σχεδὸν στὸ 100% θέλουν τὴν ἱερολογία τοῦ γάμου τους, τὴν τέλεσί του στὴν ἐκκλησίαν καὶ ὄχι στὸ δημαρχεῖο ἢ τὴν κοινότητα.

Προτάσεις - θέσεις.

α) Ἡ τελευταία θετικὴ διαπίστωσις, ἢ προσέλευσις δηλαδὴ τῶν μελλονύμφων στὴν ἐκκλησίαν, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀφετηρία ζωντανοῦ δεσμοῦ τους μετὴν ταμειοῦχο τῆς χάριτος.

Εἶναι θέμα εὐθύνης καὶ ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ προετοιμασία τῶν μελλονύμφων μετὰ εἰδικὰ προγράμματα:

Λήψις μέτρων γιὰ τὴν καλὴ καὶ ἱερο-

πρεπή τέλεσι τοῦ μυστηρίου, ἄνεσις χρονική καὶ ὄχι θεβιασμένα με σεβασμὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς παράγοντας τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας, με ὀλίγα ἐπεξηγηματικά εἰσαγωγικά λόγια γιὰ νὰ νιώσουν οἱ παρόντες τὴν μοναδικότητα τῶν στιγμῶν γιὰ τὸ φιλικὸ τους νέο ζευγάρι. Κατόπιν μέριμνα στοργική γιὰ τὴν πορεία τοῦ ζεύγους, τὰ πρῶτα προβλήματα τοῦ ζεύγους, τὸ πρῶτο παιδί, τὴ θάπτισί του, ἀνοιχτὴ ἐπικοινωνία, ζωντανὸς σύνδεσμος.

Καὶ πάλι γι' αὐτὰ τὰ προβλήματα ἢ προσπάθεια μερικῶν ἀνθρώπων θριαμβεύει. Εἶναι οἱ παιδαγωγικοὶ κύκλοι τῶν νέων μητέρων ποὺ γνωρίζουν μιὰ ἀνθησι καταπληκτική.

Ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία μέσ' τὸν ἑλληνικὸν ἔθνος μπορεῖ νὰ προασπίσει τὰ μέλη της καὶ ἰδιαίτερα τὴ νεότητά. Ἡ παρουσία της μέσα στὸν ἔθνος τοῦ σχολείου, ἢ ἐπαφὴ με τοὺς ἐκπαιδευτικούς σὲ διάφορες εὐκαιρίες, ὁ ἐκκλησιασμὸς τῶν μαθητῶν κατὰ τάξεις, ὅταν γίνεται, νὰ εἶναι ἄψογος (χρόνος — τάξις — καθαρά ἀνάγνωσις). Ἐνίσχυσις κάθε ὀργανωμένης προσπάθειας διὰ τῆς προβολῆς της καὶ τῆς παροχῆς κάθε διευκολύνσεως. Νὰ νιώσῃ ἡ οἰκογένεια ὅτι δὲν παλεύει μόνη της. Στὴν Τ. Β. ἢ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ ἔχη ἕνα σοβαρὸ λόγο καὶ μία παρουσία. Κάποιο ἀποκλειστικὸν χρόνον παρουσιάσεως με περιεχόμενον ζωντανὸ καὶ ἑλκυστικὸν καὶ ἕνα σημαντικόν λόγο γιὰ ὅ,τι τὴν ἀφορᾷ στὰ ὑπόλοιπα προγράμματα. Ὅταν ἐκ προθέσεως ἢ ἐξ ἀγνοίας τῆς ἀλλοιώνουν τὴν ἱστορικὴν παρουσία της στὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας δικαιούται νὰ παρέμβῃ. Κάτι προσπαθεῖ νὰ ἀνακτήσῃ με τοὺς ραδιοφωνικοὺς σταθμούς.

Ὅλοι περιμένουμε τὴ δυναμικὴ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔχει τις ἀδιαμφησθήτερες περγαμηνές της καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν παιδιῶν της.

β) Ἀπὸ τὸ ὀργανωμένον κράτος θὰ εὐχόμεσταν νὰ ἀποκτήσῃ οἰκογενειακὴ πολιτική. Νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι τὰ προβλήματα τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ

1) Ἀπαλείψουν τις ἀδικίες εἰς θάρος

της πρὶν τὴν ἐνισχύσουν οἰκονομικά. Τοῦλάχιστον νὰ μὴ τῆς ἀφαιροῦν εἰσόδημα.

2) Οἰκονομικά μέτρα στηρίζεως τῆς νέας οἰκογένειας διὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς πρώτης κατοικίας καὶ στέγασης τῶν ἡδη ἀστέγων πολυτέκνων.

3) Βοήθεια νομική καὶ οἰκονομική διὰ τὴν ἐργαζόμενη μητέρα ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλο παιδί. Θὰ ἔπρεπε πρῶτος ὁ δημόσιος τομέας νὰ εἶχε ἐφαρμοσθεῖ καὶ μάλιστα πιὸ θελτιωμένα αὐτὸ ποὺ κάνουν μερικὲς τράπεζες, ποὺ δίδουν ἄδειες στὶς ὑπαλλήλους των καὶ τὸ δικαίωμα ἐπανόδου ὕστερα ἀπὸ ἕνα ἢ περισσότερα χρόνια.

4) Οἰκονομικὴ βοήθεια καὶ κοινωνικὴ ἀσφάλισι γιὰ ὅποια μητέρα ἀποφασίζει νὰ μεγαλώσῃ τὴν οἰκογένειά της καὶ νὰ μείνῃ στὸ σπίτι της. Νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόλησι ἡ ἐργασία μέσα στὸ σπίτι με ὅλες τις οἰκονομικὰς, ἀσφαλιστικὰς καὶ κοινωνικὰς συνέπειες. Γιὰ τὸν χρόνον ποὺ φέρνει παιδιὰ καὶ τὰ μεγαλώνει νὰ καλύπτεται οἰκονομικά ἀπὸ τὸ κράτος. Καὶ νὰ μὴν ἀνοιχτὸς ὁ δρόμος ἐπανόδου στὴν ἐργασία της, ὅταν τὸ ἐπιθυμῇ καὶ ἀν χρειάζεται νὰ μπορῇ νὰ κἀνῃ ἕνα σύντομο ἐπαγγελματικὸν ἐπαναπροσανατολισμό.

γ) Ἡ κινητοποίησις τῶν σκεπτομένων οἰκογενειάρχων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν γιὰ νὰ ἀναπτύξουν μιὰ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ διάθεση γιὰ νὰ ἀφυπνισθοῦν αὐτοὶ ποὺ με νόμους καὶ κυβερνητικὴ δύναμη προσδιορίζουν τὴ ζωὴ μας.

Ἴσως ἡ βοήθεια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος νὰ εἶναι σημαντικὴ γιὰτί οἱ Εὐρωπαῖοι προηγούνται σὲ πείρα καὶ προγράμματα.

Ἀκόμη ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ δξύτητα τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ σάν μοχλὸς γιὰ τὸν προβληματισμὸν τῶν ὑπευθύνων καὶ τὴ λήψι συγκεκριμένων μέτρων ὑπὲρ τῆς οἰκογένειας.

δ) Καὶ ἂν ὅλα τὰ οἰκονομικά προγράμματα βοηθήσουν τὴν ἀνάπτυξι τῆς οἰκογένειας ποιὸς θὰ βοηθήσῃ τοὺς ἱ-

δious τούς γονείς νά ξεπεράσουν τίς προσωπικές τους δυσκολίες καί νά έπενδύσουν τήν αγάπη τους καί τò δυναμικό τους σέ περισσότερα παιδιά; Καί αυτό έν έπιγνώσει, θυσιάζοντας πολλές νόμιμες ίκανοποιήσεις του σήμερα, υποθαμιζοντας τò έπίπεδο τής ζωής τους καί αναδεχόμενοι ευθύνες μακράς διαρκείας; "Η καλύτερα γιά μιá δλόκληρη ζωή; Διότι όπως είναι τουλάχιστον ή κατάσταση στόν τόπο μας οί σπουδές τών νέων παιδιών είναι μακρές, ή έπαγγελματική τους άποκατάσταση δύσκολη καί ή οικονομική τους τακτοποίησης πάλι θέλει τήν βοήθεια τών γονέων.

Καί έδω άνακύπτει ή ανάγκη τής πνευματικής στηρίξεως ώς βοήθειας του ζεύγους: νά νιώσουν τò μεγαλειό τής δημιουργίας ένός νέου ανθρώπου. Νά νιώσουν ότι είναι συνδημιουργοί Θεού.

Στή στάσι αυτή τών γονέων μόνο ó υπερφυσικός παράγων έχει τόν λόγο. Αυτό θέβαια δύσκολα τò κατανοεί ή πολιτεία καί ή τιμητική ευθύνη θαράίνει αυτούς πού χρόνια τώρα κρατούν άναμμένη τή φλόγα τής πίστεως καί τής έμπιστοσύνης στό Θεό. Μόνο μέσα στό χώρο τής Έκκλησίας θιώνονται παρόμοιες υπερβάσεις καί μυστικές παρουσίες τής θεϊκής χάριτος.

‘Η ταυτότητά μας έν όψει του 1992.

‘Η Έκκλησία καί ή παιδεία είναι δύο σοβαροί παράγοντες οί όποιοι μέσω τής οικογένειας μπορούν νά διατηρήσουν τήν ταυτότητά μας μέσω τò Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Τò έλληνορθόδοξο βίωμα είναι ή πεμπτούσια μας.

Τò όμόγλωσσο, τò όμότροπο καί τò όμόθρησκο παίρνουν σήμερα μιá έλλη δυναμική διάσταση. ‘Η καθαρότης καί ή συνέχεια τής γλώσσας μας, τά ήθη μας καί ήθιμά μας πού μοσχοβολούν τά όρθόδοξα βιώματα, οί θαθειές ρίζες του πολιτισμού μας είναι τά δυνατά στηρίγματα τής διατηρήσεώς μας. ‘Η οικογένεια δέχεται, άφομοιώνει, συντηρεί καί ανανεώνει όλα αυτά τά δομικά καί συνεκτικά στοιχεία. ‘Αρκει νά τής προσφέρονται άναλλοίωτα καί καθαρά.

“Όσο θά ύπάρχουν άνθρωποι πού άγωνίζονται νά ζήσουν τήν ύπέρβασι του έγώ τους, πού οί έννοιες του χρέους, του καθήκοντος, τής προσφορής καί τής θυσίας είναι στοιχεία τής ζωής τους, ή οικογένεια παρά τίς δυσκολίες θά διαγράφει δημιουργικά τήν πορεία της καί θά ανανεώνει τήν ζωή καί τήν έλπίδα μας.

Σ. ΚΑΨΟΚΕΦΑΛΟΥ

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ

‘Ο γάμος και ἡ δι’ αὐτοῦ δημιουργομένη οἰκογένεια εἶναι θεσμός πανάρχαιος καὶ θεοσυστατος. Ἡ θεσμοθέτησή του συμπίπτει μὲ τὴν δημιουργία τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας, ἡ ὁποία ἐγίνε ἀπὸ τὸν πάνσοφο καὶ παντοδύναμο Θεὸ μετὰ ἀπὸ τὴν δημιουργία τοῦ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου. Γεν. Α, 27.

Πρῶτον ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ κατόπιν τὴν γυναῖκα του τὴν Εὕα, ἀφοῦ «ὑπνώσε τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔλαθε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ... καὶ ὠκοδόμησεν... εἰς γυναῖκα... καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ», ὁ ὁποῖος βλέπωντάς τὴν εἶπε: «τοῦτο νῦν ὄστούν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου» αὕτη κληθήσεται γυνὴ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη». Καὶ συνεπλήρωσε προφητικὰ «ἐνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» Γεν. Β, 21-24.

Ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἀξιοσημεῖωτα εἶναι δύο ἀγιογραφικὰ σημεῖα: Πρῶτον, ὁ λόγος τῆς δημιουργίας τῆς γυναικός: «Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ’ αὐτόν» Γεν. Β, 18. Καὶ λίγο πιὸ κάτω στὸ ἴδιο κεφάλαιο τῆς Γενέσεως, στίχος 20, πάλι ἀναφέρεται ὁ αὐτὸς λόγος ὡς αἰτία τῆς δημιουργίας τῆς γυναικός, «...τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ» γι’ αὐτὸ καὶ προσέθη ὁ Θεὸς στὴ δημιουργία τῆς. Δεύτερον δὲ σημεῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς εὐλογίας τῶν πρωτοπλάστων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

«...Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς...» Γεν. Α, 28.

Ἐκτὸς τῆς Π. Διαθήκης ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ οἰκογένεια εἶναι καὶ θέμα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὑπογραμμίζομεν κατ’ ἀρχὴν τὴν πρακτικὴ στάση τοῦ Κυρίου ἔναντι τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου. Πρῶτον τὴν παρουσίαν Του μετὰ τῆς Μητρὸς του Θεοτόκου Παρθένου καὶ τῶν Μαθητῶν του εἰς τὸν ἐν Κανᾶ γάμον, ὅπου καὶ τὸ πρῶτον θαυματουργήσε, Ἰωάν. Β, 1-11, καὶ δεύτερον τὴν εὐλογίαν τῶν παιδιῶν, πού εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Ματθ. ιθ’ 13-15. Ὁμοίως ὑπογραμμίζομεν καὶ τὴν θεωρητικὴν Του θέσιν ἔναντι τοῦ γάμου, τὸν ὁποῖον ἀνεγνώρισε μὲ τὴν κατ’ ἐπανάληψιν ἀναφορὰν του σ’ αὐτὸν κατὰ τὴν διδασκαλίαν Του μὲ παραβολάς, ὅπως τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων, τῶν βασιλικῶν γάμων κλπ. (Βλέπε καὶ σχετικὴν ἀποψη στὸ βιβλίον «Ἡ εὐτυχημένη οἰκογένεια» σελ. 13 τῆς Ἀποστ. Διακονίας). Ὁμοίως ἰδιαίτερα σημασία ἔχει τὸ ὅτι ὁ Κύριος ὄχι μόνον ἐδέχθη, ἀπεδέχθη καὶ εὐλόγησε τὸν γάμον καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ οἰκογένειαν ἀλλὰ καὶ νομοθέτησε τὴν μονογαμίαν καὶ τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου (Ματθ. ιθ’ 3-9).

Ἐπὶ τοῦ σοβαροτάτου αὐτοῦ θέματος ἀναφερόμεν περιληπτικῶς καὶ ὅσα σχετικὰ γράφει ὁ ἀείμνηστος Π. Τρεμπέλας εἰς τὴν Δογματικὴν του (τόμος Γ’ σελ. 322-323). «...4 Οὕτως ὁ Κύριος ἐρμηνεύων ἐγκύρως καὶ ἀκαταλύτως τὴν πρόθεσιν τοῦ Δημιουργοῦ νομοθετεῖ τὴν μονογαμίαν καὶ τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου. Πράγματι ἐὰν προετίθετο ὁ Δημιουργός, «ἵνα ὁ ἄρσσην ταύτην μὲν ἀφήσῃ, ἔτεραν δὲ πάλιν ἀγάγηται, πλείους ἂν ἐπλασε κατ’ ἀρχὰς θηλείας. Ἐπεὶ δὲ πλείους οὐκ ἐπλασε, λοιπὸν θούλεται μὴ ἀπολύειν τὸν ἄνδρα

τὴν γυναῖκα αὐτοῦ», ἐπὶ πλέον δὲ θούλεται καὶ ὁ εἰς ἀνὴρ μετὰ μιᾶς συζεύγνυται γυναϊκός. «Καὶ οὐκ ἔστη μέχρη τούτου» ὁ Κύριος, «ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπήγαγε λέγων: "Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω δεικνύς, ὅτι καὶ παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ διαζύγιον. Καὶ εἶναι μὲν τὸ διαζύγιον «παρὰ φύσιν», διότι δι' αὐτοῦ «διατέμνεται ἢ μία σὰρξ» εἰς τὴν ὁποίαν συνηνώθησαν οἱ συζευχθέντες» εἶναι δὲ καὶ παρὰ νόμον, διότι τοῦ Θεοῦ συνάψαντος καὶ κελεύσαντος «μὴ διαχωρίζεσθαι» παραβαίνουσι καὶ ἐντολὴν αὐτοῦ οἱ εἰς τὸ διαζύγιον προσφεύγοντες. Οὕτως ὁ γάμος ἀναριθμίζεται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ὕψος, ὡς θὰ εἴπωμεν μετ' ὀλίγον, ἀπαγορευομένης ἀπολύτως τόσοσ τῆς πολυγαμίας, ὅσον καὶ τῆς διαζεύξεως, κατηγορηματικῶς δὲ χαρακτηριζομένου οὗ μοιχοῦ τοῦ ἀπολύοντος «μὴ ἐπὶ πορνείᾳ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ», ἵνα συζευθῆ ἄλλην, καθὼς καὶ τοῦ συζευγνυμένου ἀπολυμένην...». Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσιν τοῦ Κυρίου ἐναντι τοῦ γάμου.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἐπίσης εἶδαν στὸν γάμον τὴν ἔνωσιν τοῦ Κυρίου μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀνυψώνει τὸν θεσμόν τοῦ γάμου εἰς «Μυστήριον μέγα». Καὶ συγκεκριμένα: Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, κ' 2, παρουσιάζει τὴν Ἐκκλησίαν ὡς «νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς», πολλὰς φορές δὲ πάλιν τὴν ἀποκαλεῖ «νύμφην τοῦ ἀρνίου». Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν γάμον ἀνευρίσκει τὴν εἰκόνα τοῦ δεσμοῦ μεταξὺ Κυρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. «Τὸ Μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» Ἐφ. ε' 32. (Βλέπε καὶ σχετικὴν ἄποψιν εἰς τὸ βιβλίον «Ἡ εὐτυχησμένη οἰκογένεια» σελ. 14, τῆς Ἀπ. Διακονίας).

Τέλος, παράλληλος πρὸς τὴν Ἀγιογραφικὴν διδασκαλίαν περὶ γάμου εἶναι καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἱερᾶς Παράδοσεως, ἡ ὁποία

ἐκφράζεται καὶ διατυπώνεται εἰς τὴν Πατερικὴν σκέψιν καὶ τὴν καθολικὴν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν ὅτι ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος στὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς Πολύκαρπον (κεφ. V παράγρ. 2) διακηρύττει ὅτι οἱ μελλόνυμφοι «μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιείσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἦ κατὰ Θεὸν καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν». Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐξ ἄλλου θεβαιώνει «ἐξ ἑνός ὅτι παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς αἱ λαθραῖαι καὶ κρύφιοι συνενώσεις, αἱ μὴ γνωστοποιούμεναι πρότερον ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μοιχεία καὶ πορνεία κινδυνεύει νὰ λογίζωνται». Ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐξαίρων τὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐλογούμενον γάμον ἔρωτᾷ: Πῶς θὰ ἡδυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὴν εὐτυχίαν τοῦ γάμου ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία συνάπτει καὶ ἐπιβεβαίωι ἢ προσφορὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ ἡ εὐλογία ἐπισφραγίζει, ἀναγγέλλουν δὲ οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ Πατὴρ ἐπικυρώνει;». Ἀλλὰ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὸν γάμον ἀποκαλεῖ «ζυγὸν διὰ τῆς εὐλογίας» καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἰς τοὺς γάμους «τῆς χρυστῆς Ὀλυμπιάδος παρῆν ἐπισκόπων ὁμιλος». Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παραγγέλλει «ἱερέας καλεῖν» εἰς τοὺς γάμους «καὶ δι' εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τὴν ὁμοίαν τοῦ συνοικεσίου συσφίγγειν». Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον τῶν συγραμμάτων του λέγει: «Εἰδὼς τοίνυν ἡλικὸν μυστήριον ἐστὶν ὁ γάμος καὶ ἡλικίου πράγματος τύπος μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε βουλευέου. Ἡ οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος, ὅτι μυστήριον ἐστὶν ὁ γάμος καὶ εἰκὼν τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἣν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπεδείξατο;». Καὶ ὁ ἱερὸς Ἀγίουστίνος —τέλος— ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ γάμου ὡς περὶ «sacramenti nutritium (= περὶ ἱερότητος γάμου) θεβαιῶν, ὅτι ἐν τῷ χριστιανικῷ γάμῳ ἡ ἀγιότης τοῦ μυστηρίου ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν ἢ ἡ γονιμότης τῆς μητρὸς καὶ διακηρύττει, ὅτι παρουσιάζεται ὁ γάμος οὐ μόνον ὡς συζυγικὸς δεσμός, ἀλλὰ

ἀκόμη και ὡς μυστήριον ἀδιάλυτον». (Περισσότερας πληροφορίας, περί τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως διὰ τὸ Μυστήριον τοῦ γάμου θὰ ἤμπορουσε νὰ ἀνεύρη ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης εἰς τὴν Δογματικὴν τοῦ ἀειμνήστου Π. Τρεμπέλα Γ' τόμος σελ. 325-328).

Προκειμένου πάντως νὰ κλείσωμε τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν μυστικὸν χαρακτήρα τοῦ γάμου θὰ πρέπει νὰ τονίσωμε ὅτι διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας ὁ γάμος εἶναι μυστήριον καὶ ἡ θεία Χάρις εἶναι ἐκείνη ποῦ συνάπτει, καθιερώνει καὶ εὐλογεῖ τὸν συζυγικὸν δεσμόν, διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν προορισμόν του. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, ὅταν τελῆ τὸ μυστήριον δέεται ὡς ἀκολούθως: «...Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κατὰπέμπον τὴν Χάριν σου τὴν ἐπουράνιον ἐπὶ τοὺς δούλους σου τούτους... Δὸς αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, καλλιτεκνίαν, ὁμόνοιαν ψυχῶν καὶ σωμάτων... ἄρμωσον τὸν δούλον σου... καὶ τὴν δούλην σου... ὅτι παρὰ σοῦ ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή... τοὺς δούλους σου τούτους... ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διαφύλαξον ἄμειαντον αὐτῶν τὴν κοίτην διατήρησον ἄκλιδιδων αὐτῶν τὴν συμβίωσιν διαμεῖναι εὐδόκησον καὶ καταξίωσον αὐτοὺς ἐν γῆρῃ πίοι καταντῆσαι, ἐν καθαρᾷ τῇ καρδίᾳ ἐργαζομένους τὰς ἐντολάς Σου...».

Αὐτὸς εἶναι ὁ γάμος, τὸν ὁποῖον ὀρίζεται ὁ ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰ. Καρμίρης ὡς τὸ Μυστήριον δι' οὗ ἡ Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀγιάζει τὴν ἕνωσιν τῶν συζύγων καὶ ἐνισχύει αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου ἐν Κυρίῳ.

ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Καὶ τώρα ἐν συντομίᾳ θὰ δοῦμε καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου. Ἐξ ἀρχῆς ὁμῶς θὰ εἰπούμε ὅτι τὰ πλεῖστα βιβλία τὰ ὁποῖα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου συμφωνοῦν

εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου, διαφέρουν ὁμῶς στὴν κατάταξιν τῶν. Ἄλλοι προτάσσουν τοὺς μὲν κι ἄλλοι τοὺς ἄλλους σκοποὺς. Πάντως ὅλοι συμφωνοῦν στὸ σύνολον τῶν σκοπῶν, στοὺς ὁποίους ὁμῶς δίδουν κάποτε καὶ διαφορητικὰ ὀνόματα. Στις διαφορὰς αὐτὰς δὲν θὰ σταθῶ, παρ' ὅλον ὅτι εὐρίσκω ὅτι ἔχουν σημασίαν, ἀλλ' ὄχι ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θέματος τῆς εἰσηγήσεώς μου.

Τὸ μόνον ποῦ θεωρῶ ἀπαραίτητον νὰ εἰπῶ εἶναι τὸ ἑξῆς: Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν κατάταξιν τῶν σκοπῶν ὀφείλεται εἰς τὴν γωνίαν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ καὶ βλέπει ὁ κάθε συγγραφεὺς ἢ μελετητὴς τὸν γάμον καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ δημιουργουμένην οἰκογένειαν. Εἶναι δὲ οἱ σκοποὶ τοῦ γάμου οἱ ἀκόλουθοι: 1) Ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν συζύγων. 2) Ἡ διαιώνισις καὶ ὁ πολλαπλασιασμός τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθόλου καὶ ἰδίᾳ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. 3) Ἡ χαλιναγώγησις καὶ ἠθικοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ 4) Ἡ χριστιανικὴ ἀνατροφή τῶν τέκνων. (Συμβολικῆ. Κατὰ τὰς παραδόσεις Ἰ. Καρμίρη ἔκδ. 1948 σελ. 239). Διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ θὰ ἐκθέσωμεν τὶς κατωτέρω ἀπόψεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

1. Ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν συζύγων.

Ὁ Θεὸς ὅπως ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν Π. Δ. (Γεν. Β, 18) δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ τὸν ἄνθρωπον μονάδα, τοῦ χάρισε «βοηθὸν κατ' αὐτόν». Βοηθὸν θεβαίως εἰς τὰ ἔργα τὰ θιοτικά, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον βοηθὸν εἰς τὰ πνευματικά. Διότι, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον «Νέα Θεμέλια» σελ. 9, ἔκδ. «ΖΩΗ», «δὲν θὰ ἦταν ποτὲ (ἡ γυναῖκα) «βοηθὸς κατ' αὐτόν», ἐὰν δὲν ἦταν βοηθὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅλου προορισμοῦ, ἀμοιβαίως ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον βοηθὸς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν». Ὅπως σαφῶς ἐπεξηγεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος «τέλειον καὶ ἀπληρτισμένον τοῦτο τὸ λογικὸν (ἄν, δηλ. τὴν γυναῖκα) εἰργάσατο, δυνάμενον ἐν τοῖς καιρίοις αὐτῷ καὶ τοῖς ἀναγκαίαις καὶ συνέχουσι τὴν ζωὴν τὰ τῆς βοη-

θείας εισφέρειν». Δηλαδή έφωδίασε ό Δημιουργός τήν γυναίκα μέ τέτοια προσόντα και έφόδια, ώστε νά συμβάλλη εις τά καίρια, εις τά σπουδαία και τά μεγάλα, εις τά άφορώντα τήν διπλήν φύσιν του άνθρώπου, τήν σωματικήν και τήν πνευματικήν.

Τις ίδιες θέσεις, έπί του έπί μέρους αυτού σκοπού του γάμου, έχει κι ό άείμνηστος Καθηγητής Π. Τρεμπέλας στή Δογματική του (τόμ. Γ, σελ. 32). «Ψς συζυγία, ό γάμος καθιστά τούς συζύγους βοηθούς άλλήλων έν τῷ βίῳ, άσκῶν και παρωθῶν αὐτούς εις άνοχήν άλλήλων, εις έναρμόνισιν τῶν ίδιῶν χαρακτήρων, εις άγάπην και εις ύπηρεσίαν άλλήλων, έκατέρου τούτων συμπάσχοντος και συγχαίροντος μετά του έτέρου, συναντιλαμβανομένου τούτου έν ταις άσθeneίαις, ...κενουντος έαυτὸν ύπερ έτέρου και συβαστάζοντος τὸ φορτίον τῆς ζωῆς και τὰς εὐθύνας του οἴκου μετ' αὐτοῦ. Ἡ βοήθεια λοιπόν, δι' ἣν έδόθη τῷ Ἀδάμ, ἡ σύζυγος, δέν άναφέρεται άπλῶς εις ύπηρεσίας τινάς σωματικάς, διά τὰς όποιás έπροικίσθη και δι' ιδιαιτέρων τινῶν φυσικῶν ίκανότητων ἡ γυνή.

Και καταλήγει: «Ἡ φράσις συνεπῶς «ποιήσωμεν βοηθὸν αὐτῷ» ισχύουσα έξ ἴσου και διά τὸν άνδρα ὡς ύπόχρεων νά παρέχη έαυτὸν εύκολον εις τὸ νά βοηθῆται ύπὸ τῆς όμοζύγου, έκφράζει προσπάθειαν άνά πᾶν βῆμα τῆς συζυγικῆς ζωῆς, καταβαλλομένην μετ' έπιμονῆς, και έχουσαν ὡς καρπὸν και τήν ἠθικὴν προκοπήν και τελειοποίησιν τῶν συζύγων».

«Ψς πρώτον, λοιπόν, σκοπὸν του γάμου των οἱ χριστιανοὶ σύζυγοι θά επιδιώκουν τήν ἠθικὴν τελειοποίησιν και τὸν χριστιανικὸν καταρτισμὸν των. Ὁχι μόνον δέν θά γίνεται πρόσκομμα ό ένας εις τὸν άλλον, αλλά τούναντίον ό καθείς έξ αὐτῶν θά καταβάλλη πᾶσαν προσπάθειαν διά τήν χριστιανικὴν μόρφωσιν και τελειοποίησιν του συντρόφου του». (Βλέπε βιβλίον Ἄπ. Διακονίας «Ἡ εὐτυχισμένη οἰκογένεια» σελ. 21-22).

2. Ἡ διαιώνισις και πολλαπλασιασμός του ανθρώπινου γένους καθόλου και ίδια τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπό τούς ιδρυτικούς λόγους του θεσμοῦ του γάμου, καταφαίνεται σαφῶς ότι δευτερος σκοπὸς αὐτοῦ είναι ἡ διαιώνισις και ό πολλαπλασιασμός του ανθρώπινου γένους καθόλου. «Και εὐλόγησεν (γράφει ἡ Π. Δ. Γεν. α' 28) αὐτούς ό Θεός λέγων αὐξάνεσθε και πληθύνεσθε και πληρώσατε τήν γῆν...». Ἔτσι μέ τὸν γάμον ό άνθρωπος γίνεται συνδημιουργός του Πλάστου και Δημιουργοῦ μας. «Κατά τούτο, γράφει ό Κλήμης ό Ἀλεξανδρεὺς, εικῶν ό άνθρωπος γίνεται Θεοῦ, καθ' ό εις γένεσιν ανθρώπου άνθρωπος συνεργεῖ». (Βλέπε τὸ βιβλίον τῆς Ἀδελφότητος «ΖΩΗ», «Νέα Θεμέλια» σελ. 9).

«Και θά ένόμιζε μέν τις ἴσως —γράφει διά τὸν σκοπὸν αὐτῶν του γάμου ό άείμνηστος Π. Τρεμπέλας (Δογματική τόμ. Γ' σελ. 333) — ότι πρώτος θα έπρεπε νά τεθῆ ό σκοπὸς οὗτος προτασσόμενος τῶν λοιπῶν. Πλὴν όμως ό γάμος μῆ ὦν πάντοτε και άπαρεγκλίτως γόνιμος εις παιδοποιεῖαν δέν περιλαμβάνει άπαρεγκλίτως μεταξὺ τῶν άποκλειστικῶν αὐτοῦ σκοπῶν και τήν τεκνογονίαν. Εἰς τρόπον ὡστε ό θεῖος Χρυσόστομος έπί τὸ υπερβολικότερον παρατηρεῖ: «έδόθη μέν και παιδοποιείας ένεκεν ό γάμος π ο λ λ ῶ δ ε π λ έ ο ν ύπερ του σθέσαι τήν τῆς φύσεως πύρωσιν». Ἐπί του θέματος τούτου μετά άπό σοβαράν μελέτην τῆς Πατερικῆς σκέψεως ό Ν. Μπουγάτσος στο βιβλίον του «Ὁρθόδοξη Θεολογία για τὸ σκοπὸ του γάμου» (σελ. 76) καταλήγει συμπερασματικά. «Οἱ Πατέρες και οἱ Θεολόγοι δέχονται πρώτο σκοπὸ τήν ἠθικοκοινωνικὴ βοήθεια και δευτερο τῆ διαιώνισις του εἶδους».

Τὸ θέμα όμως τῆς διαιώνισεως και του πολλαπλασιασμοῦ του ανθρώπινου γένους έγινε άντικείμενον πολλῶν συζητήσεων και διευτρώθησαν και σκέψεις

ἀντίθετες πρὸς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, γεγονός πού ὑποχρέωσε τὴν Σεπτὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ συνέλθῃ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1937 νὰ μελετήσῃ τὸ θέμα καὶ νὰ διατυπώσῃ τὶς ἀπόψεις τῆς εἰς ἐγκύκλιον τὴν ὁποῖαν ἐκοινοποίησεν πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαόν. Ἡ ἐγκύκλιος καταχωρεῖται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἀειμνήστου π. Σεραφεῖμ Παπακώστα «Τὸ ζήτημα τῆς Τεκνογονίας» (σελ. 139-150), τὸ ὁποῖον μελετᾷ τὸ ὅλον θέμα. Ἡ σεπτὴ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας καταγγέλλει τὴν ἀποφυγὴν τῆς τεκνογονίας, ἐκθέτει τὶς φοβερὲς συνέπειες αὐτῆς, εὐρίσκει ἀστηρίκτους τὰς προβαλλομένας αἰτιολογίας διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς τεκνογονίας, ὑποδεικνύει εἰς τοὺς συζύγους τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς μόνον μέσον, διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς τεκνογονίας, εἰς περιπτώσεις ἀνάγκης, τὴν ἐγκράτειαν. Καὶ καταλήγει συμπερασματικῶς: «...ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀπλῆ σαρκικὴ ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλὰ κλήσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς συζύγους νὰ γίνουν γονεῖς, ὅτι τὰ τέκνα δὲν εἶναι ἀπλῶς φυσικὸς καρπὸς τῆς γνησίας συζυγίας, ἀλλὰ δῶρα καὶ εὐλογία Θεοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ δόξα δι' αὐτούς, διότι διὰ τῆς γεννήσεως αὐτῶν οἱ γονεῖς γίνονται ὄργανα τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργοὶ αὐτοῦ εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς δημιουργίας· ὅτι πᾶν τέκνον εἶναι διὰ μὲν τὸ Κράτος ὁ δυνάμει πολίτης, διὰ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ δυνάμει ἅγιος καὶ τέκνον τοῦ οὐρανοῦ Πατρός».

3. Ἡ χαλιναγώγησις καὶ ἠθικοποιήσις τῶν ἐπιθυμιῶν.

Ἕνας ἀκόμη σκοπὸς τοῦ γάμου. Ὁ Ν. Μπουγάτσος, τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὀνομάζει «ἐγκοίτωση τῶν ἐπιθυμιῶν». Καὶ ὁ ἀείμνηστος Π. Τρεμπέλας στὴ Δογματικὴ του (τόμ. 3ος σελ. 332-333) ἔρμηνεύει τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὡς ἐξῆς: «Ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια εἶναι μία ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς ἠθικῆς προκοπῆς καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν συζύγων.

Ὁ θεὸς Παῦλος κατηγορηματικῶς καὶ ἄνευ περιστροφῶν διατυπώνει τὴν προτροπὴν: «Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχέτω» (Α' Κορ. ζ' 2). Ὁ δὲ ἕως Χρυσόστομος παρατηρεῖ, ὅτι «ἐπειδὴ εἰσηλθεν ἐπιθυμία» μετὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, μετὰ δυνάμεως ὠθοῦσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν καταδούλωσιν τῶν ἐνισχυθέντων καὶ εἰς ἀταξίαν περιελθόντων ἐνστικτῶν, «εἰσηλθε καὶ γάμος τὴν ἀμετρίαν ἐκκόπτων καὶ πείθων μὴ χρῆσθαι γυναικί», ἀλλὰ «καὶ πολλὴν ἡμῖν εἰσάγων τὴν παραμυθίαν, μαινομένην τὴν φύσιν καταστέλλων καὶ οὐκ ἀφιεῖς πέλᾳγιον σαλεύειν». Ἐντεῦθεν ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς γονεῖς, ὅτι «ὁ κοινὸς ἡμῶν δεσπότης τὸν γάμον ἐνομοθέτησεν, ὥστε τῆς παρανόμου ἡμᾶς μίξεως ἀπαγαγεῖν», προτρέπει αὐτοὺς νὰ μὴ ἀμελῶσι «τῶν νέων, ἀλλ' ἰδόντες τῆς καμίνου τὴν πυράν, πρὶν ἢ εἰς ἀσέλγειαν ἐγκλισθῆναι» τούτους δέον νὰ λαμβάνηται πρόνοιαν, ὅπως συνάπτωσι γάμον, «ἵνα καὶ τὰ τῆς σωφροσύνης αὐτοῖς διατηρῆται καὶ μηδεμίαν λύμην δέξωνται ἐξ ἀκολασίας». Καὶ φαίνεται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως—συνεχίζει ὁ ἀείμνηστος Καθηγητῆς— ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ γάμου ὡς ταπεινότερός πως. Ἄλλ' ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, εἰς ποῖον ὀλισθηρὸν κατήφορον ἐξαχρειώσεως παρασύρεται ὁ ὑπὸ τῆς πλεονεξίας ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῶν σαρκικῶν ὀρμῶν αἰχμαλωτισθεῖς, ὅποσον δ' ἀκάθαρτος καθίσταται ὑπὸ τοῦ ἁμαρτήματος τούτου ἡ καρδιά, στερουμένη τῆς καθαρότητος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐκείνου, «οὔ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον», γίνεται εὐθύς ἀντιληπτὸν ὅποσον ὑψηλὸς εἶναι καὶ οὗτος ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου».

Ἔτσι, λοιπόν, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτὸς τοῦ γάμου, ἡ χαλιναγώγησις δηλαδὴ ἢ ἡ ἐγκοίτωση τῶν ἐπιθυμιῶν, εἶναι ἄρνησις τῆς ἁμαρτίας καὶ ὄχι δημιουργία χριστιανικῆς καὶ ἀνώτερης ἀρετῆς. Ἐκεῖνο, ἀκόμη, πού πρέπει νὰ ὑπογραμισθῇ σχετικῶς, εἶναι ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερος οἱ τοῦ Δ' αἰ-

ώνος, ύπεστήριξαν τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοῦ γάμου, παρ' ὅλον ὅτι ἔχει ἀρνητικὸν ἠθικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ τοῦτο ἔρμηνεύεται. Δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀναπτύξουν καὶ τονίσουν σὰν πρωταρχικὸ σκοπὸ τοῦ γάμου τὴν ἠθικὴν τελείωση πρὶν περιορίσουν καὶ ἐξαλείψουν τὶς ἠθικὰς γενετήσιες παρεκτροπές, ὅπως γράφει καὶ ὁ Ν. Μπουγάτσος στὸ βιβλίον τοῦ ἀναφέραμε (σελ. 65-66).

Καὶ ταῦτα, σχετικῶς μὲ τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοῦ γάμου, ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ ἕνα ἀκόμη σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν σκοπὸν.

4. Ἡ χριστιανικὴ ἀνατροφή τῶν τέκνων.

Τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοῦ γάμου ὀφείλουν νὰ ὑπηρετήσουν οἱ χριστιανοὶ γονεῖς σύμφωνα μὲ τὴν θεόπνευστον παραγγελίαν τοῦ ἀποστ. Παύλου (Ἐφεσ. στ' 4) πρὸς αὐτούς: «Μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου». Τὴν ἐν γένει δὲ θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων ὑπέδειξε εἰς τοὺς γονεῖς κι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, πολὺ ἐνωρίτερον τοῦ ἀπ. Παύλου διὰ τοῦ Μωϋσέως μὲ τὴν παραγγελίαν του πρὸς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν: «Καὶ ἔσται τὰ ρήματα ταῦτα, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σου καὶ προβιβάσεις αὐτὰ τοὺς υἱούς σου, καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος ἐν οἴκῳ καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ καὶ κοιταζόμενος καὶ διανιστάμενος» (Δευτ. στ' 6-7 καὶ ια' 19).

Διὰ τὸ καθῆκον αὐτὸ τῶν χριστιανῶν γονέων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ σοβαρὸν σκοπὸν τοῦ γάμου, ἔχομε νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τὰ ἀκόλουθα. Οἱ γονεῖς καλοῦνται νὰ μεταδώσουν στὰ παιδιά τους τὸ χριστιανικὸ τους «πιστεύω». Γι' αὐτὸ, ὅσο πιὸ πολλὸ πιστεύουν, εὐκολώτερον θὰ κατορθώσουν τὸ ὁμολογουμένως δύσκολον αὐτὸ καθῆκον τους. Μαζὶ μὲ τὴν θεαθεῖα πίστη ὅμως οἱ γονεῖς πρέπει νὰ διαθέτουν καὶ μιὰ θερμὴ καὶ πλατεῖα χριστιανικὴ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποῖαν ἠμποροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν στὰ παι-

διὰ τους καὶ ἀβίαστα νὰ τὰ ἐμπνεύσουν στὴν Πίστη καὶ νὰ τὰ ἐνθαρρύνουν στὸ χριστιανικὸ θίωμα, στὴν ἀρετὴ. Μὲ τὰ βασικὰ αὐτὰ προσόντα μποροῦν νὰ κάμουν κατορθωτὴ τὴ χριστιανικὴ ἀνατροφή τῶν τέκνων τους. Ὅμως, θὰ ματαιοποιήσουν ἂν στηριχθοῦν μόνον στὶς δικές τους δυνάμεις ἀποκλειστικῶς. Πρέπει νὰ ξεύρουν ὅτι ἔχουν ὑποχρέωση νὰ καταφύγουν στὸ Θεὸ καὶ διὰ τῆς προσευχῆς νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά του γιὰ τὴ χριστιανικὴ κατάρτιση τῶν παιδιῶν τους. Μὲ τὴν θερμὴ πίστη των, λοιπόν, οἱ γονεῖς, μὲ τὴν ἀγάπην των, μὲ τὴν προσευχὴ τους στὸν Θεὸ θὰ προχωρήσουν καὶ θὰ ἐπιτύχουν, ὅσα δάκρυα κι ἂν χρειασθῇ νὰ χύσουν, στὸν ἀγῶνα τους αὐτό, ποῦ τὸν κάνει πιὸ δύσκολο τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας. Ἄν συμβῇ ὅμως, οἱ γονεῖς νὰ ἔχουν καὶ μιὰ εἰδικὴ — ἔστω καὶ περιορισμένη — ἐπιστημονικὴ κατάρτιση γιὰ τὸ ἔργο τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν παιδιῶν τους, τὰ πράγματα θὰ ἦσαν πιὸ ἀποτελεσματικὰ καὶ οἱ καρποὶ τῶν προσπαθειῶν τους πιὸ πλούσιοι. Διὰ τοῦτο θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ προτείνει νὰ ἰδρυθοῦν ἀπὸ διαφόρους φορεῖς «Σχολές Γονέων» μὲ θραχυχρόνιο ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ περιέχει καὶ βασικὰς γνώσεις ἀπὸ τὴν Παιδικὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν Ἀγωγή τοῦ Παιδιοῦ. Δὲν ἀγνοοῦμε τὶς δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια ποῦ ὀρθώνονται στὴ πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ τοῦ γάμου, ἀλλὰ θάταν λάθος νὰ εἰσηγοῦμεθα ἀκόμη ἕνα ἀτελειώτο θέμα τὸ ὁποῖον μόνον του θὰ ἠμποροῦσε νὰ καλύψῃ τὸν χρόνον ὄχι μιὰς ἀλλὰ πολλῶν ἡμερίδων τῆς Χ.Ε.Ε. Γι' αὐτὸ καὶ διακόπτομε. Τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ τοῦ γάμου, τῆς χριστιανικῆς δηλαδὴ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, ὅπως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων σημείων τῆς εἰσηγήσεώς μας, θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάνει μόνον ἡ συζήτησις τῶν ἀγαπητῶν μας ἀδελφῶν-συνέδρων, ποῦ θὰ ἐπακολουθήσει.

B. ΑΝΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θεολόγος — τ. Λυκειάρχης

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΑΣ

Εύστοχα στη θεματική τῆς σημερινῆς ἡμερίδας, πού εἶναι ἀφιερωμένη στήν οἰκογένεια, συμπεριελήφθη καί τὸ ζήτημα τῶν σχετικῶν μέ τῆ θέση καί τὸ ρόλο τῆς σύγχρονης οἰκογένειας στὸν σημερινὸ κόσμο μας προβληματισμῶν. Εὐλογα εἶναι τὰ ἐρωτήματα πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν κατάσταση κρίσεως, τὴν ὁποία καί ἡ ἀνθρωπότης γενικότερα, ἢ Εὐρώπη καί τὸ ἔθνος μας εἰδικότερα, καί ὅπως ιδιαίτερα, ἢ οἰκογένεια, ὄχι μόνο ἢ ἑλληνική, ὁ θεσμός τῆς οἰκογένειας παντοῦ στὸν κόσμο, διέρχεται σήμερα. Ἄλλὰ πρὸς ἄρση παρεξηγήσεων εἶναι χρήσιμο νὰ διασαφηνισθεῖ ἢ ἔννοια τῆς κρίσεως (ἀπὸ τὸ ρῆμα κρίνω = ἀπο-χωρίζω, ἐπιλέγω, ἀποφασίζω) πού σημαίνει τὸν (ἀπο)χωρισμὸ, τὴν ἐπιλογὴ καί τὴν ἀπόφαση· κάτι πού ἐπιτρέπει τὸν παραλληλισμὸ μέ τὴν γερμανικὴ λέξη *scheiden* (=χωρίζω, ἀποχωρίζω) καί *entscheiden* (=ἀποφασίζω) *entscheidung* (= ἀπόφαση, κρίση). Πρόκειται δηλαδή γιὰ μιὰ διαδικασία μετάβασης ἀπὸ κάποια παρωχημένη κατάσταση, περίοδο ζωῆς κλπ. πρὸς μιὰ ἐπόμενη, μιὰ νέα διάδοχο κατάσταση, ἡλικία, ἐποχὴ, περίοδο τῆς ὀντογενετικῆς ἢ φυλογενετικῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν πλανήτη μας. Κατ' αὐτὴν τὸ ἄτομο ἢ ὁ συλλογικὸς ὀργανισμὸς περνάει μιὰ φάση μετὰ τοῦ πρὶν καί τοῦ μετὰ, τοῦ παλίου καί τοῦ νέου, μιὰ ἀναπόφευκτη, ὀδυνηρὴ, ὅμως φυσιολογικὴ, φάση ἀποδιοργάνωσης, ἀνεξαρτητοποίησης τοῦ κανονικὰ ἀναπτυσσομένου ὀργανισμοῦ, δομολεειτουργικῆς ἀποκόλλησής του, προκειμένου νὰ προχωρήσει καί ἐπαναδιοργανωθεῖ στὴν ἐπόμενη φάση αὐτοπραγμάτωσής του. Ἐνας ζωντανὸς ὀργανισμὸς (ἀτομικὸς ἢ συλλογικὸς) δὲν μένει στατικὰ καί

ἀμετάβλητα στὴ δεδομένη προγενέστερη ἢ ἀφετηριακὴ του δομικὴ ὑπόσταση· ὑπὸ τὴν ἐπίδραση ἐνδογενῶν καί ἐξωγενῶν παραγόντων μετεξελίσσεται αὐτοδύναμα, μεθίσταται στὴν ἐπόμενη περίοδο ζωῆς, μιὰ νέα βιοκοινωνικὴ πραγματικότητα, δομολεειτουργικὰ καί δυναμικὰ διαφορετικὴ, ἢ ὁποία ἔπεται ἀπὸ ἔντονη, ἐνεργητικὴ, ὑπεύθυνη, δημιουργικὴ ἀλληλεπίδραση μέ τοὺς ὄρους τοῦ διαδόχου σχήματος ζωῆς, περιορισμένης καί πάλι διάρκειας, θὰ «ὀλοκλήρωθεῖ» στὴν νέα περίοδο ἢ κατάσταση ζωῆς. Αὐτὸ συμβαίνει καί κατὰ τὶς «μεθελικιώσεις» (*Patr. Gr., M. 29.493 B*), κατὰ τὴν μετάσταση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ μιὰ ἡλικία στὴν ἐπόμενη, καί κατὰ τὴν διαδοχὴ τῶν γενεῶν καί τῶν πολιτισμῶν, διαχρονικὰ, ἀλλὰ καί κατὰ τὴν συνάντησιν τοῦ ἀνθρώπου, μέ νέες καταστάσεις ζωῆς, νέα γεγονότα, ἀξίες ζωῆς πολιτιστικὰ ἀγαθὰ κλπ. ὅπως στὴν περίπτωσιν τῆς ἐπικείμενης πλήρους «ὀλοκλήρωσης» τῆς Ἑλλάδας στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν χωρῶν/κρατῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος, ἢ κατὰ τὴν δραματικὴ συνάντησιν τῶν χωρῶν τοῦ λεγομένου «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» μέ τὶς χώρες τῆς φιλελεύθερης δυτικοῦ τύπου δημοκρατίας, ἢ ἀκόμη κατὰ τὴν ἀποφασιστικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος στὸν προβάλλοντα ἤδη κατὰ τρόπο ἐντυπωσιακὸ μπροστὰ στὰ μάτια μας κόσμῳ τῆς σύγχρονης ὑψηλῆς τεχνολογίας καί τῶν διαστημικῶν προοπτικῶν αὐτοπραγμάτωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις γίνεται λόγος γιὰ κρίση: κρίση τῆς ἀνθρωπότητος, κρίση τῶν ἀξιών, κρίση τῆς κοινωνίας μας, κρίση τῆς οἰκογένειας, τοῦ σχολείου κλπ. Γιὰ νὰ εἴμαστε ὅμως δίκαιοι, ἀντικειμενικοὶ καί εἰλικρινεῖς δὲν ἐπιτρέ-

πεται νά παραγνωρίζομε τὸ γεγονός, ὅτι κρίση διέρχεται ὁ ἄνθρωπος ὄχι σήμερα γιὰ πρώτη φορά, ὅπως νομίζε-ται. Μετὰ τὴν ἔξοδό του ἀπὸ τὸν πα-ράδεισο ὁ ἄνθρωπος διανύει, αἰῶνες πολλούς, μιὰ μακρὰ σειρὰ περιόδων ἡ-ρεμίας καὶ διέγερσης, κρίσης καὶ ἀνα-ψυχῆς. Ἡ κρίση εἶναι ἀναγκαία φάση τοῦ «μεταξὺ» δύο περιόδων ζωῆς μὲ σαφῶς ὀρισμένη ταυτότητα. Τὸ «μετα-ξὺ» αὐτὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀβε-βαιότητα καὶ τὴν ἀνασφάλεια, τὸ κενὸ τῆς ἰδεολογικῆς ταυτότητας, τὴν ἀπώ-λεια τοῦ προσανατολισμοῦ, τὴν ἀμφι-θυμία καὶ ἀκαταστασία «ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς» (βλ. Ἰάκ. 1, 8) τοῦ συγ-χρόνου ἀνθρώπου. Πρόκειται γιὰ μιὰ κρίσιμη συμπτωματικὴ μιᾶς ἀναγκαί-ας, φυσιολογικῆς, ὑγιοῦς πορείας ζω-ῆς. Καὶ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ άτομα πού περνοῦν ἀπὸ μιὰ ἡλικία ζωῆς σὲ ἄλλη καὶ γιὰ τὰ συλλογικὰ μορφώμα-τα πού ὑπόκεινται στὶς ἐπενέργειες μιᾶς διαδικασίας μετεξέλιξης ἢ τῶν ἐπιπτώ-σεων ἀπὸ τὶς μεταβολές τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἰδιαίτερα αὐτὸ ἰ-σχύει γιὰ τὴ σύγχρονη οἰκογένεια, τὴ δομὴ, τὴ λειτουργία καὶ τὴ δυναμικὴ τῆς. Ἀλλὰ εἶναι μιὰ φυσιολογικὴ φά-ση κρίσεως, τὴν ὁποία ὡς ζωντανὸς ὄρ-γανισμὸς ἢ οἰκογένεια ὀφείλει νά πε-ράσει. Καὶ θὰ τὴν περάσει μὲ ἐπιτυχία ἢ ἐπιτυχία εἶναι ἀναπόδραστη, γιατί ἡ οἰκογένεια ἔχει νά διαδραματίζει ἀ-ναντικατάστατο ρόλο ὑπὸ τὴν νέα της μορφή γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπερχο-μένων γενεῶν συστοίχως πρὸς τὶς ἀ-παιτήσεις τῶν ὄρων τῆς μελλοντικῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ σὲ συνεχῆ ἀναγωγικὴ ἀνατροφοδοτικὴ συνάρτηση μὲ τὸ πολιτισμικὸ παρελθὸν τῆς ἐθνι-κῆς κοινότητος, στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποῖου ἢ ἴδια διαμορφώνεται καὶ μετασχημα-τίζεται.

★

Ἡ οἰκογένεια στὶς ἡμέρες μας τεί-νει νά ἀποκτήσει ἓνα ἄλλο νόημα, μιὰ ἄλλη θέση, μιὰ διαφοροτικὴ ἀποστολή

σὲ σύγκριση μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ ὄχι πολὺ μακρinoῦ παρελθόντος, μετὰ ἀπὸ μιὰ σειρὰ σημαντικῶν διαφοροποιήσε-ων στὴ δομὴ, τὴ λειτουργία καὶ τὴ δυ-ναμικὴ τῆς εὐρύτερης κοινωνίας. Οἱ ἀλ-λαγές αὐτὲς ἐκδηλώνονται ἤδη μὲ ση-μαντικὰ χαρακτηριστικὰ γεγονότα, ἐν-τυπωσιακὰ σημάδια τῶν καιρῶν μας, ὅπως :

- οἱ δικαστικὲς ἐκεῖνες ἀποφάσεις δι-καστηρίων τῶν Η.Π.Α., σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες οἰκογένεια συνιστᾶ καὶ ζευγὸς ὁμόφυλων ἐταίρων, οἱ ὁποῖοι συνοικοῦν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸ διά-στημα καὶ συνδέονται μὲ ἰσχυρὸ σύν-δεσμο ἀμοιβαίας συμπάθειας
- ἡ ἐμφάνιση, μὲ τάση νά γίνεῖ ἀπο-δεκτὴ εὐρύτερα, τῆς ἐξ ἐπαγγέλμα-τος «κοινωνικῆς μητέρας», ἢ ὁποία θάσει εἰδικοῦ συμβολαίου μὲ τὸ ἀν-δρόγυνο ἀναλαμβάνει νά τεκνοποι-ῆσει ἔπειτα ἀπὸ θραχύθια σχέση μὲ τὸν σύζυγο τοῦ ζεύγους ἢ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, ἐφ' ὅσον ἡ σύζυγος δὲν μπορεῖ ἀλλὰ συναινεῖ σὲ μιὰ τέτοια λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἀτεκνίας, προτιμώντας αὐτὴ ἀπὸ τὴν υἰοθεσία ἐνὸς τελείως ἀγνωστοῦ παιδιοῦ
- ποικίλες μορφές τεχνητῆς σύλληψης ἀπὸ τὴ σύζυγο ἔπειτα ἀπὸ γονιμο-ποίηση ὠαρίου ἄλλης γυναικὸς μὲ σπέρμα τοῦ συζύγου ἢ ἄλλου, τὸ ὁποῖο γονιμοποιημένο ἐνίεται στὴ μή-τρα τῆς συζύγου, ἢ ἀναπτύσσεται τεχνητὰ ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ἢ ξε-νίζεται κατὰ τὸ χρόνον τῆς κύησης σὲ ἄλλη ἐκτὸς τοῦ ζεύγους γυναίκα - ξενιστῆ κ.ἄ.τ.
- ἡ συμβίωση συζυγικῶν ζευγαριῶν μὲ τὴ συγκατάθεσή τους γιὰ μικρὸ ἢ μεγαλύτερο διάστημα, ὄχι μόνον μὲ σκοπὸ τὴν τεκνοποιία
- ἡ δομικὴ συρρίκνωση τῆς οἰκογένει-ας σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν αὔξηση τῶν μονογονεϊκῶν οἰκογενειῶν
- ἡ ἀλλαγὴ νοοτροπίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πού τείνουν νά ἀποδέχον-ται ὡς κάτι τὸ αὐτονόητο τὴν οἰκο-γένεια ὡς βιοκοινωνικὴ ὁμάδα, ὅπου κάθε μέλος τῆς ἀναπτύσσει τὸ δικὸ

του πρόγραμμα ζωής, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, σε συνδυασμό με άκρατες τάσεις για ισότητα των φύλων και αυτόνομηση της γυναίκας — ή διάσπαση της ελληνικής οικογένειας, κυρίως ως συνέπεια μιάς συνεχιζόμενης μετανάστευσης ή παλιννόστησης.

Μετά από αυτά και άλλα συναφή συμβαίνοντα είναι εύλογο να μιλάμε για κρίση της ελληνικής οικογένειας και για έπείγουσα ανάγκη να σταθούμε και πάλι στα ζητήματα της έννοιας, της σημασίας, της θέσης και του ρόλου της οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνία, σε συνάρτηση με ριζικές αλλαγές στη δομή, τη λειτουργία και την αποστολή της πολιτείας, της Εκκλησίας, του σχολείου και άλλων συλλογικών μορφωμάτων στο σύγχρονο κόσμο.

Και εν πρώτοις σχετικά με την οικογένεια ως θεσμό σε σχέση με την ειδική αποστολή της, μιά και δέν φαίνεται να θεωρούνται πολλές σχετικές παραδοχές του παρελθόντος γι' αυτήν το ίδιο αυτόνομητες όσο άλλοτε, δέν είναι περιττές οι έξης βασικές έπισημάνσεις:

1. Άξιομνημόνευτος είναι ο άναπροσδιορισμός της φύσης, της θέσης και των λειτουργιών της σύγχρονης κοινωνίας, όπως διατυπώθηκε στη «Διακήρυξη της Έθνικής Γαλλικής Ένωσης Οικογενειακών Οργανώσεων» από τη Γενική Συνέλευση του Μπορντώ της 10 και 11 Ιουνίου 1989. Σ' αυτή μετεξέλιξη άλλων όριζεται, ότι «ή οικογένεια, βασικό στοιχείο της κοινωνίας, είναι μιά κοινότητα προσώπων, λειτουργιών, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων» (άρθρ. 1), «πού στηρίζεται: — στο γάμο, — στην ύπαρξη παιδιών, — στην άσκηση γονεϊκής έξουσίας» (άρθρ. 2). Κατ' αντίθεση πρὸς τις μνημονευθείσες άποφάσεις των άμερικανικών δικαστηρίων όρίζεται, ότι μόνον «δ άνδρας και ή γυναίκα έχουν το δικαίωμα να συνάπτουν γάμο και να δημιουργούν οικογένεια...» (άρθρ. 3), δηλαδή όχι δύο εκπρόσωποι του ίδιου φύλου αλλά ένα άνδρόγυνο! “Όσο και άν φαίνεται(;)

αυτόνομητο, τὸ γεγονός αυτό χρειάζεται σήμερα να δηλώνεται ρητῶς και σε διακηρύξεις έπισημων συλλογικών όργανισμών, όπως ή παραπάνω ένωση.

Είναι ενδιαφέρον, ότι περαιτέρω στη διακήρυξη αυτή τονίζεται ή ανάγκη, ότι «οί οικογένειες πρέπει να μπορούν να υπολογίζουν στη στήριξη και την άλληλεγγύη του “Έθνους...”» (άρθρ. 4) έχει σημασία ή έμφαση: «του “Έθνους» και όχι του κράτους» «τὸ κράτος έχει τὸ καθήκον να δημιουργεί τις συνθήκες, πού επιτρέπουν να άσκήσουν τις έπιλογές τους» οί γονεΐς (άρθρ. 5), ενώ «ή κοινωνία έχει καθήκον να προσφέρει εκπαιδευτική ύποστήριξη και υλική βοήθεια στους γονεΐς» (άρθρ. 6) και κάτι ιδιαίτερα σημαντικό: «ή μητρότητα και ή παιδική ηλικία έχουν ανάγκη ειδικής βοήθειας και προστασίας...», ενώ τὸ «κράτος έχει καθήκον να ευνοεί την πλήρη άσκηση των πατρικών και μητρικών εϋθυνών...» (άρθρ. 7).

2. Από δομολειτουργική και δυναμική άποψη άναγνωρίζεται ευρύτερης σημασίας άντιστοιχηση μετεξέλιξη προσωπικότητας και οικογένειας: “Όπως ή προσωπικότητα του ανθρώπου άναγνωρίζεται ως όλότητα σωματοψυχικών και πνευματικών λειτουργιών πού αυτόδύναμα εκδιπλώνονται σε συνεχή άλληλεπίδραση με τὸ φυσικό και κοινωνικοπολιτισμικό μεταβαλλόμενο περιβάλλον στο πλαίσιο της δεδομένης χωροχρονικής συγκυρίας, έτσι και ή οικογένεια είναι ένα συλλογικό μόρφωμα βιοκοινωνικού και πνευματικού χαρακτήρα, του όποιου τὰ μέλη δρούν και άλληλεπιδρούν ως άτομα, πρόσωπα και ύπάρξεις στο πλαίσιο της κοινής κοινότητας και της ευρύτερης κοινωνίας, έθνικής και υπερεθνικής. Υτιὸ την έννοια αυτή ή θέση και ο ρόλος της σημερινής οικογένειας εϋνοούνται σε συνάρτηση με τὸν τριπλό αυτό χαρακτήρα: αυτό σημαίνει, ότι ή οικογένεια, πέρα από την βιοκοινωνική σκοποθεσία, ολοκληρώνεται σε συνεχή άναφορά με την ιδέα της «κατ' οίκον

έκκλησίας», δηλαδή υπό την έννοια της πνευματικής επικοινωνίας και αυτοπραγμάτωσης των μελών ως πιστών, δεδομένου, ότι τὰ τρία αυτά στοιχεία: τὸ σωματικό / βιολογικό, ψυχικό / ψυχοκοινωνιολογικό καὶ τὸ πνευματικό / ὑπερβατικό - πολιτισμικό εἶναι τόσο στὸν ἐπί μέρους ἄνθρωπο ὅσο καὶ στὴν ἀνθρώπινη οἰκογένεια ἐξ ἴσου ἐγγενή καὶ ἀναφαίρετα. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχουν ἀνάγκη νὰ τροφοδοτοῦνται καὶ ὑποστηρίζονται κατάλληλα.

3. Σχετικὰ μὲ τοὺς ρόλους τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας παρατηρεῖται, ὅτι στὶς ἡμέρες μας δὲν ἐκτελοῦνται ἱκανοποιητικὰ οἱ ἀρχέγονοι ρόλοι τοῦ ἀρχικοῦ ζεύγους ὡς ἐνσαρκωτῆ τοῦ ἀνδρογυνικοῦ ἀρχετύπου, τὸ ὁποῖο συναντοῦμε παραλλαγμένο σὲ ὄλες τὶς κύριες θρησκείες καὶ μυθολογίες ἢ καὶ παραμύθια τῶν λαῶν νὰ ἀπηχῆ τὴν πρωταρχικὴ μορφή τῆς μεταδραματικῆς πραγμάτωσης τοῦ δυαδικοῦ ἀνδρογυνικοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁποία ὑπερβαίνεται ἡ ἀδαμική, μονοφυλική, ἐγωγικὴ ζωὴ καὶ δράση τοῦ πρώτου ἀνθρώπου στὸν παράδεισο.

Μὲ τὴ διφυλικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρώπινης διαφορημένης ἀδαμ-εὐκτικῆς χωμιστῆς, καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιθετικῆς ἀλλὰ συμπληρωματικῆς - ἀντιρροπητικῆς πραγμάτωσης τοῦ ἀνθρώπου ὑποδηλώνεται καὶ ἡ διττὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτεπέμβαση τῆς μονοφυλικῆς ἐγωγικῆς - ναρκισσικῆς συμπεριφορᾶς. Μὲ τὸ γάμο, διὰ τοῦ ὁποῖου «ἔσονται... οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (1 Κορ. 6, 17) ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότης τοῦ φύλου — ἄλλωστε καὶ στὸν ἄνδρα ἐνυπάρχουν λαθθανάντως καὶ δυνάμει γυναικεῖα χαρακτηριστικὰ (anima κατὰ C. G. Jung) καὶ στὴ γυναίκα ἀντίστοιχα ἀνδρικά (animus) — τὸ ἀρχικὰ ἐνιακὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Γι' αὐτὸ καὶ «ἀρμόζεται ἄνῃρ γυνί...», ἀλλ' ὄχι ἀνῆρ ἀνδρὶ ἢ γυνὴ γυναικί. Δηλαδή ὅποιασδήποτε μορφῆς ὁμόφυλος γάμος ἀντίκειται στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, πάντοτε μονομερῆς ὢν, μόνο στὴν κοινωνία τοῦ γάμου ἀν-

δρὸς καὶ γυναικὸς μὲ τὴν ἀνδρογυνικὴ ὑπόσταση ὀλοκληρώνεται, ἐνιασιοποιεῖται. Ἐπομένως ἀποκλείεται ὡς ἀφύσικο καὶ ἐκφυλιστικὸ φαινόμενο ὁ γάμος μεταξὺ συνανθρώπων τοῦ ἴδιου φύλου.

Εἶναι ἐξ ἄλλου ἀξιοσημείωτο τὸ τεγονός, ὅτι γιὰ πολλοὺς λόγους σήμερα δὲν διασφαλίζονται στὴν οἰκογένεια ἀπὸ τὴ σύγχρονη κοινωνία οἱ ὅροι γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἀπὸ τὰ μέλη τῆς τῶν ρόλων ποὺ ἡ ἰδιάζουσα ἀποστολή τῆς προορίζει γι' αὐτά. Ἔτσι, ἐπισημαίνεται συχνὰ διαταραχὴ ἢ καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀρχέγονων ρόλων στὴν ἀνθρώπινη οἰκογένεια: τοῦ ἀνδρόγυνου, τοῦ γονεϊκοῦ, τοῦ πατρικοῦ, τοῦ μητρικοῦ, τοῦ υἱοῦ, τοῦ θυγατρικοῦ καὶ ἄλλων ὑπὸ τὴν πίεση, πλείστων κοινωνικῶν μεταβολῶν καὶ ἐξελίξεων.

Σ' αὐτὲς ἀνήκουν ἐνδεικτικὰ οἱ συνθήκες ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν αὐξηση τῶν διαζυγίων, τὶς διαφορὲς μεταξὺ Ἑλλήνων γονέων ἀποδῆμων καὶ τῶν παιδιῶν τους, ποὺ γεννήθηκαν στὸ ἐξωτερικὸ (π.χ. στὴ Γερμανία, σὲ ὀρισμένες ἀνατολικὲς χώρες κλπ.), ἢ συρρίκνωση ἢ κατάργηση ἐρισμένων εὐκαιριῶν οἰκογενειακῶν συναντήσεων, ὅπως τὸ κοινὸ μεσημβρινὸ ἢ καὶ θραδινὸ τραπέζι ποὺ βοηθοῦσε στὴ συνεκτικότητα τῆς οἰκογενείας, ἡ ἀπουσία γιὰ μεγάλο διάστημα τῆς ἡμέρας τῶν γονέων ἀπὸ τὸ σπίτι λόγω ἀπασχόλησης ἔξω ἀπὸ αὐτὸ, πρὸ πάντων τῆς μητέρας, ἡ ἀνάπτυξη ἀτομοκεντρικῆς δραστηριοποίησης καθενὸς ἀπὸ τὰ μέλη ἀκόμη καὶ μέσα στὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐνεργοποίηση πλείστων «μηχανισμῶν ἄμυνας» λόγω κοπώσεως καὶ ὑπερεντάσεως, π.χ. φυγῆς σὲ διαφορετικοὺς γιὰ τὸ κάθε μέλος τρόπους ἀντιρρόπησης τῶν πολλαπλασιαζομένων καὶ καθημερινὰ ἐντεινομένων προσωπικῶν στερητικῶν φαινομένων ἀπογοήτευσης, ἀνασφάλειας καὶ ἀνικανοποίητου. Ἄλλὰ ἡ ἐλλιπὴς πραγμάτωση τοῦ γονεϊκοῦ ζευγαριοῦ ὡς ἀνδρόγυνου μέσα στὸ σπί-

τι δὲν τροφοδοτεῖ ἐπαρκῶς τὸν λανθάνοντα στὸ συλλογικὸ ἀσυνείδητο τῶν νεαρῶν ἀναπτυσσομένων μελῶν τῆς οἰκογένειας ἀρχέτυπο τοῦ ἀνδρόγυνου, πολὺ περισσότερο στὴν περίπτωσι διαζυγίου ἢ συχνῶν συγκρούσεων τῶν γονέων ἐξ ἄλλου ἢ ἀτελῆς ἐνεργοποίησι ἢ καταρράκωσι τοῦ πατρικοῦ / μητρικοῦ ἀρχέτυπου ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο γονέα — πράγμα ποῦ συμβαίνει στίς ἡμέρες μας συχνά — ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία σαθροῦ ψυχικοῦ ὑπεδάφους στὸ ἀναπτυσσόμενο νεαρὸ ἄτομο, μὲ συσμενεῖς ἐνδεχόμενες μετενέργειες κατὰ τὴν ἐνηλικίωσι ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη πατρο- ἢ μητρο-στέρησι. Καταγράφεται σήμερα ὡς δυσάρεστη ἐπισημάνσι ὁ πολλαπλασιασμός τῶν (ἀστικῶν κυρίως) οἰκογενειῶν, ὅπου τὰ παιδιὰ πατέρα ἢ / καὶ μητέρα ἔχουν, ἀλλὰ πατέρα ἢ / καὶ μητέρα δὲν βλέπουν ἢ ἀποστέρησι αὐτὴ ἔχει κατὰ κανὸνα ἀρνητικὲς μετενέργειες γιὰ τὸν μετέπειτα ἐφηβο, νέο, ἐνήλικο. Συμπέρασμα: διαπιστώνεται ἐπιτακτικὴ καὶ ἐπείγουσα ἢ ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῶν ρόλων τοῦ ζεύγους τῆς λεγόμενης πυρηνικῆς οἰκογένειας ὡς ἀνδρόγυνου, ὡς πατέρα / μητέρα καὶ ἀργότερα ὡς παπποῦ / γιαγιάς. Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ: εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ ρόλοι τοῦς ὡς υἱῶν καὶ θυγατέρων, ὡς ἐγγονῶν καὶ ἀνεψιῶν κλπ., ρόλοι τοῦς ὁποῖους ἢ ἀστικὴ - μαζικὴ - καταναλωτικὴ κοινωνία μας τείνει νὰ καταργήσι, πολὺ περισσότερο, ὅταν διαπιστώνεται καὶ ὁ περιορισμός μέχρις ἐξαφανίσεως στίς ἡμέρες μας τῆς παιδικῆς ἡλικίας στὸ ἐπίπεδο τῆς ψυχικῆς ὀρίμανσης λόγω ἐπιταχύνσεως τῶν ρυθμῶν ψυχосоματικῆς ἀνάπτυξης ὑπὸ τὴν ἐπιῶρασι τῶν ραγδαίως ἀναπτυσσομένων μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσις, τῆς ἐπικοινωνίας

τῶν λαῶν, τοῦ συγχρωτισμοῦ μεγάλων καὶ μικρῶν ἐπὶ ἴσοις ὅροις σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνικοπολιτισμικῆςπραγματικότητας.

Συμπερασματικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ οἰκογένεια, καὶ εἰδικότερα ἡ ἑλληνικὴ, διέρχεται σήμερα πολλαπλῆ κρῖσι: δομικὴ, λειτουργικὴ καὶ δυναμικὴ. Ἡ κρῖσι αὐτὴ, ποῦ εἶναι ἕνα θετικὸ γεγονός καὶ ἂν κατάλληλα ἀντιμετωπισθεῖ ἀπὸ τοῦς ἀρμόδιους φορεῖς (πολιτεία, ἐκκλησία, κοινότητες, δήμους, ὄργανισμοῦς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας) στὸν ἐργασίμο καὶ στὸν ἐλεύθερο χρόνο, μπορεῖ νὰ ἀποθεῖ δημιουργικὴ ἀφετηρία γιὰ μιὰ νέα πιὸ δυνατὴ καὶ ὑγιὴ οἰκογένεια. Πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία τὸ αἶτημα νὰ στηριχθεῖ ἡ οἰκογένεια συνταγματικὰ, ἠθικὰ καὶ ὕλικα ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Συστηματικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ βοήθεια εἶναι δυνατόν νὰ προσφέρει ἕνα εἰδικὸ Ὑπουργεῖο Οἰκογένειας, στὸ ὁποῖο θὰ μετέχουν οἱ ἀρμόδιοι φορεῖς καὶ παράγοντες τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἕνα διεθνικὸ συντονιστικὸ κέντρο ἔρευνας καὶ μέριμνας γιὰ τὴν οἰκογένεια πρὸς ἀντιμετώπισι τῶν αὐξανομένων καὶ ἐντεινομένων προβλημάτων ποῦ διέρχεται σήμερα παντοῦ στὸν κόσμο ὁ θεσμός τῆς οἰκογένειας. Ἀναγνωρίζεται ἐξ ἄλλου μέρα μὲ τὴ μέρα ἐπιτακτικότερη ἢ ἀνάγκη γιὰ τὴ συγκρότησι καὶ λειτουργία σὲ κάθε σχολεῖο ἐνὸς εἰδικοῦ κέντρου ἐνημέρωσις καὶ ἀγωγῆς τῆς οἰκογένειας μὲ ἐπιμέρους εἰδικότερα τμήματα μελέτης καὶ ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων.

Ι. Σ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὸ πρόβλημα καὶ τὸ πρόσταγμα, θὰ μᾶς ἔλεγε ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, ἐὰν ἦταν σήμερα ἀνάμεσά μας. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 πρόβλημα. Ἡ οἰκογένεια! Ὁ μέγας ἀσθενής! Καὶ τὸ πρόσταγμα εἶναι φωνὴ ἀφυπνίστως τῆς συνειδήσεώς μας.

Ἐκεῖνο πὺν εἶναι ἀνησυχαστικὸ εἶναι ὅτι οἱ εἰδήσεις πὺν ἐπιλέγουν ἄλλοι γιὰ μᾶς καὶ μᾶς προσφέρουν μὲ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως καθὼς καὶ οἱ πολιτικὲς ἀντιπαραθέσεις, μᾶς τηροῦν σὲ μιὰ διαρκῆ νοητικῆ, ἀλλὰ καὶ συγκινησιακῆ διεγερσι καὶ μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ θέματα, πὺν πέρα ἀπὸ οἰαδήποτε πολιτικῆ διαφοροποίησι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνώσουν σὲ μιὰ ἐνότητα ἀνησυχίας ὅλους ἔσοι ἔχουν ἐπενδύσει, κάτι τουλάχιστον ἀπὸ τῆ ζωὴ τους σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀκούγονται ὑπόκωφοι οἱ κρότοι, πὺν προκαλοῦν οἱ ὑπονομευτὲς τῶν θεμελιῶν αὐτοῦ τοῦ Γένους καὶ ἐμεῖς ἀσχολούμεθα μὲ χίλια δυὸ ἀσχετα πράγματα.

Ἐδῶ ὅμως σ' αὐτὸν τὸν ἐλληνικὸ τόπο, μὲ τὴν ἀσύγκριτη πνευματικῆ κληρονομία, αὐτὴν τὴν κληρονομία πὺν, παρ' ὅλες τῖς φρικτὲς πολλὰς φορὰς ἐξωτερικὲς καταστάσεις, παρεδόθη ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους τῶν ἐκκλησιῶν μας, μέσα στῖς συνήθως φτωχὲς καὶ λιτὲς αἰθουσες τῶν σχολείων μας καὶ δίπλα στῖς ἐστίες τῶν σπιτιῶν μας, ζοῦμε μιὰ κρίσι ἀξιών, πὺν ἴσως δὲν ξαναεἶδε ποτὲ αὐτὸς ὁ λαός. Ἄν δὲν πάρουμε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἀγωνιστικῆς ἀνοδικῆς πορείας, θὰ πρέπει αὐριο νὰ κρυφτοῦμε μπροστὰ στὸν ἱστορικὸ τοῦ μέλλοντος. Ἀπὸ ντροπῆ γιὰτι οἱ εὐθύνες μας θὰ εἶναι μεγάλες.

Εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀκούσωμε σήμερα ἀπὸ ἀρμοδίους εἰσηγητὰς διαπιστώσεις, προβλέψεις καὶ προοπτικὲς καὶ προτάσεις. Ἡ προσφορὰ τους ἦταν πολύτιμη. Στῖς συζητήσεις ἀκούσαμε παρεμβάσεις ἀπὸ διακεκριμένους ἐπιστήμονες καὶ πολλὰ ἐνδιαφέρουσες σκέψεις ἀπὸ πολλούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὴ τὴν Ἡ-

μερίδα.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικῆ μας συνάντησι ἀνανεώσαμε τὴν πεποίθησί μας, ὅτι ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια πὺν ἀπορρέει ἀπ' αὐτὸν, εἶναι πραγματικὰ τὸ θεμέλιο τοῦ Ἔθνους μας. Καὶ ἐτονίσθη, ὅτι ἂν ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ δημοφιλία καὶ ἡ ἀγάπη ἐξαικολοθοῦν νὰ εἶναι ἀξίες, τότε ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερο παράγοντα πραγματώσεώς των. Ἡ οἰκογένεια συνδέει τῖς γενεὲς μεταξὺ τους καὶ μεταλαμπαδεύει τῖς παραδόσεις καὶ τῖς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ στῖς ἐπερχόμενες γενεὲς, εὐνοεῖ τὴν ἀβίαστη καὶ ἐλεύθερη ἀνάπτυξι τῆς προσωπικότητος, καλλιεργεῖ τῖς κοινωνικὲς ἀρετὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν βοηθάει στὴν ὀμαλὴ κοινωνικῆ προσαρμογῆ του. Ἡ οἰκογένεια φέρνει τὴ ζωὴ καὶ διαπλάθει τὴ ζωὴ.

Ἡ παρουσία τῆς γυναίκας, ὡς συζύγου καὶ μητέρας, δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθῆ. Εἶναι φυσικὸ μιὰ κοινωνία γιὰ τὴν ὁποία τὸ κριτήριον τῆς καταξιώσεως σ' ἓνα μεγάλο μέτρο εὐρίσκειται στὸν βαθμὸ τῆς προβολῆς καὶ τῆς δημοσιότητος, νὰ ὑποβαθμίζη τὸ ρόλο ἐκεῖνης πὺν πραγματοποιεῖ τὸ ἔργο, ὄχι μόνο τῆς γεννήσεως νέων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῆς διαπλάσεώς των σὲ ὄντως ἀνθρώπους. Ὅπως πολλὰ σωστὰ παρατηρήθη «αὐτὸ τὸ ὄμορφο δέσιμον, πὺν κωφορεῖ ζωὴ καὶ προκοπῆ, ἡ θυσία πὺν γεννάει τὴ ζωὴ, αὐτὰ οὔτε τὰ βλέπομε, οὔτε τὰ ἀκούμε». Τὸ ἔργο τῆς γυναίκας, συζύγου καὶ μητέρας, εἶναι ἀφανές, εἶναι ἔργο ὑπομονῆς καὶ ἀναμονῆς. Γι' αὐτὸ καὶ μοιάζει ἀταίριαστο μὲ τὴ νοοτροπία καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῆς ἐποχῆς μας. Θεμελιώνει ὅμως, διατηρεῖ, προάγει καὶ παραδίδει τὸν πολιτισμὸ. Καὶ δὲν εἶναι ἔργο καθόλου ὑποδεέστερο ἀπὸ τὴν προσφορὰ τῆς γυναίκας στὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Ἡ στάσις ὅμως τῆς πολιτείας, καὶ στῖς γενικότερες ρυθμίσεις καὶ πρακτικὲς καὶ εἰδικότερα στὴν κοινωνικῆ καὶ οικονομικῆ πολιτικῆ τῆς, παρὰ τὴ σχετικῆ συνταγματικῆ ἐπιταγῆ, δὲν εἶναι καθόλου ἱ-

κανοποιητική. Ίσως η πολιτεία δὲν ἔχει ἀρκετὰ συνειδητοποιήσει τὸν κίνδυνο τῆς ὑπογεννητικότητας, ὅπως καὶ τοὺς κινδύνους τῆς παρεκκλίνουσας συμπεριφορᾶς τῶν ἀνηλίκων. Θὰ πρέπει νὰ γίνει ἀντιληπτό ὅτι ὅποιαδήποτε προσπάθεια γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ πρόοδο καὶ εὐημερία θὰ εἶναι ματαίαια, χωρὶς τὴν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἐνίσχυσι τῆς οἰκογενείας ποὺ εἶναι τὸ ἀναντικατάστατο κύτταρο τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Ίδιαίτερος ζητάει τὴν ἐνθάρρυνσι ἡ πολύτεκνη οἰκογένεια. Πρέπει νὰ γίνη ἀντιληπτό καὶ ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνία, ὅτι σήμερα ἡ πολύτεκνη οἰκογένεια κατὰ κανόνα οὔτε κατὰ λάθος, οὔτε ἐξ ἀνάγκης εἶναι πολύτεκνη. Προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν γονέων, ποὺ ἔχουν ἐνθουσιασμό, γενναιότητα, αἰσιοδοξία, πίστι καὶ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ.

Εἶδαμε τὴν ἀπειλὴν τοῦ βιολογικοῦ γήρατος καὶ τοῦ βιολογικοῦ θανάτου τοῦ λαοῦ μας τεκμηριωμένη. Καὶ ἐπεσημάνθη ἀπὸ κατ' ἐξοχίην ἀρμόδιο ἐπιστήμονα ὅτι τὸ φαινόμενο εἶναι ἡ συνέπεια τῆς προωθήσεως μέσα στὸ κοινωνικὸ πλέγμα τῆς ἀποδυναμώσεως τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν μὲ τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαζυγίων καὶ γενικότερα τῆς ὑπέρμετρης ἀναπτύξεως τῆς ἐγωκεντρικῆς συμπεριφορᾶς. Πίσω ἀπὸ τὴν ποσοτικὴ μείωσι κρύβεται ἡ ποιοτικὴ ὑποβάθμισις. Ἐτονίσθη ὅτι τὸ πρόβλημα ἔχει εὐρύτερες διαστάσεις ἀπὸ τὰ στενὰ οικονομικὰ ὄρια. «Εἶναι πρόβλημα ὑπαρξιακό. Εἶναι θέσι γιὰ τὴν ἀρνησὴ ἢ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς».

Δὲν εἶναι ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια ποὺ

περνοῦν κρίσι. Ἡ κρίσις εἶναι μέσα στὶς συνειδήσεις μας. Εἶναι ἡ ἀρνησις, γιὰτὶ νὰ τὸ κρύψωμε, ἡ δικὴ μας ἀπιστία, ποὺ γκρεμίζει τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ πρὸ παντὸς τὴν κατ' ἐξοχίην ἀνθρώπινη σχέσι, τῶν ζευγαριῶν καὶ τῆς οἰκογενείας.

Ἡ Ἐκκλησία μας εἶδαμε πόσο ὑψηλὴ ἀποστολὴ ἀνέθεσε στὸ γάμο καὶ στὴν οἰκογένεια. Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴν ποιμαντικὴ ἐμπειρία αἰώνων ἄς εἶναι γιὰ κάθε ζευγάρι καὶ γιὰ κάθε σπιτικὸ ἔτοιμη νὰ ὀδηγήσῃ, νὰ καταλάβῃ, νὰ ἐνθαρρύνῃ, νὰ προσφέρῃ τὸν «καλὸν οἶνον» τῆς Κανᾶ. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ὀρθὴ καὶ ἀξία τῶν τελομένων τέλεσι τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἔως τὴ στήριξι τῶν ζευγαριῶν, ποὺ βλέπουν τὴ σχέσι τους νὰ κλονίζεται ἢ καὶ τὴν οικονομικὴ καὶ ὑλικὴ ἐνίσχυσι τῶν οἰκογενειῶν, ποὺ περνοῦν δύσκολες ἡμέρες.

Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τὴν πολιτεία, τὴν κοινωνία, τὴν Ἐκκλησία ὡς διοίκησι καὶ διαποιμάνσι εἶναι ἡ δικὴ μας προσωπικὴ εὐθύνη. Ἡ προσωπικὴ μας σχέσις ὡς συζύγων καὶ γονέων. Εἶναι τὸ μέτρο τῆς δικῆς μας αὐθυπερβάσεως. Γιατὶ θὰ ἔλθῃ κάποια στιγμὴ, ποὺ θὰ μᾶς τεθῇ τὸ ἐρώτημα: Ἐσὺ τί ἔκανες; Ἀγάπησες τὸν σύντροφό σου «καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 25);

Γιὰ τοὺς πιστοὺς ἡ πρόσκλησις εἶναι συνταρακτικὴ στὸ μεγαλεῖο της. Ἄλλ' ἀπὸ τὴ στάσι μας ἀπέναντί της ἐξαρτᾶται καὶ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκογενείας ἡ προκοπή, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἡ δικὴ μας σωτηρία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρ. 50. Ἐτησίαι συνδρομή, ἐσωτερικοῦ δρχ. 500, ἐξωτερικοῦ δολ. 15. Ἡ διευθύνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰομένητε χειρόγραφα. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰανουάριος 1990

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΕΛΠΙΔΑ:
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υ Π Ο
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ
Ψυχίατρον

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος Πρώτο
ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

ΤΟ ΑΛΜΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

1. Ούτε μηχανή ούτε ζώο. 2. Ἡ προοδευτική πορεία. 3. Ἰδιαίτερα
βοθητικά γνωρίσματα. 4. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότη-
τος. 5. Ἡ ἀνθρωπίνη δραστηριότης.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ

1. Ἡ συνάντηση με τὸ χρόνο. 2. Ἡ συνάντηση με τὸν ἄλλο. 3. Ἡ-
γέτης. 4. Θετική καὶ ἀρνητική στάση.

Κεφάλαιο Τρίτο

ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

1. Καθολικότης, αἰτιότης, προσανατολισμός. 2. Τελικὲς φάσεις
πνευματικῆς καρποφορίας.

Μέρος Δεύτερο

Η ΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

Η ΑΡΧΙΚΗ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ

1. Ἐλευθερία. 2. Δικαιοσύνη. 3. Σωφροσύνη. 4. Ἀνδρεία.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΟΤΑΝ ΖΗ Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Εἰρήνη. 2. Χαρά. 3. Ἀλήθεια ὡς τὴν Ἀγάπη. 4. Πρὸς τὴν Πη-
γή: τὸ Ἅγιον.

Πωλεῖται σὲ ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα. Κεντρικὴ διάθεσις:
Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες», Καρύτση 14, Ἀθήναι 124
Τηλ. 3235023

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα σὰ γραφεῖα
τῶν «Ἀκτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α' 500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ 200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β' 500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α' 500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β' 500	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω) 800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ 400	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ 250
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἔκδοσις) 250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 250
	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 300
	ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α'. 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων» 32 35 023
